

Nyckeln till Svenska kyrkan

– en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2018

Svenska kyrkan

POSTADRESS: 751 70 Uppsala

BESÖKSADRESS: Sysslomansgatan 4

TELEFON: 018-16 95 00

FAX: 018-16 96 40

REDAKTÖR: Andreas Sandberg

WEBB: www.svenskakyrkan.se

ARTIKELNR: SKI8286

GRAFISK FORM: Ineko AB

ORIGINAL: Aina Larsson/Sättaren

TRYCK: Drukarnia Dimograf, Polen 2018

ISSN: 2000-1088

BESTÄLL FLERA EXEMPLAR PÅ: <http://webbshop.svenskakyrkan.se>

OBS: Anställda inom Svenska kyrkan:

<http://internwww.svenskakyrkan.se/verksamhetsstöd> (välj Webbshop)

KUNDTJÄNST WEBBSHOPEN: tel 0380-55 64 00

FOTO: Magnus Aronson/IKON

Innehåll

Förord	5
KAPITEL 1	
Reflektioner över dop, vigsel och begravning	7
KAPITEL 2	
Tro och tillhörighet under förändring	19
KAPITEL 3	
Dopföräldrar	37
KAPITEL 4	
Diakonalt arbete: hur kan och ska vi mäta det?	53
KAPITEL 5	
Andlig vård på sjukhus	71
KAPITEL 6	
Kyrkovalet 2017	83
KAPITEL 7	
Internationellt arbete	99
KAPITEL 8	
Utvecklingen av Svenska kyrkans ekonomi 2017	115

Förord

Vår omvärld är under ständig förändring och för oss som på olika sätt verkar inom Svenska kyrkan medför det nya utmaningar i vårt arbete. Det kan röra sig om såväl den ekonomiska som den demografiska utvecklingen eller människors relation till sådant som har med Svenska kyrkans uppdrag att göra. Syftet med *Nyckeln till Svenska kyrkan – en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2018* är att presentera ett antal artiklar som på olika sätt tangerar denna utveckling och som kan vara ett stöd vid beslut och bidra till vidare reflektion bland kyrkans frivilliga, förtroendevalda och anställda.

Årets Nyckel omfattar åtta kapitel med varierande tema som alla anknyter till Svenska kyrkans arbete. I flertalet fall är innehållet baserat på beskrivningar och analys av den statistik över verksamhet och ekonomi som församlingar och pastorat årligen samlar in. Liksom tidigare år har vi bjudit in en skribent som är verksam utanför Svenska kyrkans organisation. I det inledande kapitlet reflekterar religionssociologen Karin Jarnkvist över utvecklingen av riter i samband med de stora livshändelserna och människors förhållande till traditionerna kring dop, vigsel och begravning inom Svenska kyrkan.

Ett viktigt syfte med *Nyckeln till Svenska kyrkan* är också att stimulera kyrkligt aktiva att söka kunskap och göra egna analyser utifrån förhållanden på den lokala nivån i den egna församlingen. I det sammanhanget är de statistiksidor som du hittar på Svenska kyrkans intranät ett användbart verktyg. Här finner du en översikt av statistik, undersökningar och andra rapporter som du kan behöva i ditt arbete: <http://statistik.svenskakyrkan.se/statistiksidor>.

Helén Ottosson Lovén

Generalsekreterare

Kapitel 1

Reflektioner över dop, vigsel och begravning

Karin Jarnkvist

Det rituella landskapet i Sverige är under förändring till både form och innehåll. Det märks bland annat genom att allt fler människor väljer bort de svenskkyrkliga riterna dop, vigsel och begravning, som länge varit starkt dominerande. Istället sker många riter i samband med stora livshändelser inom andra religiösa samfund och framför allt utanför de religiösa samfundens ordningar, så kallad borgerlig ritualisering. I fråga om förändringar av riternas innehåll har framför allt det personliga uttrycket kommit att betonas alltmer. I min forskning som religionssociolog studerar jag livsriter som giftermål, dop och begravning utifrån ritdeltagarnas perspektiv och ställer frågor som: Hur skapar ritdeltagarna mening i de olika riterna? Hur förändras riterna och vad innebär dessa förändringar? Samma frågor är centrala i den här texten, i vilken jag reflekterar över de förändringsmönster som kan skönjas i Sverige under de senaste decennierna i fråga om människors användande av vigsel, dop och begravning. I texten reflekterar jag över det minskade bruket av svenskkyrkliga riter under 2000-talet, och ökningen av borgerlig sådan. Jag presenterar olika motiv som kan finnas till val av svenskkyrklig alternativt borgerlig ritualisering och problematiserar föreställningen att borgerlig ritualisering nödvändigtvis är ett uttryck för avståndstagande från organiserad religion. Därefter går jag vidare med att reflektera över hur ökad individualisering påverkat ritualiseringen i form av ökat intresse för personliga uttryck i ritualiseringen och hur dagens konsumtionskultur påverkat människors förhållningssätt till Svenska kyrkan. Utgångspunkten för den här texten är min egen forskning, som fokuserar på vigseln men även behandlar andra livsriter. Min förhoppning är att texten kan fungera som underlag för samtal inom Svenska kyrkan om ritors funktion och betydelse för människor i dagens Sverige.

Innan jag går in på några av de rituella förändringar som är tydliga idag vill jag kort beskriva vad jag i den här texten menar med rit och ritualisering, och jag gör det genom att referera till ritteoretikern Catherine Bell. Bell beskriver rit som det sammanhang i vilket ritualisering görs. Dop, begravning och vigsel är tre typer av riter. Ritualisering kan enkelt uttryckt beskrivas som "rit i praktik". Ritualisering är ett sätt att göra rit; alltså de handlingar som tillsammans formar riten. Att prästen håller vatten över barnets huvud är en del av dopets ritualisering. I boken *Ritual Perspectives and Dimensions* (1997) definierar Bell ritualisering som ett sätt att agera som skiljer sig från andra handlingsmönster genom att göras på speciella sätt. Dessutom finns det specifika syften med att handlingarna görs på vissa sätt. När exempelvis ett älskande par går hand i hand mittgången fram i en kyrka mot en präst betyder den handlingen något annat än när samma par håller varandra i händerna under en promenad i parken. Riter kan vara både religiösa och icke-religiösa. Och riter förändras med tiden. Några försvinner och andra tillkommer i takt med att människor och samhällen förändras. Under denna process kan ritualiseringens symbolik förändras och människor som är med i en och samma rit kan uppfatta ritens handlingar på olika sätt. Men handlingarna skapar ändå en rit; de sker på ett visst sätt och har ett syfte som skiljer dem från vardagens handlingar. Enligt Bell är ritualiseringen helt bunden till, och interagerar med, världsbilden i det omgivande samhället. Därmed är rit och ritualisering betydande komponenter i samhällsförändringarna.

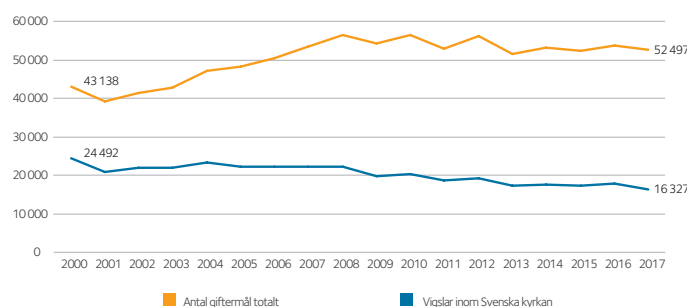
En av de förändringar som skett under 2000-talet är som nämnts att allt fler människor i Sverige väljer andra ritualformer framför de svenskkyrkliga. Jag vill inleda med en reflektion över detta genom att utgå från min forskning om vigslar.

FRÅN MAJORITET TILL MINORITET

I slutet av 1900-talet blev samboförhållanden allt vanligare i hela Västeuropa och särskilt i Sverige. Antalet giftermål minskade och forskare började tala om att äktenskapet förlorat sin mening. Men plötsligt vände trenden. Under 2000-talets första decennium ökade antalet giftermål stadigt och har under de senaste åren legat på en hög nivå. Förra året, år 2017, gifte sig omkring 52 500 par i Sverige, vilket är nästan 10 000 fler än år 2000. Den generella ökningen av antalet vigslar har dock inte märkts av i Svenska kyrkans statistik (se diagram 1). Antalet kyrkliga vigslar har istället minskat något under 2000-talet, vilket gett stora utslag procentuellt sett. År 2000 var drygt 60 procent av alla giftermål svenskkyrkliga. 16 år senare valde endast en knapp tredjedel (31 procent) av alla brudpar i Sverige att gifta sig svenskkyrkligt. En del av de par som väljer andra vigselformer än den svenskkyrkliga

gifter sig inom ramen för andra religiösa samfund men majoriteten väljer troligen borgerliga vigslar. Mönstret är detsamma för andra livsriter, som dop och begravningar, där de borgerliga motsvarigheterna till riterna; namngivningsceremoni och borgerlig begravning, blivit allt vanligare. Ur ett internationellt perspektiv är den andel som väljer kyrkliga handlingar dock fortfarande hög. De nordiska länderna skiljer sig från andra länder i västvärlden genom att en ovanligt hög andel av befolkningen är medlemmar i majoritetskyrkan och ovanligt många deltar i kyrkliga handlingar. Samtidigt talar majoriteten svenskar om sig själva som sekulära. Efter Svenska kyrkans skiljande från staten har dock trenden varit tydlig, med minskat deltagande i kyrkliga handlingar. Orsakerna till detta är flera. Exempelvis har ökad invandring av människor som tillhör andra religiösa samfund än Svenska kyrkan viss betydelse. Förändringarna har dock ofta förklarats med utgångspunkt i teorier om ökad sekularisering; att människor i allt högre grad tar avstånd från religiösa auktoriteter och organiserad religion. Mina intervjuer med ritdeltagare bekräftar detta men visar också en mer komplex bild. Jag vill nämna några exempel från min forskning om borgerliga och svenskkyrkliga vigslar, i vilken jag bland annat studerat val av vigselform. Viktigt att säga här är att de intervjustudier jag gör inte syftar till att ge en generell bild av varför människor väljer svenskkyrkliga eller borgerliga riter. Syftet är istället att visa på komplexiteten; att det kan finnas en rad olika anledningar till valen. Resultatet säger inget om vilket motiv som är vanligast. Det kan också finnas andra motiv än de som framkommer här.

FIGUR 1. ANTAL VIGSLAR INOM SVENSKA KYRKAN OCH ANTAL GIFTERMÅL TOTALT I SVERIGE ÅR 2000–2017

Källa: SCB och Svenska kyrkan, verksamhetsstatistik.

FLERA MOTIV

I min avhandling, vilken syftade till att förstå hur människor skapar mening i vigseln, intervjuade jag såväl par som gift sig svenskkyrkligt som de som haft en borgerlig vigsel. När jag vid skrivandet av avhandlingen frågade brudpar om hur det kommer sig att de valt svenskkyrklig eller borgerlig vigsel blev det tydligt att relationen till Svenska kyrkan hade betydelse för deras val. De intervjuade personer som gifte sig kyrkligt var positivt inställda till Svenska kyrkan och hade en förhållandevis stark relation till organisationen. Valet av vigselform motiveras med att den är en del av en tradition, med såväl en personlig som historisk aspekt. De som gifte sig borgerligt var mer negativt inställda och hade en svagare relation till Svenska kyrkan. Valet av borgerlig vigsel motiverades med att det är fel att gifta sig kyrkligt om en inte har någon relation till Svenska kyrkan eller inte tror på Gud. "Jag är ju inte kyrklig för fem öre. Det här med Gud och sådant där det är nästan mer avskräckande", sa till exempel en kvinna som vi kan kalla för Lisa, när jag intervjuade henne i samband med hennes borgerliga vigsel. Också i min senaste forskning om borgerlig vigsel, borgerlig begravning och namngivningsceremoni är avståndstagandet från Svenska kyrkan som organisation men också den religiösa tro som kyrkan uppfattas stå för en orsak som intervjupersonerna nämner till varför de valt borgerliga ceremonier. Intervjustudierna visar vidare att valet mellan borgerlig eller kyrklig ritualisering också kan ha såväl sociala som ekonomiska orsaker. De intervjuade brudparens berättelser synliggör föreställningar om den svenskkyrkliga vigseln som en påkostad tillställning med många gäster, vilket sätter gränser för hur en kyrklig vigsel kan tänkas gå till och vilka som kan genomföra den. "Jag har sagt det att ska jag göra det då ska det vara på riktigt! Vi är konfirmerade bägge två. Vi springer inte i kyrkan eller så men jag tycker att ska man gifta sig då vill jag göra det riktigt. I kyrkan med vit klänning och hela alltet. Präst och så." Så sa Camilla när jag för tio år sedan intervjuade henne i samband med min avhandling. Camilla skulle vid intervju-tillfället snart stå brud i en av ortens mest populära vigselkyrkor. Den högtidliga kyrkliga vigseln med en professionell präst, vacker brud i vit lång klänning och många gäster samt efterföljande middag och fest var vad Camilla beskrev som ett "riktigt" bröllop. Hon hade också en tydlig uppfattning om hur en kyrklig vigsel skulle vara. Citatet visar dels att tanken på att ha en kyrklig vigsel med enbart några vittnen närvarande inte var tänkbart, dels att det stora kyrkbröllopet är normerande för andra vigselformer. Det uppfattas vara det "riktiga" sättet att gifta sig på. För Camilla är inte ensam om att tänka så. Alla jag intervjuade, både de som gifte sig kyrkligt och de som gifte sig borgerligt, hade det stora kyrkbröllopet som norm. Det hade även de par som jag intervjuade i en studie om bland annat borgerliga vigslar, trots att de själva valt bort kyrklig vigsel.

Föreställningen om att kyrkbröllop måste vara på ett visst sätt gör det uteslutet för människor med svag ekonomi att gifta sig kyrkligt. Personer som inte tycker om att stå i centrum för andras blickar kan av sociala skäl också välja bort kyrklig vigsel. Dessutom; stora bröllop förutsätter stora sociala nätverk, vilket alla inte har. Föreställningar om kyrkliga vigslar kan alltså vara exkluderande för många människor.

Vad säger dessa berättelser om ritualisering? Jo, bland annat att det kan finnas en rad olika motiv till val av ritualform. Relationen till Svenska kyrkan är en av dem men sociala strukturer har också betydelse för valet. Alla har till exempel inte möjlighet att skapa ett kyrkbröllop, så som de förväntar sig att det ska vara. Olika ritualformer har olika normer och värderingar knutna till sig, och dessa sätter upp ramar för vilka personer som anser sig kunna ta del av dem.

UTTRYCK FÖR RELIGIOSITET I BORGERLIG RITUALISERING

Liksom ovanstående redogörelse visar kan avståndstagande från religiösa organisationer och trosuppfattningar vara ett motiv till att välja borgerliga riter. De intervjuer jag genomfört i olika studier visar dock en mer komplex bild än så. Valet av borgerliga riter behöver inte handla om ett avståndstagande från religiösa organisationer eller tro. Tvärtom kan borgerlig ritualisering också knyta an till såväl religiösa organisationer som dess trosinnehåll på olika sätt. Ett sådant exempel är den borgerliga begravningen av en kvinna vars dotter jag intervjuade i samband med min senaste studie om borgerlig ritualisering.

Vi kan kalla dottern för Anette. När jag träffar Anette har det gått ungefär ett halvår sedan den borgerliga begravningen av hennes mamma ägde rum. Anette berättar att hon från början egentligen önskat att de haft en svenskkyrklig begravning för mamman men eftersom modern hade gått ur Svenska kyrkan var det inte möjligt. Anette säger att hon inte vet varför mamman begärt utträde men verkar vara övertygad om att det inte var för att ta avstånd från den kristna tron. "Mamma hade en tro. En barnatro. Hon har alltid läst böner och sjungit psalmer. Man är ändå uppfostrad i den andan", säger Anette under intervjun. Eftersom Anette gärna ville ha en officiant "med kyrklig anknytning" försökte hon först få tag på en präst som kunde genomföra ceremonin men hon lyckades inte. Istället anlätade hon en borgerlig officiant. Även om hon säger att det från början kändes konstigt med en borgerlig begravning är hon i efterhand nöjd att det blev en sådan. "Då fick vi ju göra det mer personligt", säger hon. Begravningen hölls i gravkapellet och Anette är glad över att begravningen i alla fall var i en av kyrkans

lokaler. ”Det blir ju en viss känsla i en kyrka. Det är som respekt. Alltså, ett lugn och en ro och en ... det blir ju en viss stämning om du förstår hur jag menar”, säger hon. Anette berättar vidare att när vaktmästarna frågade om de skulle täcka över kapellet religiösa symboler svarade Anette snabbt att hon absolut ville ha dem kvar. Inte minst för att de gav henne tillfälle att prata med sin son om ”Gud, änglar och himlen”. När Anette berättar om begravningen är anknytningen till kristen tro tydlig. De församlade sjunger psalmer och ber böner, och solisten sjunger sånger om änglar och himmelriket.

Ett annat exempel där borgerlig ritualisering kan vara tillfällen för uttryck av religiositet är Sheilas och Alis berättelse om sin vigsel. Berättelsen synliggör den borgerliga ceremonin som ett tillfälle att uttrycka religiositet i ett neutralt rum. Sheila och Ali är inflyttade till Sverige som vuxna; Sheila från ett europeiskt land och Ali från ett land i Asien. Vigseln ägde rum i en park i en stad i Sverige, inför ett 60-tal gäster från tolv nationaliteter. Under intervjun uttrycker både Sheila och Ali att det var viktigt för dem att ha en religiös prägel på vigseln eftersom de båda tror på Gud. Sheila säger att hon är troende katolik och Ali att han är troende muslim. Valet föll på borgerlig vigsel eftersom den är religiöst neutral och brudparet hade frihet att forma ritens så som de själva önskade. Det var också viktigt att platsen för vigseln var neutral. Därför valde brudparet att gifta sig under bar himmel i en park. Under vigseln läste några av deras vänner texter från Bibeln och Koranen. Vännerna läste samtliga texter på Sheilas och Alis respektive modersmål samt på engelska. Texterna handlar om äktenskapet och om människan som guds skapelse, och är vanliga att läsa vid religiösa vigslar. Under intervjun betonar Sheila de två religionernas gemensamma budskap och säger att de genom läsningen av texterna ville synliggöra religionernas enhet. Den borgerliga vigseln blev ett tillfälle för Sheila och Ali att ge uttryck för en gemensam gudstro och att det är möjligt för människor med olika ursprung och religioner att mötas.

Dessa berättelser gör tydligt att det är förenklat att säga att människor som idag väljer borgerliga riter inte vill ha med tro eller religion att göra. Tvärtom kan de riter som sker utanför religiösa samsamfund ordnades knyta an till såväl religiösa organisationer som deras trosinnehåll.

NYTT RITUALPARADIGM

Förändringar i fråga om ritualform, alltså att allt fler väljer andra former av riter framför svenskkyrkliga sådana i samband med stora livshändelser, är en av de stora förändringar som skett i fråga om rit och ritualisering under 2000-talet. En annan förändring

som pågått en längre tid men blivit allt mer framträdande under de senaste decennierna är att ritdeltagare i högre grad betonar det personliga uttrycket i ritualiseringen. Detta påverkar den svenskkyrkliga ritens formaliserade karaktär. Utifrån ett ritteoretiskt och sociologiskt perspektiv kan ett antal reflektioner göras. Men först vill jag poängtera att betoningen av det personliga uttrycket är särskilt framträdande i riter där en större grupp av människor deltar. I dessa sammanhang blir ritualiseringens sceniska karaktär mer framträdande än i små sammanhang.

Den tidigare nämnda ritforskaren Catherine Bell hävdar att det har vuxit fram ett nytt ritualparadigm i USA och Europa. Rit har framför allt kommit att bli en typ av uttryckssätt, där den egna individen, snarare än Gud eller samhället, är i fokus. Det här blir tydligt i både det kyrkliga dopet och den borgerliga namngivningsceremonin liksom i andra former av ritualisering. Möjligheten att kunna utforma riten personligt efterfrågas allt mer. I mina studier av svenskkyrkliga vigslar betonar intervjupersonerna betydelsen av att göra vigseln så personlig som möjligt. Vigseln ska upplevas äkta och spegla de personer som gifter sig. Så här säger Carolina, när jag intervjuar henne om den svenskkyrkliga vigseln hon planerat ihop med sin blivande man. ”Vi sa det att man behöver inte göra så himla märkvärdigt och stort och (...) precis så som det ska vara, utan vi vill ha det liksom personligt.” Paret vigdes av en präst utomhus i en park och lät samtidigt döpa sitt barn. Carolina hade lagt ned stor möda på att ritualiseringen skulle ha ett personligt uttryck. Såväl val av sång och musik som andra handlingar som genomfördes under vigseln och dopet syftade till att avspejla de inblandades personligheter. Efter vigseln fick Carolina också kommentarer om att vigseln upplevdes vara ”personlig och nära”, vilket Carolina uppenbarligen var mycket nöjd med.

I min forskning om borgerliga riter blir också det individfokus som Bell beskriver tydligt i ritualiseringen. Det gäller särskilt de namngivningsceremonier jag har studerat. Här är det lilla barnet i fokus. De namngivningsceremonier som jag har studerat liknar det kyrkliga dopet till sin utformning men intervjupersonerna är noga med att poängtera att de praktiker som de hämtar från dopet ges en annan betydelse när de genomförs i namngivningsceremonin. Flera intervjupersoner är också noga med att högt uttala de nya tolkningarna för övriga ritdeltagare under själva namngivningsceremonin. En av dem är Jenny, som använde den av hennes farmor sydda dopklänningen vid namngivningsceremonin. Klänningen hade använts av såväl henne själv som hennes kusiner när de döptes och Jenny beskriver det som viktigt att ha klänningen med. ”Man känner att man vill ändå hålla på den traditionen, även om det inte blir religiöst i den bemärkelsen men att man ändå vill behålla traditionen liksom. Och just att kunna använda dopklänning (...)”

så att man inte bryter helt med ... För jag tycker ändå att traditioner är viktiga.”, säger Jenny. Jenny beskriver vidare hur hon under namngivningsceremonin berättade för de församlade om vad dopklänningen betydde för henne. Istället för att döpas in i den kristna gemenskapen, bli medlem i Svenska kyrkan och få möjlighet att växa i sin kristna tro befäster namngivningsceremonin barnet som en egen individ, en individ med egna rättigheter som växer i tron på sig själv och som genom riten blir en del av kärnfamiljen och släktgemenskapen. Barnet som individ ersätter den plats som präster ofta tillskriver Gud i det kyrkliga dopet och kärnfamiljen och släkten ersätter den kristna gemenskapen och Svenska kyrkan som samfund. Den namngivningsceremoni som Jenny utformade ser jag som ett tydligt exempel på den individualisering som skett inom ritualiseringen, där Gud eller ett religiöst kollektiv ersatts med fokus på individen, här det lilla barnet, och individens sociala gemenskap, i det här fallet släkten. Exemplet med dopklänningen visar att praktiker och materiella föremål från kända riter, som det kyrkliga dopet, förs över till nya former av ritualisering och där ges ny mening. Praktiker och materiella föremål från redan kända riter fungerar som länkar till nya former av riter.

Den tolkning som Jenny har av namngivningsceremonin känns igen från intervjuer med dopföräldrar. Också i fråga om dopet är välkommandet av barnet in i den sociala gemenskapen central. Dopet förstås också ofta som en del av skapandet av en kulturell identitet; den kan vara ett sätt att ”göra svenskhet”. Medverkan i religiöst organiserade riter kan alltså ha andra än religiösa betydelser för riddeltagarna. Skillnaden är att dessa alternativa tolkningar vanligen inte är lika framträdande i dopet som de kan vara i namngivningsceremonierna, eftersom de senare sker utanför de religiösa organisationerna.

Enligt många forskare hör dagens strävan efter ett personligt uttryck i ritualiseringen ihop med den allt mer utbredda förståelsen av riten som en upplevelse. De riter som inte talar till riddeltagarna personligen och som deltagarna inte tycker sig bli berörda av *känns* heller inte relevanta för dem. Detta leder också till att bruket av denna form av riter minskar. Människor väljer andra former av ritualisering eller att helt avstå från dem.

Fokus på individen relaterar också till dagens syn på individen som konsument. Riter betraktas utifrån ett sådant perspektiv som tjänster, vilka kyrkan levererar till medlemmarna. Enligt ett tjänsteteoretiskt perspektiv uppfattar en betydande andel av kyrkemedlemmarna sig själva som kunder som genom att delta i kyrkliga handlingar köper en tjänst av Svenska kyrkan. Utifrån deras sätt att förstå relationen mellan Svenska kyrkan som organisation och sig själva som medlemmar anser sig riddeltagarna också ha rätten

att ställa krav på såväl ritens form som dess innehåll. I mina studier av kyrklig vigsel blev detta väldigt tydligt i samtalen om prästens roll och funktion. Cecilia uttrycker till exempel att hon anser det vara ett brudpars rättighet att byta präst om de inte är nöjda med prästen. Så här säger hon vid intervjun: "Jag tycker det är en så stor dag det här, så man ska vara nöjd. (...) Alltså är du inte nöjd då ska du byta. Det är ju *din* dag." Cecilias uttalande är ett exempel på hur dagens konsumtionsinriktade samhälle påverkar hennes relation till Svenska kyrkan som organisation. Cecilia betraktar prästen som en tjänsteman som ska se till att vigseln blir så som brudparet önskar. Om prästen inte lever upp till förväntningarna är det brudparets rätt att byta präst. I borgerliga riter är möjligheten att välja officiant utifrån personliga preferenser stor eftersom det är upp till individen att själv anlita en officiant, om en så önskar.

Förståelsen av sig själv som kund, i kombination med strävan efter autenticitet, kan också få betydelse för hur ritdeltagare som deltar i kyrkliga riter önskar utforma riten; att lägga till eller välja bort vissa handlingar och praktiker som vanligen ingår i den kyrkliga riten. Men det finns gränser för de personliga uttrycken. Såväl min som annan forskning visar att de personliga uttrycken ofta inte är särskilt originella utan följer vissa trender och härmar tidigare ritualiseringar. Likväl finns en ganska framträdande grupp av ritdeltagare idag som närmast kräver att få vara aktiva i skapandet av riten och som vill ha den på vissa sätt, även om de inte vill att de rituella ramarna tänjs alltför mycket eftersom riten då inte längre skulle uppfattas vara en rit. Hur Svenska kyrkan väljer att möta denna strävan är troligen betydande för i vilken grad människor väljer att ta del av riter som dop, vigsel och begravning i framtiden.

SKAPANDE AV MENING

Till skillnad från de riter som sker inom religiösa organisationer som Svenska kyrkan, är de borgerliga riterna närmast helt fria till sin form. Den som vill ha en namngivningsceremoni eller borgerlig begravning kan utforma den hur som helst och även leda den själv om en så önskar. Vigseln har dock vissa krav knutna till sig, eftersom det är en juridisk handling. Den här nya rituella friheten kan upplevas befriande och är enligt personer jag har intervjuat ytterligare ett skäl till att välja borgerliga riter framför riter som ges enligt religiösa organisationers ordningar, vilket Anettes och Sheilas berättelser ovan bland annat ger uttryck för. Men den öppna formen kan också upplevas som svår, eftersom det inte finns några ramar att hålla sig till. "Hur ska det gå till?" är en vanlig fråga i olika bloggar och nätforum där borgerliga ceremonier diskuteras. Resultatet blir ofta tämligen likt de svenskkyrkliga riterna, som varit så tongivande i Sverige under lång tid. I min senaste studie av

borgerlig ritualisering blir det väldigt tydligt att de där undersökta ceremonier som är utformade av personer som är födda och uppvuxna i Sverige, till sin utformning i hög grad liknar dopritualen inom Svenska kyrkan. Gamla rituella praktiker återkommer i nya former av ritualisering som ett sätt att ge den nya praktiken en rituell karaktär. I vissa fall kan det också handla om att ge riten social legitimitet, som i fallet med dopklänningen. Människor skapar nya sätt att ritualisera samtidigt som de håller fast vid gamla praktiker.

När jag i mina studier undersöker skapandet av mening knyter jag återigen gärna an till ritteoretikern Catherine Bell. Bell beskriver riten som en del av en historisk process i vilken gamla kulturella mönster återskapas, men hon betonar att ritdeltagaren också kan omtolka och förändra dessa mönster. Riten är alltså inte enbart en traditionell handling utan uttrycker också förändringar i samhälle och kultur. Hur deltagaren tolkar praktikerna beror på det sammanhang som personen finns i, som exempelvis vilka andra människor som är med i riten och var riten sker. Också sådant som händer utanför rummet har betydelse för tolkningen; som exempelvis hur riten uppmärksammas och porträtteras i media.

I min forskning utgår jag från Bells resonemang och jag tror att människor skapar mening genom interaktion med varandra och med den miljö som de lever i. Eftersom jag tänker mig att meningen skapas genom mänsklig aktivitet är det i fråga om riter själva ritualiseringen, alltså görandet av riten genom olika praktiker, som är i fokus. Jag tänker mig inte att riter har några inneboende meningar i sig själva, vilka blir framträdande i ritualiseringen. Istället tror jag att människor skapar mening genom sina handlingar, i relation till andra människor. Därigenom kan en rit förstås på väldigt olika sätt av olika människor och i olika sammanhang.

Ett exempel på olika tolkningar av en specifik praktik är när brudar eskorteras av sina fäder fram till altaret, där brudgummen väntar. Handlingen blev populär bland brudpar i Sverige i samband med att kronprinsessan Viktoria gifte sig och har skapat diskussioner inom Svenska kyrkan, där den ofta ansetts ge uttryck för patriarkala värderingar. I min studie om vigslar intervjuade jag Carolina, som vid vigseln leddes in av sin pappa. När jag under intervjun frågar Carolina om hon tänker att handlingen har någon viss symbolik svarar Carolina: ”Det var mer att det var *fint* tror jag. Det känns fint, bara så. (...) Inte det här att, ja, nu ska han överlämna mig från sig och vår familj till en ny. Alltså, inte på det sättet. (...) utan mera som en fin grej.” Med nämnda ingång förändrar brudparet inte bara den svenska vigselriten. Carolina negligerar också den ursprungliga symbolik som ingången anses ha, att brudens far lämnar över sin dotter i mannens ägo. Carolina

är väl medveten om denna tolkning. Själv vill hon däremot inte tyda handlingen så. Hon verkar uppfatta sig själv som en fri och självständig individ. Jag tolkar det som att ingången är ett sätt för Carolina att engagera sin pappa i vigseln. Enligt Bell beror den ideologiska kraften i riten bland annat på i vilken grad de värden som finns uttryckta i riten är levande värderingar i andra delar av det sociala livet. I förekommande fall är det tydligt att Carolina inte delar de ursprungliga värderingar som nämnda ingång anses ge uttryck för, vilket alltså kan förklara hennes negligering av handlingens symbolik. När Carolina omtolkar ingången ger hon uttryck för kulturell förändring. Handlingen lever med sin tid. Möjligheten till omtolkningar gör att en rit kan leva genom generationer. Carolina säger själv att hon har hämtat idéerna från den amerikainspirerade populärkulturen, vilket blir allt vanligare i svenska bröllop. Det gäller allt från planerandet av bröllopen (anlitandet av bröllopskoordinatorer och ordnandet av storstilade fester) till utförandet av själva riten (vigslar i trädgårdar, faderns överlämnande av bruden och brudparets kyss efter vigsellöftena). Trenden kan kopplas till den växande upplevelseindustrins och populärkulturens gestaltning av bröllop och andra riter. Riter är en del av en global industri, vilket påverkar utformandet av dem.

Jag har i den här texten reflekterat över några av de stora förändringar som nu pågår i Sverige i fråga om ritualisering av stora livshändelser. Resonemanget kan kokas ner till slutsatsen att vi lever i en tid av rituell hybriditet, där människor söker efter nya sätt att göra riter på, rituella praktiker översätts till andra sammanhang och handlingar ges ny mening. Det personliga uttrycket eftersträvas allt mer, särskilt i riter med många deltagare, vilket utmanar de kyrkliga riternas formaliserade karaktär. De borgerliga riternas fria form kan vara en bidragande orsak till att allt fler väljer den formen av ritualisering framför svenskkyrklig. Människor kan också ha exempelvis sociala, religiösa och kulturella motiv till val av ritualform. Det är således förenklat att utgå från att människor som väljer den ena eller andra formen gör det av ett visst skäl. Rit och ritualisering är föränderligt och komplext. Det finns förstås mycket mer att reflektera över i det här sammanhanget men jag hoppas att texten kan fungera som utgångspunkt för samtal om livsriters funktion och betydelse i människors liv idag. Kanske kan den också bidra med nya perspektiv på pågående förändringar av rituella praktiker och Svenska kyrkans plats i dessa förändringar.

Kapitel 2

Tro och tillhörighet under förändring

– en fråga om generation?

Pernilla Jonsson

Det religiösa landskapet är i förändring. Både globalt och nationellt går utvecklingen mot en ökad mångfald. Med ökad migration förändras den religiösa sammansättningen i mottagarländerna, i mer mångreligiös riktning. Globalt definierar sig fler som troende idag jämfört med på 1970-talet.¹ Ökad religionsfrihet i vissa delar av världen, religiös väckelse och sekularisering i andra delar ritar om den religiösa kartan. Kristendom är fortfarande den största religionen med drygt 30 procent av jordens befolkning. Islam är näst störst och omfattar nästan 25 procent. De utan religiös tillhörighet utgör 16 procent och hinduer 15 procent.² Islam är den snabbast växande religionen, framförallt genom befolkningstillväxt i Mellanöstern, Nordafrika och Asien. Kristendomen växer i södra Afrika och i Latinamerika och var fjärde kristen tillhör pingströrelsen eller karismatiska samfund. I Europa är det dock gruppen utan någon religion som är på frammarsch. Detta påverkar framförallt kristna samfund.³ Skillnaderna är dock stora inom Europa. I Tjeckien uppgår 91 procent i åldrarna 16 till 29 år att de inte tillhör någon religion. I Estland, Sverige och Nederländerna är motsvarande andel 70 till 80 procent mot endast 17 procent i Polen. Det är också vanligare bland unga att aldrig ha firat gudstjänst eller deltagit i annan form av religiös sammankomst.⁴

I denna text undersöks skillnader mellan unga och äldres religiositet i form av tillhörighet, tro och praktik, samt framförallt hur

1 Johnson & Bellofatto 2013.

2 PEW Research Center 2017, "The Changing Global Religious Landscape", 2018-06-05.

3 Ibid.

4 Bullivant 2018. Studien inkluderar 22 länder och är baserad på European Social Survey 2014–16.

medlemmar i Svenska kyrkan relaterar till kyrkan idag. Studien är huvudsakligen baserad på Svenska kyrkans statistik och enkätundersökning riktad till allmänheten i november 2017.⁵

ÖKAD RELIGIÖS MÅNGFALD I SVERIGE

Under århundraden har medborgarskap nästan varit synonymt med medlemskap i Svenska kyrkan. Med kyrkans förändrade relation till staten och ökad migration har den religiösa mångfalden ökat, vilket är att förvänta. Fortfarande dominerar dock Svenska kyrkan helt det religiösa landskapet, med 59 procent av befolkningen som medlemmar. Bland svenskfödda är andelen medlemmar fortfarande hög, 74 procent 2015. Enligt SST:s statistik samlar andra kristna samfund 6 procent av befolkningen, muslimska samfund 1,2 procent och övriga 1,8 procent. Utvecklingen över tid går dock i olika riktningar. Svenska kyrkan tappar medlemmar, från 7,0 miljoner 2005 till 6,0 miljoner medlemmar 2017 vilket motsvarar 14 procent färre medlemmar. Av figur 1 framgår att de traditionella frikyrkorna möter en liknande utveckling.

Tillväxten av samfund sker främst genom invandring. Andra kristna kyrkor, både de ortodoxa och den Romersk katolska kyrkan, växer med 3 till 4 procent om året. Även antalet tillhöriga till islam ökar. Den tydliga uppgång år 2015 som kurvan i figur 1 indikerar beror dock inte på en kraftig ökning av antalet som tillhör islam, utan på att tidigare data för perioden 2008 till 2014 var en uppskattning av antalet tillhöriga, något som reviderades först 2015.⁶ Om även andra skattningar som använder en bredare definition där ursprungsland, inte aktivt utövande av religion, tillämpas så utgör antalet muslimer i Sverige idag någonstans mellan 1,2 och drygt 8 procent av befolkningen beroende på hur tillhörighet definieras.⁷ Statistiken fångar dock inte bredden i det religiösa landskapet fullt ut. Det finns många personer som identifierar sig

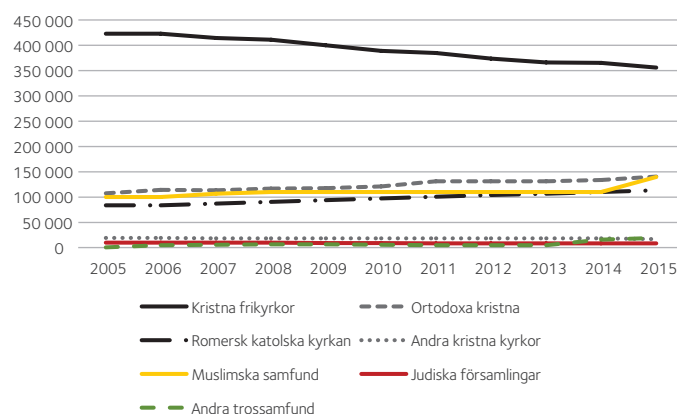
5 Undersökningen gjordes i november 2017. Den bygger på en enkät riktad till 5040 svenskar, och är utförd av Nordstats webpanel (Guldpanel) på beställning av Svenska kyrkan.

6 SST, Statistik om trossamfund <http://www.myndighetensst.se/kunskap/statistik-om-trossamfund.html>, 2018-05-17. Varje år rapporterar de statsbidragsberättigade samfunden in hur många medlemmar de har inskrivna i sina register. Vidare har de också möjligheten att också redovisa hur många regelbundna, registrerade deltagare som finns i samfundets verksamhet. De kan till exempel vara deltagare i barn- och ungdomsgrupper. Dessa två uppgifter (medlemmar plus deltagare) ligger sedan till grund för SST:s beräkning av bidraget till varje samfund. SST benämner dessa sammantagen som "betjänade" eller ibland "bidragsgrundande personer". Bidragsgrundande person (Betjänad) innebär medlem eller registrerad regelbundna deltagare i verksamhet som organiseras av trossamfundet. Man bör alltså ha i åtanke att det finns faktorer som gör att man måste gå till flera källor (än myndighetens statistik) för att få en heltäckande bild av Sveriges religiösa karta. Andel medlemmar bland svenskfödda enligt medlems- och befolkningsstatistik 2015, SCB (micro-data online).

7 Pew Research Center 2017, <http://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/>. Nielsen & Otterbeck 2016, s. 90.

med en religiös inriktning utan att vara registrerad medlem i ett trossamfund och utöver de statsbidragsberättigade trossamfunden finns även ett stort antal andra samfund – både på nationell och lokal nivå.

FIGUR 1. ANTALET MEDLEMMAR ELLER REGISTRERADE REGELBUNDNA DELTAGARE I VERKSAMHET I STATSBIIDRAGSBERÄTTIGADE TROSSAMFUND 2005–2015

Källa: SST, Statistik om trossamfund, 2018-05-17.

Anm.: Observera att det finns osäkerhet i statistiken, exempelvis har samma uppskattning av antalet muslimer varit oförändrad mellan 2008 till 2014 och reviderades först 2015.

ÖKADE UTTRÄDEN UR SVENSKA KYRKAN – MEN STORA SKILLNADER MELLAN STAD OCH LAND

Svenska kyrkan har tappat medlemmar under många år, men fram till och med 2015 var utvecklingen något mer positiv än för traditionella frikyrkor och andra folkrörelser. De senaste åren har dock inneburit ett trendbrott. Oförändrade eller svagt sjunkande årliga utträden har ersatts av en kraftig ökning av aktiva utträden. Under 2016 och 2017 har över 90 000 per år valt att lämna kyrkan, vilket är nästan dubbelt så många som föregående år. Utträdena 2017 var också betydligt högre än tidigare kyrkoårsår. Under de inledande månaderna 2018 har utvecklingen följt samma negativa mönster. En ökad rörlighet, med framförallt stora utträden, ses även i de nordiska systerkyrkorna liksom i civilsamhället i stort, där många traditionella folkrörelser och partier tappat medlemmar.⁸

⁸ Jonsson 2016, s. 62, Jonsson 2017, s. 20 och Bromander & Jonsson 2018, s. 28-36.

Visst hopp har satts till att engagemanget för kyrkan ska öka då de som är unga idag blir äldre. Det är vanligare att fira gudstjänst om man är 30- eller 40-talist och kvinna. Lite talar dock för att individer generellt blir mer religiösa med stigande ålder.⁹ Istället betonar tidigare studier socialisation och religiös fostran under barndomen som avgörande för religiositeten. De som vuxit upp i en familj där det religiösa livet varit en del av uppfostran och som upplevt konfirmationen som något positivt är också mer benägna att stanna kvar.¹⁰ Även i intervjuer med inträdare i studien *Medlemmar i rörelse* betonas betydelsen av relationen till tro och kyrka i barndomen, samt personliga möten med verksamma i kyrkan som kommit att spela en stor roll i deras liv.¹¹ Hur socialiseringen ser ut beror på familjetraditioner, men påverkas också av det omgivande samhällets normer. Här ses sedan tidigare geografiska skillnader i kyrklig tradition mellan olika regioner, men också mellan stad och land. Traditionellt är gudstjänstfirande vanligare i Sydsverige än i Norrland, där det i sin tur är vanligare än i Mälardalen.¹² Mönstren består, men de geografiska skillnaderna minskar. Under senare år har nedgången i gudstjänstbesök per medlem varit betydligt större i de områden som tidigare haft en mer livaktig kyrklig tradition.

Skillnaderna i kyrklig tradition mellan stad och land ses även tydligt i utträdesmönstret. Av figur 2 framgår att utträde ur Svenska kyrkan är betydligt vanligare i storstäder, och i viss mån även större städer, än på landsbygd och mindre orter. I storstäderna lämnade i genomsnitt 2 procent av medlemmarna kyrkan under året, jämfört med 1,3 procent i landsbygdskommuner och 1,6 procent i genomsnitt för hela landet.¹³ Medlemmar bosatta i Stockholm, Göteborg eller Malmö väljer oftare att lämna kyrkan än medlemmar i andra delar av landet. Inflyttningskommuner har högre utträdestal än utflyttningskommuner.¹⁴ Detta mönster är inte nytt. Utträden har länge varit särskilt vanliga i områden där andelen som inte är medlemmar redan är låg.¹⁵ Bland stiftet hade år 2017 Göteborgs stift den högsta andelen utträden, därefter Stockholm och Visby stift med ett medlemstapp motsvarande mellan 1,9 och 1,7 procent av medlemmarna. Jämfört med föregående år är det en ökning med 20 procent. Lägst var utträdesbenägenheten i Karlstad och Växjö stift, 1,3 respektive 1,4 procent av medlemmarna.

⁹ Se exempelvis Voas & Crockett 2005.

¹⁰ Niemelä 2015. Se även Hytönen 2017.

¹¹ Bromander & Jonsson 2018.

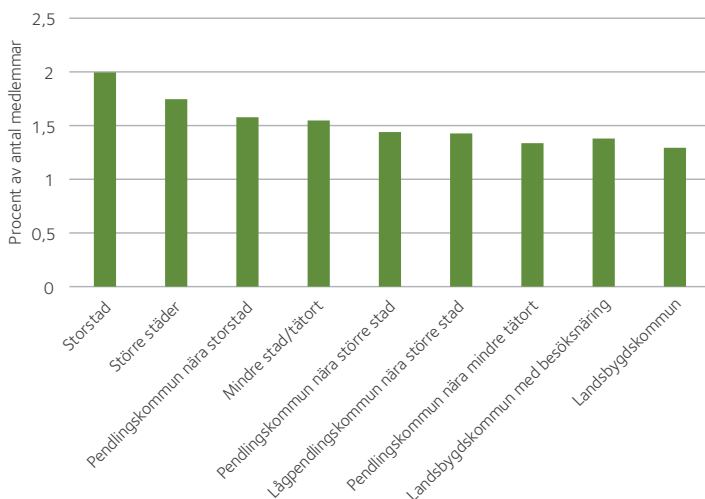
¹² Carlsson 1990.

¹³ Utträdena motsvarade för hela landet var i genomsnitt 1,5 procent av medlemmarna 2016 och 0,8 procent 2015.

¹⁴ Jonsson 2016. Se även Sandberg 2013.

¹⁵ Gustafsson 1993:9, s. 60.

FIGUR 2. ANDEL UTTRÄDEN UR SVENSKA KYRKAN I OLIKA KOMMUNTYPEN 2017, I PROCENT

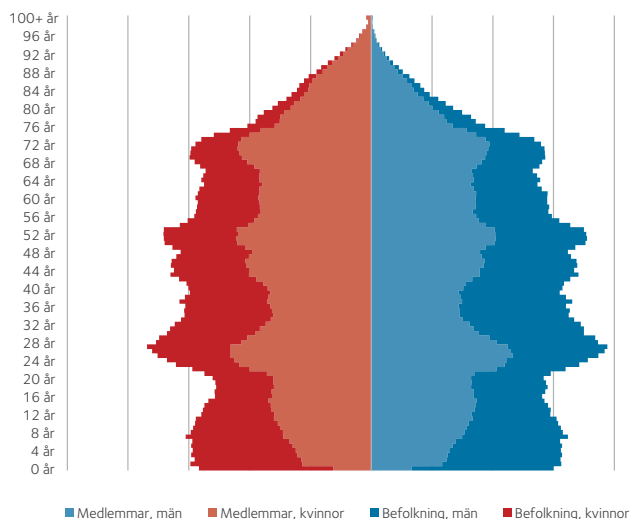
Källa: Svenska kyrkan, medlemsstatistik Kbok 2017.

Figur 3 är en så kallad befolkningspyramid som visar olika ålderskullars storlek och hur många av dem som är medlemmar i Svenska kyrkan. Det framgår att andelen av befolkningen som är medlemmar i Svenska kyrkan varierar mellan olika åldrar och i viss mån beroende på kön. Eftersom det föds fler pojkar än flickor så är fler pojkar och män medlemmar i Svenska kyrkan per ålderskull fram till 25 års ålder. Kvinnorna är fler i de äldsta åldrarna eftersom de i genomsnitt lever längre. Medlemskåren sammansättning påverkas således främst av olika ålderskullars storlek. De större kullarna skapar utbuktningar, medan mindre kullar illustreras av midjor på befolkningspyramiden. Av dem som lever idag är de flesta födda på 40-, 60- samt i slutet av 80- och början av 90-talen. Dessa ålderskullar är därmed också många bland Svenska kyrkans medlemmar.

Av figur 3 framgår att äldre i högre grad är medlemmar i Svenska kyrkan än yngre. Skillnaderna beror till viss del på att andelen utrikesfödda, eller invånare vars föräldrar har invandrat är högre bland de yngre generationerna, men framförallt på att de aktiva utträderna är betydligt vanligare. Nio av tio av dem som är födda på 20-talet är medlemmar i Svenska kyrkan. Redan bland 40-talisterna är andelen betydligt mindre, sju av tio. Andelen har sjunkit ytterligare något till deras barns generation – sex av tio födda på 60-talet är medlemmar i kyrkan. Den nu största levande generationen – 90-talisterna – avviker delvis från mönstret. Bland de födda i mitten av decenniet, de sista som föddes in som medlemmar i

Svenska kyrkan, är fortfarande 2 av 3 medlemmar. I de yngre årskullarna är däremot andelen lägre.

FIGUR 3. ANTAL INDIVIDER PER ÅRSKULL I BEFOLKNINGEN OCH BLAND SVENSKA KYRKANS MEDLEMMAR 2017 FÖRDELAT PÅ KÖN

Källa: SCB befolkningsstatistik, 2018-05-29.

Medlemskap varierar inte enbart med ålder utan även med kön. Män är mer benägna att lämna kyrkan än kvinnor, 54 procent av utträdarna är män. Skillnaden mellan könen i tillhörighet är som störst bland unga vuxna för att försvinna helt i pensionsåldern. Under det första levnadsåret är skillnader i dop mellan könen så liten att i stort sett en lika stor andel flickor som pojkar är medlemmar i Svenska kyrkan. Totalt döptes 42 procent av antalet födda barn. Men eftersom genomgående fler män väljer att lämna Svenska kyrkan så ökar skillnaden i medlemskap mellan könen något med åldern. Den är som störst bland 35 till 44 åringar. I denna åldersgrupp är 57 procent av kvinnorna och 48 procent av männen medlemmar. I de äldre åldrarna ses mindre skillnader mellan könen, men det är något vanligare bland kvinnor som är 85 år och äldre att de är medlemmar än bland jämnåriga män.

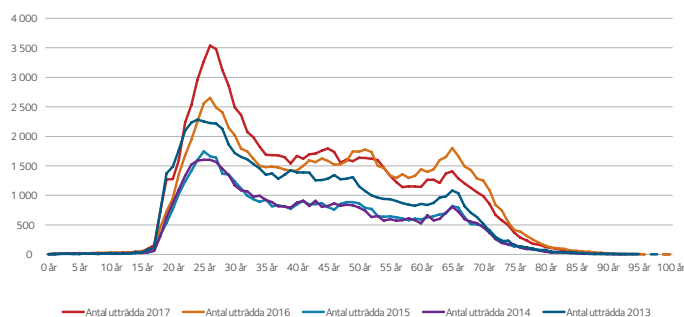
FORTFARANDE MÅNGA UNGA MEDLEMMAR I SVENSKA KYRKAN – MEN STORT TAPP

De som föddes i slutet av 1980-talet och början av 1990-talet är den största nu levande generationen. Eftersom de som föddes fram till 1996 blev medlemmar i Svenska kyrkan om de hade minst en förälder som var tillhörig (oavsett om de döptes eller inte) så är

fortfarande en stor andel av kyrkans medlemmar unga. Nästan 40 procent av Svenska kyrkans medlemmar är yngre än 35 år. De unga vuxna lämnar dock kyrkan i betydligt högre takt än äldre. Denna trend har accentuerats under senare år, både som följd av att den stora kullen 90-talister nu har kommit in i denna fas i livet och att utträdesbenägenheten bland unga har ökat.

Av figur 4 framgår att benägenheten att lämna kyrkan bland unga vuxna är mer än dubbelt så hög som för dem som tillhör äldre års-kullar. Dessutom är de ungas benägenhet att träda ut i dag högre än för dem i samma ålder för endast några år sedan. Mönstret är i stort sett det samma som tidigare. De lägre kurvorna beskriver dock att betydligt färre lämnade kyrkan 2014 och 2015 än valåret 2013 och de senare åren med rekordstora utträden. Andelen utträden brukar öka under kyrkovalsår, men utträdena under både 2016 och valåret 2017 ligger betydligt över tidigare valår, vilket illustreras av de två övre kurvorna i diagrammet. Antalet utträdade medlemmar bland unga vuxna var dubbelt så stort 2017 jämfört med 2015. Drygt 30 000 av de 96 000 som lämnade Svenska kyrkan 2017 var i det korta åldersspannet 22 till 32 år. En tredjedel av dem som trätt ut hittills 2018 är i detta åldersspann och 42 procent är under 35 år. Mest utträdesbenägna är unga män: 2017 lämnade 4,7 procent av de 27-åriga männen jämfört med 3 procent av kvinnorna i denna ålder. Detta ska jämföras med 1,9 respektive 1,3 procent bland samtliga manliga och kvinnliga medlemmar 2017. Det bör dock noteras att även äldre träder ut i högre grad än tidigare år. Framförallt medförde utvecklingen under 2016 stora tapp av medlemmar i åldrarna 55 till 70 år. Det senare kan dock kopplas till utträden i samband med mediegranskning av resor och representation inom kyrkan.¹⁶

FIGUR 4. ANTALET UTRÄDDA PER ÅRSKULL 2013–2017

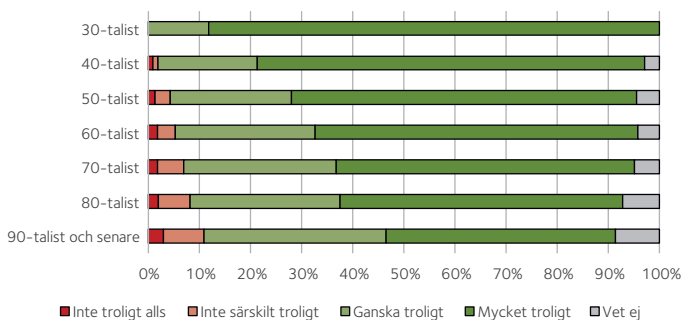
Källa: Svenska kyrkans medlemsstatistik Kbok.
Anm.: År 2013 och 2017 är kyrkovalsår.

16 Se Jonsson 2017, s. 24, och Bromander & Jonsson 2018.

Av figur 5 framgår att höga utträden är att förvänta även 2018. Av dem som i november 2017 svarade på enkätfrågan om det är troligt att man fortfarande är medlem om ett år, uppger 1,7 procent att det inte alls är troligt och 4,2 procent att det inte är särskilt troligt. Benägenheten att träda ut är betydligt lägre bland dem som är födda på 1930- och 40-talet, än bland de yngre. Bland 90-talisterna är utträdesbenägenheten allra störst. Cirka 3 procent av de svarande i denna ålderskull uppger att det inte alls är troligt att de är kvar som medlemmar om ett år och 8 procent att det inte är särskilt troligt.¹⁷ Hur många av dessa som faktiskt går till aktiv handling i praktiken vet vi ännu inte.

Många tycks därmed gå och fundera på att lämna Svenska kyrkan, men även utträden kan omprövas. Studien *Medlemmar i rörelse* visar att betydligt fler medlemmar lämnar kyrkan, men också att fler än tidigare återinträder senare i livet. Vissa träder ut och in flera gånger. Därtill hittar även nya grupper till medlemskap i Svenska kyrkan.¹⁸ Medlemskåren blivit mindre stabil över tid även om engagemanget och viljan till att bidra med ideellt arbete består.¹⁹ Många vill ge av sin tid till något som upplevs meningsfullt, men engagemanget behöver inte alltid betyda medlemskap eller att vara kvar i samma verksamhet eller organisation år efter år.

FIGUR 5. HUR TROLIGT ÄR DET ATT DU FORTFARANDE ÄR MEDLEM I SVENSKA KYRKAN OM ETT ÅR?

Källa: Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2017, s.k. extern kyrkbuss.
Anm.: N= 3114 (dvs. svarande som är medlemmar i Svenska kyrkan).

¹⁷ Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2017, 30-talister n=119, 40-talister n=587, 50-talister n=468, 60-talister n=494, 70-talister n=449, 80-talister n=416, 90-talister eller yngre n= 581.

¹⁸ Bromander & Jonsson 2018, kap. 2 och 6.

¹⁹ Bromander & Jonsson 2018, Jonsson 2016 och 2017.

Då de som faktiskt har trätt ut besvarar frågan om orsaken till utträde tar de framförallt upp att deras motiv är bristande tro.²⁰ Andra motiv som förs fram är att de inte upplever Svenska kyrkan som relevant och ekonomiska skäl.²¹ Yngre betonar avsaknad av tro något oftare än äldre, medan äldre i något högre grad uppger att de blivit upprörda eller arga på någon representant för kyrkan.²² Även om relativt få, knappt var femte, för fram ekonomi som enda eller huvudsakliga skäl så är det tydligt att ekonomi tycks vara en bidragande orsak till utträden.²³ Utträdena kulminerar under tiden för deklaration på våren och då slutskattebeskedet kommer på hösten. På senare år har nätsidor och företag som marknadsför utträden ur Svenska kyrkan också haft kampanjer för att få medlemmar att lämna kyrkan, vilka varit särskilt intensiva under dessa perioder.²⁴ Ekonomiska skäl kan vara att den med vacklande ekonomi efter sjukdom och arbetslöshet tvingas skära ned alla utgifter inklusive kyrkoavgiften trots att medlemskapet upplevs som viktigt. Vanligare tycks dock det omvända vara, att den med hög inkomst upplever att kyrkoavgiften är oproportionerligt hög. De som lämnar kyrkan har i genomsnitt högre inkomst än vad som är fallet bland såväl inträdare som medlemskåren i sin helhet. Samtidigt är ekonomi inte det skäl som ensamt lyfts fram utan det kombineras med vad som upplevs som mer avgörande för individen – bristen på Gudstro och relevans.²⁵

STORA GENERATIONSSKILLNADER I RELIGIOSITET OCH RELATION TILL SVENSKA KYRKAN

Svenska kyrkan har en avgörande utmaning inför framtiden i det att färre unga upplever sig vara kristna och ha en nära relation till kyrkan. Färre än var femte tillfrågad 90-talist uppger att de i ganska eller mycket hög grad instämmer i att de är troende. Här är skillnaden inte så stor till en äldre generation, vilket framgår av figur 6. Däremot ses stora skillnader mellan generationerna i vilken grad de svarande uppger att de är kristna eller inte har någon

20 Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2017. Frågan löd: Vad är främsta skälet till att du gick ur Svenska kyrkan?

21 Jonsson 2017, s. 26, och motsvarande siffror för 2017 visade på samma mönster även om något färre angav ”Jag tror inte på Gud”, 33 % mot tidigare 40 %, och fler att det inte kändes meningsfullt att vara medlem, 26 % mot tidigare 18 %.

22 Bromander & Jonsson 2018, s. 54–57. Svenska kyrkans enkät till allmänheten, visar att 90-talister betonar bristen på tro något mer 38 % mot 27 % av dem födda på 40-talet. De senare betonar ekonomi något mer men skillnaden är liten, 19 % mot 13 % av 90-talisterna. Äldre uppger också oftare att de blivit arga på någon representant från Svenska kyrkan (8 %).

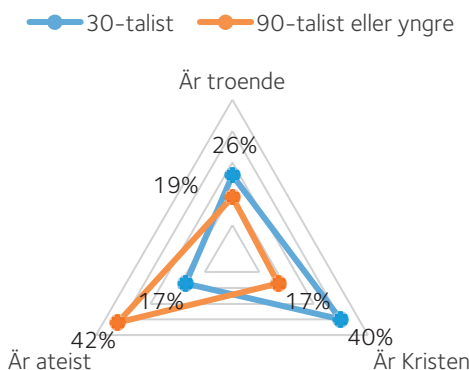
23 Jämför med Bromander 2003. Vid 2003 års analys av kyrkouträdarna framträdde kyrkoavgiften och kvinnoprästmotståndet inom kyrkan som de mest frekvent framförda skälen till kyrkouträdet.

24 För mer information om vilka dessa företag är och hur Svenska kyrkan hanterar detta se Svenska kyrkans hemsida 2018-03-27, ”Information om utträdes-sms”.

25 Bromander & Jonsson 2018, s. 55–57.

tro.²⁶ Färre än var femte 90-talist definierar sig som kristen medan drygt fyra av tio uppger att de är ateister, vilket är omvända förhållanden jämfört med dem som är födda på 1930-talet.²⁷ Bland de yngre är det således betydligt fler som uppger att de är ateister. Samtidigt tyder andra studier på att om svarsalternativen utökas så kan de som definierar sig som utan religion innefatta en stor variation i ställningstagande – från att inte vara intresserad av religiösa frågor till att tydligt ta avstånd från religion.²⁸ Skillnader mellan generationer kan även uppstå om vad som läggs in i begreppen ateist, troende och kristen förändras över tid. Här har David Thurfjells studie *Det Gudlösa folket* uppmärksammat hur begreppet kristen blivit betydligt snävare sedan 1950-talet.²⁹ Här behövs dock vidare studier för att fånga ungas religiositet.³⁰

FIGUR 6. JÄMFÖRELSE MELLAN UNGA VUXNA OCH ÄLDRES SVAR PÅ FRÅGAN I VILKEN GRAD UPPFATTAR DU DIG SOM TROENDE, KRISTEN OCH ATEIST, I PROCENT

Källa: Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2017, s.k. extern kyrkbuss.
 Anm.: N=5040. Procenttal motsvarar andelen som svarat i ganska eller mycket hög grad.

Bland de yngre är det således en större andel som uppger att de inte är religiösa och det är snarare de äldre som skiljer ut sig ifrån

²⁶ 26% respektive 19% uppger att de är troende i ganska eller mycket hög grad.

²⁷ Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2017. De svarande födda på 90-talet svarade 42% ateist, 19% troende, 17% kristen och 7% står närmare en annan religion. För 30-talisterna var motsvarande fördelning 17%, 26%, 40% och 2%. Genomsnittet för alla svarande n=5070 var 32%, 19%, 23% och 4%.

²⁸ Maria Klingenberg (pågående studie).

²⁹ Thurfjell 2015.

³⁰ Pågående projekt är bland annat Anders Sjöborg och Malin Löfstedts "Religion i ungas vardagsliv: värderingar och lärande" och Maria Klingebergs "Youth and religion", Uppsala universitet, och Peter Nynäs "Young Adults and religion in a global perspective: A cross-cultural, comparative and mixed-method study of religious subjectivities and values in their context", Åbo akademi.

övriga. De födda på 1930-talet ber till gud och firar gudstjänst oftare än yngre åldersskullar. Det som skiljer ut dem som är födda på 1990-talet eller senare är att de inte har återknutit kontakten med kyrkan genom konfirmation och att de är överrepresenterade bland dem som aldrig firar gudstjänst eller aldrig ber till Gud eller någon högre makt. Framförallt gäller detta de unga männen.³¹

Utvecklingen kan dock vara utslag av att de mått som används i enkätstudier är förtrubbade för att fånga ungas andliga liv, tro och levda religiositet. Trenden går dock igen i upplevelsen av relationen till Svenska kyrkan. Endast drygt var tionde medlem upplever sig ha en stark eller ganska stark relation till Svenska kyrkan, medan mer än hälften uppger att de har en mycket eller ganska svag relation. Det finns tydliga skillnader mellan könen och beroende på bostadsort, men då framförallt i hur svag relationen är snarare än hur stark den är. Det är vanligare bland män och storstadsbor att ha en svag relation till kyrkan. Cirka 60 procent av männen uppger att de har en svag eller ganska svag relation till Svenska kyrkan, jämför med mindre än 50 procent av kvinnorna. Samma relation gäller mellan dem som bor i storstad och dem som bor på landsbygd. Svagast relation till Svenska kyrkan har män i storstäder, där drygt två tredjedelar av männen beskriver att de har en svag eller ganska svag relation till Svenska kyrkan. Skillnaderna i att uppleva sig ha en stark relation till Svenska kyrkan är mindre – det är i stort sett lika ovanligt bland storstadsbor som på landsbygd och oavsett kön: mellan 8 och 10 procent beskriver att de har en ganska starka relation och 2 procent en mycket stark relation.

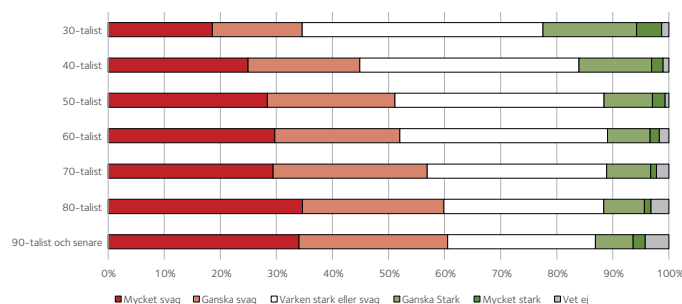
Yngre har en svagare relation än äldre till Svenska kyrkan. Av figur 7 framgår att de födda på 1990-talet eller senare uppger hälften så ofta som 30-talisterna att de har en mycket stark eller en ganska stark relation till Svenska kyrkan, 9 procent mot 21 procent.³² Här finns dock en bakomliggande faktor som påverkar – om den tillfrågade är konfirmerad eller inte. Om endast de som är konfirmerade av 90-talisterna tas med i jämförelsen försvinner mycket av skillnaden mellan generationerna, bland dessa uppger 15 procent att de har en ganska eller mycket stark relation. Bland de 90-talister som fortfarande är medlemmar, men som inte konfirmerats, upplever sig däremot ingen ha en stark relation och endast 2 pro-

31 Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2017. Av de svarande som är medlemmar i Svenska kyrkan, n=3114, har 29% av 30-talister, 14% av 90-talister och 18% av alla bett någon gång den senaste månaden. 8% av 30-talister, 5% av 90-talister och 5% av alla har läst i bibeln någon gång den senaste månaden. 11% av 30-talister, 7% av 90-talister och 7% av alla har gått i kyrkan den senaste månaden.

32 Av 90-talisterna uppger 2% att de har en mycket stark relation och 7% att de har en ganska stark relation, motsvarande bland 30-talisterna är 4% och 17%. Av alla, n=5040, uppger 2% att de har en mycket stark relation och 18% att de har en ganska stark relation.

cent upplever sig ha en ganska stark relation till Svenska kyrkan. Detta visar å ena sidan att valet att konfirmeras, som väntat, förstärker banden till kyrkan. Å andra sidan, uppger nästan hälften några år efter konfirmation, trots den reaktiverade relationen, att de upplever sig ha en svag relation.³³ Att återknyta relationen till unga via konfirmationsläsningen är därmed avgörande för att uppleva känslan av en nära relation till kyrkan, men det räcker inte för att den ska upprätthållas.

FIGUR 7. HUR VILL DU BESKRIVA DIN EGEN RELATION TILL SVENSKA KYRKAN IDAG?

Källa: Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2017, s.k. extern kyrkbuss.

SVENSKA KYRKAN INTE RELEVANT I DEN EGNA VARDAGEN – MEN FÖR SAMHÄLLET

Av enkätsvaren framgår att unga, även om de konfirmerats omprövar sitt medlemskap i Svenska kyrkan. En större andel än i äldre åldersskullar firar aldrig gudstjänst och fler unga definierar sig som ateister. Detta betyder dock inte att unga inte har kommit i kontakt med kyrkan. Endast 25 procent av 90-talisterna som svarat på enkäten har *inte* kommit i kontakt med Svenska kyrkan under ett år. Det är betydligt fler än bland de födda på 1940- och 30-talen, men innebär ändå att det stora flertalet även bland unga har en kontaktyta mot Svenska kyrkan. Kontakten är främst via firandet av livets stora händelser dop, konfirmation, vigsel och begravning. Nästan hälften av de tillfrågade unga vuxna hade haft denna kontakt med kyrkan. Fyra av tio av de födda på 1990-talet eller senare har besökt en kyrkogård, två av tio har varit på konsert eller musikgudstjänst och lite drygt var tionde har tänt ett ljus då

³³ Av de som konfirmerats upp ger 49% av 90-talisterna att de har mycket eller ganska svag relation till Svenska kyrkan (61% av alla 90-talister) jämfört med 30% av de födda på 30-talet (35% av alla 30-talister).

det inte varit gudstjänst eller firat gudstjänst.³⁴ Det finns således fortfarande en betydande kontaktyta med Svenska kyrkan, även bland unga vuxna. Vikande medlemstal kan alltså inte i sig ses som ett resultat av att mötesplatser saknas. De som lämnat kyrkan uppger, som framkom ovan, att det främsta motivet är bristande tro, men också att kyrkan inte upplevs som relevant.

Att döma av enkätsvaren är det få unga som upplever att Svenska kyrkan är relevant för dem. Endast knappt var femte av de födda på 90-talet eller senare svarar att Svenska kyrkan är relevant, mot nästan hälften av de födda på 1930-talet. Sammantaget upplever knappt var tredje svarande att Svenska kyrkan är relevant för dem. Skillnaderna är små beroende på bostadsort eller kön, men även här upplever kvinnor i något högre grad att kyrkan är relevant. I vilken mån kyrkan upplevs som relevant för individen påverkas inte i särskilt hög grad av om man är konfirmerad eller inte.³⁵

Att unga upplever Svenska kyrkan som mindre relevant och att många upplever sig ha en svag relation hindrar inte att fyra av tio födda på 1990-talet eller senare anser att Svenska kyrkan spelar en viktig roll i samhället. Skillnaden jämfört med 30-talisterna som är den grupp som ser störst nytta, 54 procent, är inte så stor.

AVSLUTNING

Ungas tro och tillhörighet är under förändring. Hur Svenska kyrkans församlingar de kommande åren möter detta är en ödesfråga för framtiden. Unga utgör fortfarande en stor andel av Svenska kyrkans medlemmar. Tre av fyra födda på 90-talet eller senare har haft någon kontakt med Svenska kyrkan under året. Två av tre av dagens 22-åringar är medlemmar i Svenska kyrkan. Men i likhet med många organisationer i de traditionella frikyrkorna så tappar Svenska kyrkan medlemmar, och tappet är särskilt stort bland unga vuxna. Liknande mönster där framförallt unga kristna lämnar sin tro och kyrka, ses även i många andra europeiska län-

-
- 34 Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2017. Enkätfråga om kontakt med Svenska kyrkan under året: 46% av 90-talister eller yngre har haft kontakt med svenska kyrkan i samband med dop, konfirmation, vigsel eller begravning (49% av alla svarande), 41% av 90-talister vid besök på kyrkogård (56% av alla svaranden), 19% av 90-talisterna vid konsert eller musikandakt (25% av alla), 15% av 90-talisterna har tänt ljus då det inte varit gudstjänst, konsert eller liknande (21% av alla), och 13% av 90-talisterna vid gudstjänst (15% av alla). N=5040.
- 35 Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2017. I vilken grad upplever du att Svenska kyrkan är relevant för dig? Av alla män svarade 17% "inte alls", mot 14% av konfirmerade män (inom Svenska kyrkan) och 12% av alla kvinnor och 9% av konfirmerade kvinnor. Av alla män svarade 28% "i ganska hög grad" eller "i hög grad", mot 29% av konfirmerade män (inom Svenska kyrkan) och 32% av alla kvinnor och 36% av konfirmerade kvinnor. För alla män n=1367 och för alla kvinnor n=1739, motsvarande för dem konfirmerade enligt Svenska kyrkans ordning är män n=1044, och kvinnor n=1373.

der.³⁶ Utvecklingen går mot ett mer diversifierat och mångreligiöst samhälle, där fler unga definierar sig som ateister men också med växande ortodoxa, katolska och muslimska samfund i samband med en ökad migration. Denna utveckling är inte ny utan följer en långvarig trend.

Det som är nytt är att Svenska kyrkan de senaste två åren har ett betydligt större medlemstapp än tidigare och att fler i de stora ålderskullarna som föddes på slutet av 1980- och början av 1990-talet nu lämnar kyrkan. Unga vuxna har även tidigare varit mer utträdesbenägna än äldre och 90-talisterna är den största nu levande generationen, men de är inte bara många, utan även mer utträdesbenägna än jämnåriga i tidigare ålderskullar. Sedan 2015 har benägenheten att träda ut mer än fördubblats och det är framförallt unga män som träder ut. Svenska kyrkan tappade 2017 nästan 5 procent av de unga män kring 27 år som fortfarande var medlemmar. Om denna trend fortsätter kommer antalet medlemmar 2030 vara betydligt lägre än den tidigare prognosen på 4,9 miljon medlemmar.

Utifrån den genomförda enkätstudien ser utträdena ut att bli höga även 2018. Kontaktytan till unga är fortfarande relativt stor, framförallt genom de kyrkliga handlingarna, men fortsatt tapp inom barn- och ungdomsverksamhet talar för att allt färre unga vuxna i framtiden upplever sig ha en stark relation till Svenska kyrkan eller att den är relevant för dem. Den reaktivering av relationen som konfirmationen innebär är nödvändig, men inte tillräcklig. Trots att kyrkliga traditioner fortfarande är levande vid livets stora ögonblick så ser många av dagens unga vuxna möjligen att kyrkan gör nytta i samhället, snarare än att den hjälper dem att tolka och leva sina egna liv.

REFERENSER

- Bromander, Jonas & Pernilla Jonsson 2018, *Medlemmar i rörelser. En studie av förändringar i Svenska kyrkans medlemskår*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Bromander, Jonas 2003. *Utträden som utmanar. Analys av processer som leder till utträde ur Svenska kyrkan*. Svenska kyrkans utredningar 2003:2.
- Bromander, Jonas 2005. *Medlem i Svenska kyrkan. En studie kring samtid och framtid*. Stockholm: Verbum.
- Bullivant, Stephen 2018, *Europe's Young Adults and Religion. Findings from the European Social Survey (2014-16) to inform the 2018 Synod of Bishops*. London: St Mary's University.

36 Se bland annat Bullivant 2018, Niemelä 2015 och Voas & Crockett 2005.

- Carlsson, Jan 1990. *Region och religion: En regionindelning utifrån den kyrkliga sedens styrka på 1970-talet*. Lund: Lunds universitet.
- Gustafsson, Göran 1993:9. "Medlemskap i Svenska kyrkan. Gruppskillnader och förändringstendenser." *Tro & tanke – perspektiv på Svenska kyrkan statistik*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Hytönen, Maarit 2017. "Hur den kristna traditionen förmedlas" s. 111–147 i Ketola, Kimmo et al. (red) *Luthersk delaktighet. Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland 2012–2015: En undersökning om kyrkan och finländarna*. Helsingfors: Kyrkans forskningscentrals publikationer nr 126.
- Johnson, Todd & Gina Bellofatto 2013, *Christianity in its Global Context, 1970–2020: Society, Religion, and Mission*. South Hamilton, Ma.: Center for the Study of Global Christianity, Gordon-Conwell Theological Seminary.
- Jonsson, Pernilla 2016. "Ut- och inträden – en ökad rörlighet i medlemskapet." *Nyckeln till Svenska kyrkan*. Uppsala: Svenska kyrkan. s. 59–71
- Jonsson, Pernilla 2017. "Utträdesmönster." *Nyckeln till Svenska kyrkan*. Uppsala: Svenska kyrkan. (s. 17–35)
- Klingenberg, Maria 2015, "Religion i ungas vardagsliv" i Mia Lövheim, Magdalena Nordin (red.) *Sociologiska perspektiv på religion i Sverige*. Malmö: Gleerups Utbildning (s. 69–89).
- Niemelä, Kati 2015. "No longer believing in belonging" – A longitudinal study of Generation Y from confirmation experience to church leaving." *Social Compass* Vol. 62(2) 172–186.
- Nielsen, Jørgen S. & Jonas Otterbeck 2016. *Muslims in Western Europe*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Sandberg 2018, "Dopföräldrar – vilka är de och vad har deras bakgrund för betydelse utvecklingen av antalet dop?" *Nyckeln till Svenska kyrkan 2018*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Sandberg, Andreas 2013. "Utträden bland unga flyttare." s. 45–53. *Nyckeln till Svenska kyrkan 2013*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Thurfjell, David 2015. *Det gudlösa folket: De postkristna svenskarna och religionen*. Stockholm: Molin & Sorgenfrei Förlag.
- Voas, David & Crockett, Alasdair 2005, 'Religion in Britain: Neither Believing nor belonging' *Sociology* vol. 39(1):11–28.
- Voas, David & McAndrew, Siobhan 2012. "Non-religion and Secularity." *Journal of Contemporary Religion*. Volume 27, 2012 – Issue 1: 29–48.

HEMSIDOR

- PEW Research, Center 2017, "The Changing Global Religious Landscape", <http://www.pewforum.org/2017/04/05/the-changing-global-religious-landscape/>, 2018-06-05.

SCB befolkningsstatistik, http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_BE_BE0101_BE0101A/BefolkningR1860/table/tableViewLayout1/?rxid=f45f90b6-7345-4877-ba25-9b43e6c6e299.

SST, Statistik om trossamfund, <http://www.myndighetsst.se/kunskap/statistik-om-trossamfund.html>, 2018-05-17.

Svenska kyrkan hanterar detta se Svenska kyrkans internät 2018-03-27, "Information om utträdes-sms" <https://internwww.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=1398652> (hämtad 2018-06-07).

Kapitel 3

Dopföräldrar

– vilka är de och vad har deras bakgrund för betydelse utvecklingen av antalet dop?

Andreas Sandberg

Svenska kyrkan rekryterar sina nya medlemmar i första hand genom barndop. Av de barn som föddes under 2015 döptes omkring 47 500 under samma år eller året därpå i Svenska kyrkan. Även om det som brukar kallas för aktiva inträden, det vill säga de som döps eller går med i Svenska kyrkan från tolv års ålder och uppåt, har ökat under senare år utgör barndopen fortfarande det allra största årliga tillskottet av nya medlemmar. De barn som döps i Svenska kyrkan har i regel föräldrar som är medlemmar i kyrkan. De nyfödda barnens anknytning till Svenska kyrkan genom deras föräldrars medlemskap är alltså helt avgörande för chansen att de döps i Svenska kyrkan eller inte. Det här kapitlet handlar om dopföräldrars bakgrund och vad som kan ha betydelse för valet att låta döpa sina barn eller inte. Här presenteras en undersökning av de demografiska och socioekonomiska egenskaperna hos föräldrarna till barn födda under 2005 och 2015.

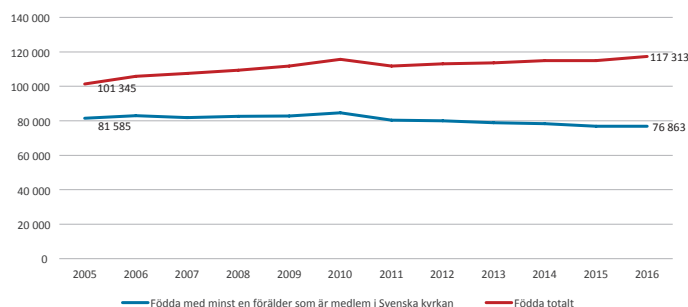
Det statistiska underlaget består dels av demografiska och socioekonomiska registerdata från Statistiska centralbyrån (SCB), dels av uppgifter om medlemskap och dop från Svenska kyrkans egen databas. Datamaterialet är totalräknat, vilket innebär att det bygger på uppgifter om Sveriges befolkning – de som var folkbokförda i Sverige under de båda åren. Data i fråga om kön, ålder, hushålls-inkomster, utbildningsnivåer och hushållssammansättning (familjetyp) kombineras med en kartläggning av geografiska skillnader. Detta datamaterial ger inte bara möjlighet att mer i detalj undersöka den utveckling vi redan känner till, nämligen att antalet dop minskar över tid, utan också möjligheten närmare studera vilka nyblivna föräldrar som låter döpa sina barn och deras egenskaper i fråga om de ovan nämnda variablerna. En huvudfråga är om vi kan se skillnader i fråga om exempelvis inkomst- och utbildnings-

nivåer mellan de föräldrar som låter döpa sina barn jämfört med övriga föräldrar och hur dessa skillnader utvecklas över tid.

REKRYTERINGSBASEN KRYMPER

Sett över en tioårsperiod har antalet nyfödda barn till medlemmar i Svenska kyrkan minskat i ganska jämnt takt. Med undantag för år 2010 har antalet nyfödda barn med minst en tillhörig förälder minskat med i genomsnitt 500 per år (se Figur 1). Eftersom barnafödandet totalt sett ökat under samma period är den relativa förändringen ännu tydligare. År 2005 hade 80 procent av alla nyfödda en anknytning till Svenska kyrkan genom någon av eller båda föräldrars medlemskap. Tio år senare var motsvarande andel 67 procent.

FIGUR 1. ANTAL FÖDDA TOTALT OCH FÖDDA SOM HADE MINST EN FÖRÄLDER SOM VAR MEDLEM I SVENSKA KYRKAN PER ÅR 2005–2016

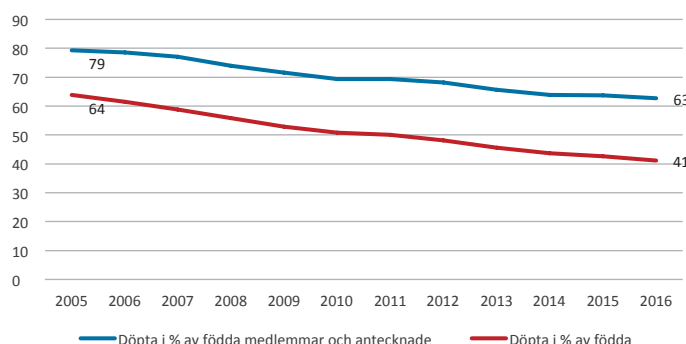

Den generation medlemmar i Svenska kyrkan som idag befinner sig i början av de åldrar då de flesta får sitt första barn är relativt stor. Förutsättningarna för rekrytering av nya medlemmar är idag annorlunda jämfört med situationen under 1990-talets första hälft då samtliga barn som föddes blev medlemmar om minst en förälder var medlem, oavsett om de döptes eller inte. Det innebar att flertalet av de barn som föddes fram till och med 1995 blev medlemmar. Detta faktum i kombination med den kortvariga babyboom som inträffade omkring skiftet mellan 1980- och 90-talet har resulterat i att den vanligaste åldern bland Svenska kyrkans medlemmar idag är omkring 25 år. År 2017 var exempelvis antalet medlemmar i åldern 25 år nästan 93 000. Det är nästan dubbelt så många jämfört med de barn som föddes 20 år senare och som blivit medlemmar i Svenska kyrkan genom dop under de därpå följande åren. (se kapitel 2, Tro och tillhörighet under förändring – en fråga om generation?). Den här typen av demografiska förhållanden är en ganska säker grund att stå på när man ska göra prognoser över befolknings- eller medlemsutvecklingen för de kommande

åren. Att Svenska kyrkan under de närmaste 20 åren går mot en sammansättning av medlemmar med betydligt färre unga är därför en relativt säker förutsägelse. Om mönstret med de relativt höga utträdestalen bland unga medlemmar i åldrarna 22–32 som idag starkt påverkar medlemskårens ålderssammansättning fortsätter kommer de unga vuxnas andel av Svenska kyrkans medlemskår minska ytterligare. Det handlar alltså om de åldrar där de flesta får sitt första barn. År 2016 hade fortfarande en majoritet av de barn som föddes detta år minst en förälder som var medlem i Svenska kyrkan, men med den ovan beskrivna utvecklingen kommer de nyfödda barn som har denna typ av anknytning till Svenska kyrkan snart vara i minoritet.

Frågan är hur denna utveckling kommer att påverka sammansättning av Svenska kyrkans medlemskår i relation till hur den ser ut i dag och i relation till befolkningen i sin helhet.

FIGUR 2. DÖPTA I PROCENT AV FÖDDA TOTALT OCH I PROCENT AV FÖDDA SOM VID ÅRETS SLUT VAR MEDLEMMAR ELLER HADE MINST EN FÖRÄLDER SOM VAR MEDLEM I SVENSKA KYRKAN (ANTECKNADE) 2005–2016

ALLT STÖRRE ANDEL MED UTLÄNDSK BAKGRUND I BEFOLKNINGEN OCH BLAND DE NYFÖDDA

Den utveckling som kan utläsas av figur 1 med en allt lägre andel av de nyfödda barnen som har en anknytning till Svenska kyrkan genom sina föräldrars medlemskap har i huvudsak två förklaringar. Det har naturligtvis att göra med att antalet medlemmar generellt sett har minskat under dessa år, men den relativa förändringen förklaras också av att det föds allt fler barn med en eller två föräldrar som är utrikes födda och som av uppenbara skäl inte är medlemmar i Svenska kyrkan. Det här är en utveckling som i stor utsträckning påverkat doptalen i storstadsregionerna och de större städerna där en majoritet av landets utrikes födda bor.

Under tioårsperioden 2005 till 2015 har dock antalet barn med utrikes födda föräldrar ökat i hela landet, inte minst i de mindre städerna och i landsbygdskommunerna. Totalt sett har andelen nyfödda barn med två utrikes födda föräldrar ökat från 14 till 22 procent och barn med minst en utrikes född förälder från 28 till 37 procent under perioden. I storstadskommunerna har nära hälften av de barn som föddes 2015 en eller två utrikesfödda föräldrar. Den största relativa ökningen av barn med utländsk bakgrund har dock skett i de mindre landsbygds- och tätortskommunerna samt pendlingskommunerna nära de större städerna där andelen av samtliga nyfödda barn ökat från 18 respektive 19 procent till 28 respektive 29 procent. I många av dessa kommuner har antalet barn med en eller två utrikes födda föräldrar fördubblats under tidsperioden 2005 – 2015.

GEOGRAFINS BETYDELSE

Att den kyrkliga seden varierar stort mellan olika delar av Sverige är väl känt. Stora delar av Mälardalen och Bergslagen brukar beskrivas som relativt ”okyrkliga” med få gudstjänstbesökare och lägre dop- och konfirmationsnivåer. Desto högre är kyrksamheten i delar av Växjö, Göteborgs, Karlstads och Skara stift samt i delar av de norra stiftet Härnösand och Luleå. Även om man fortfarande kan identifiera betydande skillnader efter dessa traditionella geografiska mönster så finns det tendenser i de senaste årens utveckling som tyder på en viss utjämning i fråga om exempelvis gudstjänstbesöksfrekvenser. I andra avseenden har skillnaderna snarare ökat. Mycket tyder på regionala skillnader av den här typen i viss utsträckning återspeglar skillnader mellan kommun- eller ortstyper – det vill säga skillnaderna mellan stad och landsbygd om man uttrycker sig i mer generella termer. Därför kartläggs också förhållandena i en modifierad variant av Sveriges kommuner och landstings (SKL) kommungrupper. Tabell 1 visar hur antalet nyfödda barn under 2015 fördelade sig mellan de olika kommungrupperna.

TABELL 1. BARN FÖDDA 2015 TOTALT OCH BARN MED ANKNYTNING TILL SVENSKA KYRKAN (BARN MED MINST EN FÖRÄLDER SOM ÄR MEDLEM I SVENSKA KYRKAN) ANTAL OCH I PROCENT AV SAMTLIGA PER KOMMUNTYP

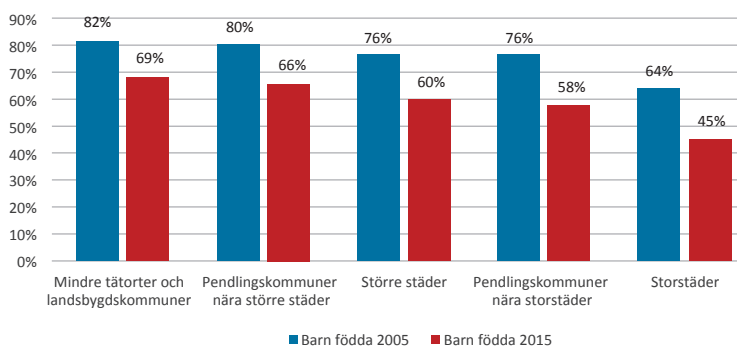
	Barn födda 2015 totalt	Andel totalt %	Barn födda 2015 med anknytning till Svenska kyrkan	Andel av total %
Mindre tätorter och landsbygdskommuner	25 571	22%	19 291	25%
Pendlingskommuner nära större städer	15 323	13%	11 330	15%
Större städer	27 732	24%	17 952	23%
Pendlingskommuner nära storstäder	21 249	18%	13 903	18%
Storstäder	26 085	22%	14 885	19%
Sverige totalt	115 960	100%	77 361	100%

När dopet blev medlemsgrundande i Svenska kyrkan år 1996 låg dopfrekvensen beräknad på samtliga födda på nära 80 procent. Därefter minskade andelen döpta i ganska jämt takt fram till 2005 med i genomsnitt en procentenhet om året. Under de senaste tio åren har dock takten i den nedåtgående trenden ökat till en bit över två procentenheter per år. I storstadsområdena döptes ungefär var fjärde barn av de som föddes 2015 samtidigt som lite mer än vart annat barn döptes av dem som föddes utanför de större städerna och storstadsregionerna under samma år. Dessa regionala skillnader har delvis att göra med hur stor andel av barnen som har föräldrar som är medlemmar i Svenska kyrkan. I fortsättningen redovisas därför andelen döpta i relation till födda barn med minst en förälder som är medlem i Svenska kyrkan som ett mer jämförbart mått.

Även om vi mäter dopfrekvensen med detta relativa mått är skillnaderna stora mellan landsbygds- och de mindre tätortskommunerna å ena sidan och de mer folkrika storstadskommunerna (Stockholm, Göteborg och Malmö) å den andra. Andelen döpta på landsbygden och i de mindre tätorterna ligger fortfarande på nivåer där många storstadsförsamlingar befann sig för 10–15 år sedan. Utvecklingen över tioårsperioden 2005–2015 ser i stort sett lika ut för de olika kommuntyperna, dopfrekvensen minskar överlag i hela landet (se figur 3). Storstadskommunerna där andelen döpta var lägst redan 2005 har dock tappat mest i procentenheter räknat. Ett förhållande som delvis skulle kunna förklara den relativt snabbare minskningen i storstadskommunerna är att befolkningen och medlemmarna i Svenska kyrkan i regel har en något svagare relation till sin lokala församling i storstadsområdena jämfört med församlingsbor på landsbygden och i de mindre tätör-

terna. Detta resonemang bygger på att en betydligt större andel av befolkningen i de barnafödande åldrarna är inflyttade från andra delar av landet i storstadsregionerna, i synnerhet i jämfört med de mindre kommunerna. En tidigare studie som jämfört flyttares benägenhet att lämna Svenska kyrkan med de som stannar kvar i den kommun eller region där man vuxit upp visar på motsvarande samband där en svagare anknytning till den lokala församlingen leder till fler utträden bland flyttarna.¹

FIGUR 3. DÖPTA I PROCENT AV FÖDDA MED MINST EN FÖRÄLDER SOM ÄR MEDLEM I SVENSKA KYRKAN, PER KOMMUNGRUPP, BARN FÖDDA 2005 OCH 2015

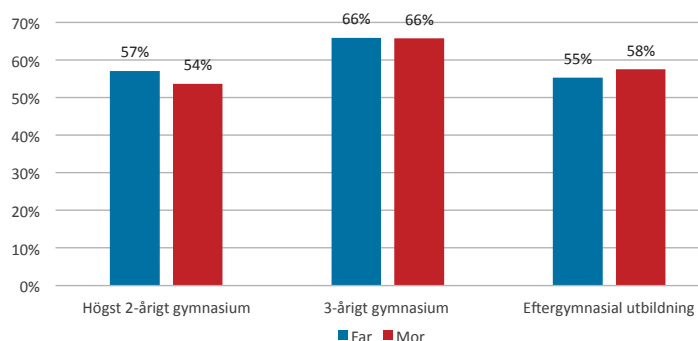
VAD BETYDER FÖRÄLDRARNAS UTBILDNING?

Föräldrars utbildningsnivå visar sig också ha betydelse för benägenheten att låta döpa sina barn. Det är dock inget linjärt samband mellan utbildningens längd och den genomsnittliga dopfrekvensen bland de olika befolkningsgrupperna indelat efter utbildningsnivå. Oavsett om vi tittar på mors eller fars utbildningsnivå har mellangruppen i den tredelade utbildningsstruktur som redovisas i figur 4 högst dopfrekvens, det vill säga de med treårigt gymnasium som högsta utbildning. Både högre och lägre utbildning tycks påverka doptalen negativt i denna översiktliga redovisning. I fråga om sambandet med fars respektive mors utbildningsnivå tycks doptalet vara mer känsligt för att mamman har en lägre utbildning i negativ bemärkelse. Det vill säga en lägre utbildning hos mamman drar ner benägenheten att låta döpa sina barn mer än om pappan har motsvarande utbildningsnivå. För gruppen med högre utbildning gäller det omvända förhållandet mellan mor och far, även om skillnaden mellan dem är ganska liten. Vid en jämförelse mellan de låg och högt utbildade framträder i första hand en skillnad beroende

¹ Sandberg, Andreas 2013

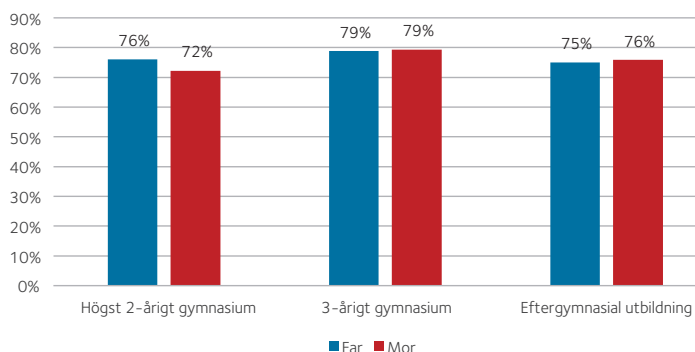
på mammas utbildning, där de högutbildades barn döps i något större utsträckning än de lågutbildades.

FIGUR 4. DÖPTA I PROCENT, BARN FÖDDA 2015, EFTER FÖRÄLDRARS UTBILDNINGSNIVÅ

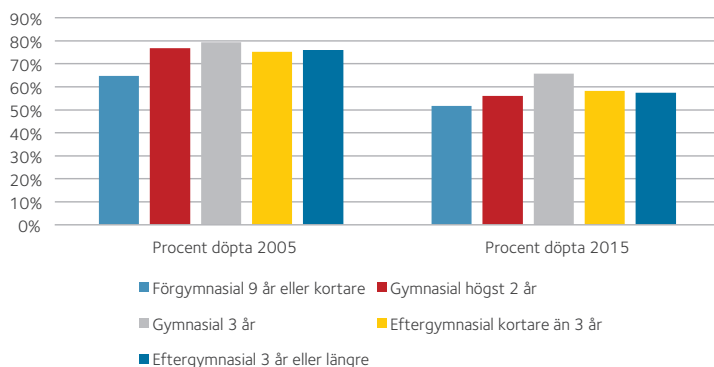
En jämförelse med motsvarande indelning efter föräldrars utbildningsnivå för barn födda 2005 visar på en utveckling mot tydligare skillnader mellan de olika grupperna (se Figur 5). Även bland de barn som är födda 2005 döptes de med föräldrar som tillhörde mellangruppen (de med högst 3-årigt gymnasium) i högre utsträckning än de som hade föräldrar med högre respektive lägre utbildning. Jämfört med 2015 års barn är dock skillnaderna mellan de olika utbildningskategorierna betydligt mindre. I takt med en allt lägre dopfrekvens bland de barn som föds under den aktuella tidsperioden, ger alltså föräldrars utbildningsnivå ett tydligare utslag i fråga om vilka som väljer att låta döpa sina barn. År 2005 varierade andelen döpta endast med några få procentenheter efter pappans utbildningsnivå, mellan 75 och 78,8 procent. Bland barnen som är födda 2015 är motsvarande variation 12 procentenheter bland de med en mor med treårigt gymnasium och dem vars mor har en lägre utbildning. Tittar vi på fädernas utbildning är variationen något lägre, men den har ändå ökat betydligt sedan 2005 till drygt tio procentenheter, i detta fall mellan de som har fäder med treårigt gymnasium (65,9 procent) och de med eftergymnasial utbildning (55,2 procent).

FIGUR 5. DÖPTA I PROCENT, BARN FÖDDA 2005, EFTER FÖRÄLDRA-
UTBILDNINGSNIVÅ

Jämförelsen av de olika utbildningskategorierna kompliceras något av att det genomfördes en gymnasiereform i början 1990-talet där många av de yrkesinriktade tvååriga gymnasielinjerna blev treåriga. Bland de föräldrar som fick barn 2015 är det relativt få som var i gymnasieåldern (16–19 år) innan denna reforms genomförande. De har i de flesta fall en treårig gymnasieutbildning, oavsett om den är yrkesinriktad eller teoretisk. Vid en undersökning där föräldrarnas utbildningsnivå är uppdelad i fem nivåer, där de med tvåårigt gymnasium utgör en egen kategori skild från dem med enbart förgymnasial utbildning, framträder i stort sett samma mönster i fråga om skillnader mellan de olika utbildningsnivåerna och förändringarna över tid. I ett avseende gör det ändå en skillnad jämfört med indelningen efter tre nivåer. Bland de barn som är födda 2005 var det framför allt de som hade lågutbildade mödrar utan gymnasieutbildning som avvek negativt i fråga om dopfrekvens. Motsvarande jämförelse mellan fäder efter fem utbildningsnivåer bekräftar i stort sett detta mönster. Barn till fäder med den allra högsta och den allra lägsta utbildningsnivån ligger på samma relativt sett låga dopfrekvens. Skillnaderna är även här relativt små mellan de olika nivåerna med undantag för mellannivån, treårigt gymnasium, som sticker ut med mellan elva och sju procentenheter högre andel döpta barn födda 2015 (se Figur 6).

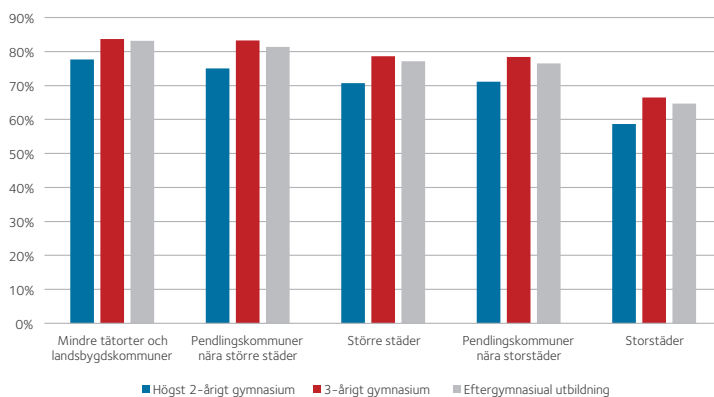
FIGUR 6. DÖPTA I PROCENT AV BARN FÖDDA 2005 OCH 2015 EFTER MORS UTBILDNINGSNIVÅ (FEMDELAD)

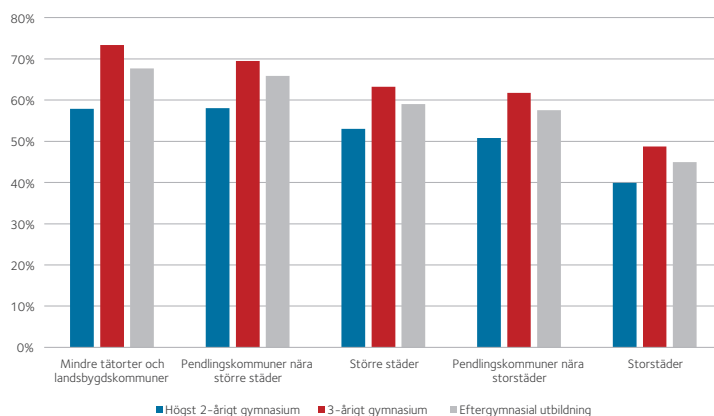
UTBILDNINGENS BETYDELSE I OLIKA KOMMUNGRUPPER

Av graferna i figur 7 och 8 framgår att det nationella mönstret med de högsta dopfrekvenserna bland barn med föräldrar med treårigt gymnasium också präglar förhållandena i olika typer av kommuner, från glesbygd till storstad. Att skillnaderna beroende på utbildningsnivå har ökat fram till 2015 är också tydligt i samtliga fall. Geografins betydelse, det vill säga var i landet man bor och i vilken typ av kommun, för nivån på doptalen framgår också tydligt. Den utbildningskategori som generellt sett döper sina barn i högst utsträckning, gruppen med treårigt gymnasium, ligger exempelvis lägre i storstadskommunerna jämfört med barnen till både de hög- och lågutbildade i resten av landet. I övrigt liknar utvecklingen över tid i samtliga kommuntyper den generella utvecklingen i landet som helhet. Det är dopfrekvensen bland barn till mellankategorin, de med treårigt gymnasium, som står sig bäst i den generella nedgången.

FIGUR 7. DÖPTA I PROCENT, BARN FÖDDA 2005, EFTER MORS UTBILDNINGSNIVÅ PER KOMMUNGRUPP

FIGUR 8. DÖPTA I PROCENT, BARN FÖDDA 2015, EFTER MORS UTBILDNINGSNIVÅ PER KOMMUNGRUPP

Bakom skillnaderna i dopfrekvens mellan de olika kommungrupperna finns också stora variationer i utbildningsstrukturen bland föräldrarna till de barn som föddes år 2005 och 2015. Bland dem som föddes 2015 i en storstadskommun hade exempelvis 65 procent en far och 74 procent en mor med högre utbildning. Motsvarande andel i pendlingskommuner nära större städer och mindre tätorter och landsbygdskommuner låg på 24–25 respektive 42–43 procent. Omvänt så är föräldrar med treårigt gymnasium som högsta utbildning betydligt vanligare i de senare kommuntyperna jämfört med storstadskommunerna (se tabell 2). Frågan är om i vilken utsträckning dessa geografiska skillnader i utbildningsstruktur kan förklara en del av de tydliga geografiska skillnader vi kan se i fråga om dopsedens ställning. En enkel jämförelse av andelen döpta efter

utbildningsnivå fördelat på kommungrupper ger inte något tydligt svar på den frågan. Här framträder skillnaderna mellan de olika kommungrupperna på ungefär samma sätt oavsett vilken utbildningskategori vi studerar. Det tyder på att skillnaderna mellan exempelvis landsbygd/mindre tätorter å ena sida och storstäder å den andra inte har så mycket med skillnader i sammansättningen av föräldrar efter utbildningsnivå att göra som något annat som är knutet till dessa platser.

TABELL 2. UTBILDNINGSNIVÅ FAR OCH MOR PROCENTUELL FÖRDELNING PER KOMMUNTYP, BARN FÖDDA 2015

	Högst 2-årigt gymnasium		3-årigt gymnasium		Eftergymnasial utbildning	
	Mor	Far	Mor	Far	Mor	Far
Mindre tätorter och landsbygdskommuner	14,5%	21,7%	42,2%	52,8%	43,2%	25,5%
Pendlingskommuner nära större städer	16,1%	23,6%	42,1%	52,4%	41,7%	24,0%
Större städer	10,9%	17,1%	30,9%	39,0%	58,3%	44,0%
Pendlingskommuner nära storstäder	11,1%	17,7%	30,7%	36,4%	58,1%	45,9%
Storstäder	7,1%	11,8%	18,9%	23,3%	74,0%	64,9%
Sverige totalt	11,9%	18,3%	33,0%	40,9%	55,1%	40,8%

FÖRÄLDRARS INKOMSTER

Tidigare undersökningar av hur föräldrars inkomstnivåer påverkar valet att låga döpa sina barn har visat på ett tydligt samband där låginkomsttagares barn i lägre utsträckning döps jämfört med höginkomsttagare. Den här typen av skillnader framträder också när man exempelvis jämför doptalen i mer välbärgade områden med socialt och ekonomiskt utsatta områden i de större städerna.²

Skillnaderna i vanan att döpa sina barn mellan olika inkomstskikt i befolkningen framgår också tydligt i Figur 9 som visar dopfrekvensen bland barn till föräldrar indelade i tre inkomstkategorier. Dessa inkomstkategorier är skapade efter ett mått på disponibel hushållsinkomst och där gränserna mellan de olika skikten har dragits så att lika många barn hamnar i vart och ett av de tre inkomstkategorierna. Inkomstspannet och medianen för låg-, medel respektive höginkomstgruppen redovisas i tabell 3.

I vissa avseenden liknar sambandet mellan inkomstnivå hos föräldrarna och dopfrekvensen motsvarande samband efter utbildningsnivå. Låg inkomst tycks på samma sätt som lägre utbildning

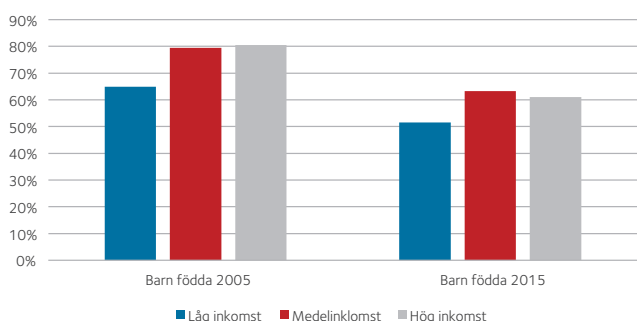
² Se Sandberg 2012 och Sjölin 2002.

påverka benägenheten att låta döpa sina barn negativt. Däremot kan vi inte skönja någon negativ effekt av de högsta inkomstnivåerna på samma sätt som högre utbildning. Det är alltså i första hand barnen till den grupp föräldrar som har de lägsta inkomsterna som avviker från de övriga två inkomstgrupperna i fråga om andel döpta. På en generell nivå kan man säga att andelen döpta ökar med stigande inkomst, men bara till en mellannivå, därefter sker ingen större förändring med stigande inkomster. Av Figur 10 som redovisar skillnaderna efter inkomstnivå per kommungrupp framgår dock att framför allt storstadskommunerna utgör ett undantag i detta avseende. Här är sambandet mellan andelen döpta och inkomstnivåerna i det närmaste linjär, det vill säga dop-talen ökar med stigande inkomst utan någon utplaning vid högre nivåer. Samtidigt framgår det tydligt att det återigen i första hand är geografien, i vilken typ av kommun man är född, som har det starkaste genomslaget. Jämför exempelvis andelen döpta bland barnen till höginkomsttagarna i storstäderna (50 procent) med barnen till låginkomsttagarnas barn i landsbygdskommunerna och de mindre tätorterna (ca 60 procent).

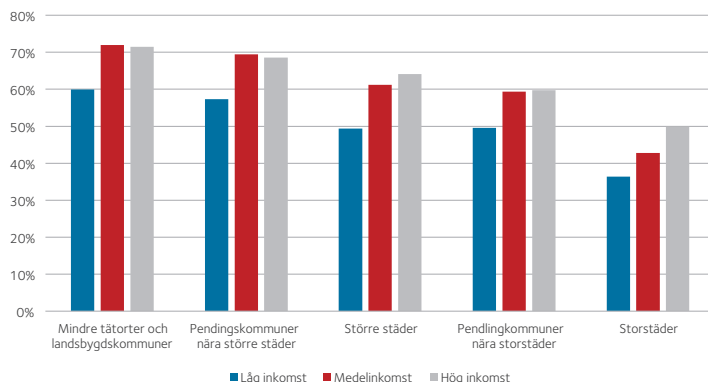
TABELL 3. TRE INKOMSTGRUPPER, DISPONIBEL ÅRLIG HUSHÅLLSINKOMST, INKOMSTSPANN OCH MEDIAN PER INKOMSTGRUPP ÅR 2015

	Minimum	Maximum	Median
Låg inkomst	0	367 941	248 624
Medel inkomst	367 948	517 043	444 804
Hög inkomst	517 044	103 403 687	629 876

FIGUR 9. DOPFREKVENS EFTER HUSHÅLLSINKOMSTNIVÅ BARN FÖDDA 2005 OCH 2015

FIGUR 10. DOPFREKVENNS EFTER HUSHÅLLSINKOMST PER KOMMUNGRUPP 2015

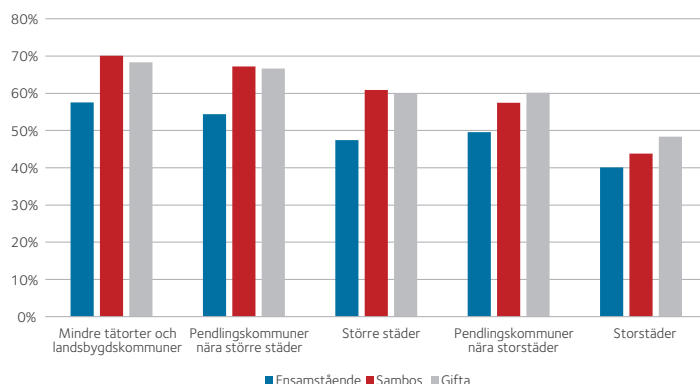

SAMBO, GIFTA ELLER ENSAMSTÅENDE FÖRÄLDRAR?

Bland dem som fick barn år 2015 levde något fler som gifta än som sambos totalt sett. Bland de föräldrar där minst en var medlem i Svenska kyrkan var dock sambos i klar majoritet, 55 procent levde som sambos medan 36 procent var gifta. Något förvånande är samboparens barn också döpta i något större utsträckning än de gifta parens, totalt sett. Samtidigt är barn till ensamstående föräldrar i lägre utsträckning döpta jämfört med barn som bor med båda sina föräldrar, oavsett om de är gifta eller inte.³ Av Figur 11 framgår att barn som lever med en ensamstående förälder är döpta i lägre utsträckning än övriga barn i samtliga kommuntyper. Den något högre dopfrekvensen för barn till sambos totalt sett gäller inte för storstäderna och dess omgivande pendlingskommuner, där är andelen döpta barn störst bland de gifta parens barn.

³ För tidigare studier av hur familjesammansättning påverkar vanan att döpta sina barn se Sjölin, 2002.

FIGUR 11. DÖPTA I PROCENT AV FÖDDA 2015 EFTER FAMILJESAMMANSÄTTNING PER KOMMUNTYP

AVLUTANDE KOMMENTAR

Vanan att döpa sina barn har försvagats under en längre tid, både uttryckt som antalet döpta barn och framförallt i relation till antalet födda barn totalt, men även i relation till födda barn med anknytning till Svenska kyrkan genom föräldrars medlemskap. Den senare gruppen, den som man kan betrakta som Svenska kyrkans viktigaste rekryteringsbas för nya medlemmar, det vill säga nyfödda barn med minst en förälder som är medlem, ser också ut att krympa i både absoluta och relativa tal.

Utvecklingen är i stort sett den samma i hela landet. Minskningen går i ungefär samma takt, men från vitt skilda nivåer. Skillnaderna mellan de kyrkligt starka och svaga regionerna är fortfarande stora. Av det redovisade datamaterialet att döma är det i första hand dessa geografiska faktorer som har betydelse för om ett nyfött barn döps under sina första levnads år eller inte. Samtidigt har andra faktorer som har med föräldrarnas socioekonomiska bakgrund att göra vuxit i betydelse i detta sammanhang. Föräldrars inkomstnivå har under en längre tid haft betydelse för benägenheten att låta döpa sina barn där det framförallt är barnen till föräldrar som har de lägsta inkomsterna som döps i lägre utsträckning än de övriga. Utbildningsnivå har på motsvarande sätt också haft en betydelse, men här kan vi konstatera en utveckling där skillnaderna ökar över tid. Bilden är dock ganska komplex där både högre och lägre utbildningsnivå bland föräldrarna tycks påverka dopen negativt jämfört med de som har föräldrar som har en utbildningsnivå i mellankategorin, treårigt gymnasium. Förhoppningsvis kan fördjupade och utvidgade studier av dessa kvantitativa data kompletteras med mer kvalitativa undersökningar i form av intervjuer ge en mer förklarande bild av denna utveckling.

och hur dessa bakomliggande faktorer påverkar nyblivna föräldrars benägenhet att låta döpa sina barn.

REFERENSER

- Sandberg, Andreas 2012, *Medlem i Svenska kyrkan, en fråga om klass? Nyckeln till Svenska kyrkan 2012*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Sandberg, Andreas 2013, *Utträden bland unga flyttare, Nyckeln till Svenska kyrkan 2013*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Sjölin, Ingegerd 2002, *Av födsel och ohejdad vana. De odöpta och kyrkotillhöriga barnen*, i Dahlgren, Curt et al. (red), Religion och sociologi ett fruktbart möte, Festskrift till Göran Gustafsson, Religio 55, Skrifter utgivna av Teologiska institutionen i Lund, 2002.

Kapitel 4

Diakonalt arbete: hur kan och ska vi mäta det?

Anna Davidsson Bremborg och Pernilla Jonsson

Svenska kyrkans församlingar har en grundläggande uppgift att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission.¹ Den grundläggande uppgiften kan ses som fyra dimensioner som går in i varandra. Gudstjänster, exempelvis, rymmer flera dimensioner. Mycket av en gudstjänst är undervisning, både i ord och i handling. Tydligast blir detta för konfirmander där gudstjänstdeltagande är en del av deras undervisning. Samtalet inför en begravning är ofta en stor diakonal uppgift, där den sörjande får sätta ord på sin sorg och dela minnena av det liv som levts men just tagit slut. När vi försöker mäta verksamheter och skapa statistik riskerar det mångdimensionella att bli endimensionellt. Många delar av verksamheten blir inte ens synliga. Gudstjänsten blir en siffra i kolumnen för antal firade gudstjänster och gudstjänstdeltagare. Samtalet som var en del av förberedelsen till begravningsgudstjänsten kan vara ett ljust minne mitt i sorgen som den enskilde bär med sig i livet, utan att den lämnat några spår i statistiken. Mycket av den verksamhet som lämnar spår i statistiken har berövats sina dimensioner av den grundläggande uppgiften, och relaterar istället till målgruppens ålder (barn, unga, vuxna) eller typ av verksamhet (t. ex. körsång, syföreningar och grupper med socialt eller kulturellt innehåll).

När vi vill mäta församlingens diakonala arbete står vi inför en särskild utmaning i frågan om vad som är diakoni. I diskussioner kring vad som är diakoni i församlingen rör vi oss ofta mellan två ytterligheter: från att betrakta allt som sker i församlingen som diakoni till att det likställs med diakonens arbetsuppgifter. De flesta uppfattar förmodligen att svaret ligger någonstans mitt emellan. Diakonala perspektiv kan finnas i den mesta verksamheten, men diakonin har sin särart. Kanske uttrycks det bäst med

1 Kyrkoordning 2 kap 1§.

att viss verksamhet domineras av sin diakonala karaktär och bör synliggöras som just diakoni, även om den rymmer dimensioner av undervisning, gudstjänst eller mission. Det är också viktigt att särskilja diakonin från diakonernas arbetsuppgifter. En diakon kan utföra många arbetsuppgifter som mäts under andra dimensioner, exempelvis räknas andakter på äldreboenden som gudstjänst, och diakoni kan utföras av många yrkesgrupper och frivilliga medarbetare.

När några nya frågor tillkom i verksamhetsstatistiken 2014 var det för att särskilt lyfta det diakonala arbetet. Det som i statistiken specifikt benämns som diakonalt arbete är ”insatser organiserade av den aktuella församlingen med syfte att motverka sociala problem och öka livskvaliteten för de personer som berörs”² och mäter uppsökande verksamhet, ekonomiska bidrag till hushåll och antalet tillfällen som personer sökt församlingens råd, bistånd och stöd. Denna statistik omfattar emellertid långt ifrån all diakonal verksamhet. Utöver dessa finns det såväl verksamhet som sedan tidigare samlats in i kyrkostatistiken och som kan betraktas som diakonal kärnverksamhet, och annan verksamhet som ligger helt utanför den insamlade statistiken. Den senare förblir osynlig eller kan vid enstaka tillfällen fångas i Svenska kyrkans enkätundersökning till anställda och förtroendevalda. Syftet med denna text är att belysa och diskutera hur det diakonala arbetet framträder i kyrkostatistiken och vad det får för konsekvenser.

VERKSAMHETSSTATISTIKEN – ETT TRUBBIGT VERKTYG FÖR ATT FÅNGA DIAKONALT ARBETE

Verksamhetsstatistiken som förs inom ramen för kyrkostatistiken är ett trubbigt verktyg för att fånga utvecklingen av det diakonala arbetet. Både för att verksamhetsstatistiken inte belyser verksamheterna så att diakonalt arbete kan skiljas ut och för att inte all typ av verksamhet fångas i statistiken. Statistik över syföreningar och körer har samlats in under lång tid, medan övriga verksamheter för vuxna började redovisas först 2005. Sedan 2008 samlas uppgifter in över antal tillfällen och besök i bibelgrupper, syföreningar eller arbetskreter, sorgegrupper, vuxenkörer och grupper med kulturell inriktning. Dessa ger liten information om den diakonala dimensionen.

I *Modell för verksamhetsindelning 2011*, som ligger till grund för församlingens ekonomiska redovisning, nämns följande exempel på diakonal gruppverksamhet: sorgegrupper, syföreningar, pensionärskörer, självhjälpgrupper, lekmanakörer, flyktingverksam-

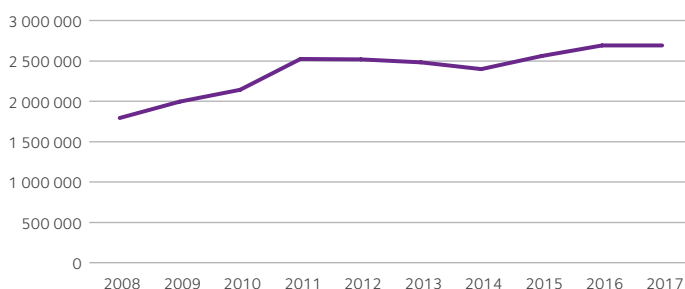
2 Svenska kyrkans hemsida. *Förändringar i formuläret för verksamhetsstatistik 2014, 2014-05-18* (hämtad 2018-06-06).

het, invandrarverksamhet, grupper för ensamma/arbetslösa/sjuk-skrivna. Av dessa går det dock endast att skilja ut sorgegrupper och syföreningar ur statistiken. En del av de grupper som definieras som undervisning skulle snarare kunna vara en del av den diakonala verksamheten, exempelvis öppen förskola, öppen gemenskapsverksamhet, och retreatar.

ÖPPEN VERKSAMHET FÖR VUXNA ÖKAR KRAFTIGT

Figur 1 visar att verksamheten för vuxna ökat betydligt över tid. Sedan 2008 har antalet besök ökat med 50 procent.

FIGUR 1. ANTAL BESÖK I ÖPPEN VERKSAMHET FÖR VUXNA 2008–2017

Källa: Svenska kyrkan, verksamhetsstatistik.

Den mest omfattande verksamheten är den öppna gemenskapsskapande verksamheten och det är också den som ökat mest, med 54 procent sedan 2008. Denna verksamhet inrymmer allt från församlingsaftnar och språkkafé till soppluncher. För tio år sedan hade den enligt den redovisade statistiken drygt 1,5 miljoner besök. År 2017 hade besöken ökat till 2,4 miljoner, vilket innebär en betydande kontaktyta i samhället.

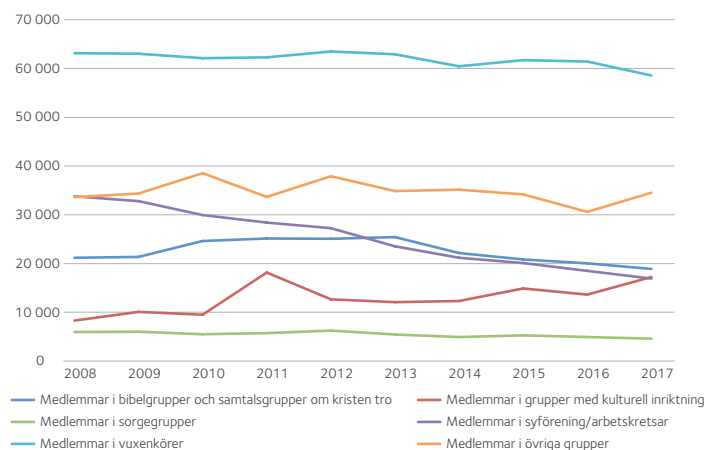
Öppen verksamhet med kulturellt innehåll såsom författaraftnar, poesiaftnar, akvarellmålning, föredrag om konst, musik eller litteratur samlar också relativt många. Nästan 11 000 sådana arrangemang genomfördes under 2017, en ökning med 22 procent på tio år. Antal besök vid dessa tillfällen var 270 000 år 2017, en ökning från 221 000 år 2008.

MER BLANDAD UTVECKLING AV GRUPPVERKSAMHET FÖR VUXNA

Figur 2 visar hur deltagandet i regelbunden gruppverksamhet förändrats över tid. År 2017 hade denna verksamhet sammantaget 9 procent färre individer som deltog än tio år tidigare. Även om

det är en minskning så har den hållit väl emot den negativa utvecklingen jämfört med annan verksamhet och i förhållande till ett minskat antal medlemmar. Många av dessa grupper har ett tydligt socialt stödjande mål för sin verksamhet, att motverka isolering eller att ge möjlighet till andrum i en stressad vardag.

FIGUR 2. ANTAL VUXNA I REGELBUNDEN GRUPPVERKSAMHET 2008–2017

Källa: Se figur 1.

En del av den gruppverksamhet som traditionellt klassificeras som diakonal och som under en längre tid funnits med i kyrkostatistiken visar en fallande trend. Sorgegrupper är ett sådant exempel. Här är en minskning på ungefär 25 procent av antalet deltagare över en tioårsperiod, även om utvecklingen varierat över tid. År 2017 deltog 4600 personer fördelat på 805 grupper runt om i landet.

Syföreningar och arbetskretsar kan enligt den ekonomiska verksamhetsmodellen definieras antingen som missionsverksamhet eller diakonal verksamhet, beroende på om den syftar till att samla in pengar till det internationella arbetet eller inte. I kyrkostatistiken görs inte denna åtskillnad. Där definieras en syförening som syförening om den kallas så i dess stadgar, men även andra grupper som har som mål att samla in pengar genom någon form av hantverk ingår i denna grupp. En hel del av dessa grupper skulle alltså kunna definieras som missionsarbete i församlingen, även om vi kan anta att insamlingsarbetet som sådant har en diakonal dimension. Dessa grupper är för många framför allt en social aktivitet. Slående är emellertid det stora raset av såväl antalet grupper som deltagare under en tioårsperiod. Från 33 800 deltagare i 2 300

grupper år 2008, till 16 900 deltagare i 1 300 grupper år 2017. Det är en halvering av antalet deltagare på tio år.

Det finns ytterligare grupper som kan inrymma flera dimensioner av den grundläggande uppgiften utan att det tydliggörs i statistiken. Cirka 90 000 sjunger i Svenska kyrkans drygt 2 700 körer. Dessa körer är en plats för kulturutövning och gemenskap, men kan även skapa broar inom lokalsamhället. De fyller därmed flera funktioner. Pensionärskörer ska enligt verksamhetsmodellen ses som en del av församlingens diakoni. Dessa kan emellertid inte urskiljas i statistiken, utan ingår i vuxenkörerna och deras omfattning kan därmed inte specifikt fångas i statistiken. Det gäller även andra körer vars inriktning kan ses som i stora delar diakonal genom att de bidrar till integration eller stärker människors självkänsla. Här finns även regelbunden gruppverksamhet med kulturellt innehåll (exempelvis helig dans, bokcirklar, dramagrupper och konst). Under den senaste tioårsperioden har dessa ökat markant, och samlade 2017 drygt 17 000 deltagare.

Utöver de grupper som är relativt väldefinierade, finns den verksamhet som sorteras under ”övriga grupper”, det vill säga en kategori för de grupper som inte passar in i de andra. Det är troligt att en hel del av dessa grupper utgör en tydlig diakonal verksamhet, såsom självhjälpsgrupper och grupper för socialt utsatta. Den har under tioårsperioden legat relativt konstant på runt 2 000 grupper som samlar drygt 30 000 deltagare. I denna grupp ingår även en del regelbundna grupper för flyktingar och asylsökande.

VISSA ANDRA UPPGIFTER OM DIAKONALT ARBETE

För att fånga fler aspekter av diakonalt arbete infördes 2014 några frågor i kyrkostatistiken som rör det diakonala arbetet när det gäller kontakter med människor i behov av hjälp och stöd samt samtal av stödkaraktär på institutioner och i hemmet. Frågorna var resultatet av en diskussion om att såväl synliggöra det diakonala arbetet som att ha ett redskap för att mäta och utvärdera verksamheten. Förhoppningen är att statistikuppgifterna ska vara dels en hjälp för planering och uppföljning av församlingens verksamhet, dels ett underlag för att kunna kommunicera verksamheten såväl internt till förtroendevalda som externt till kommunen och andra organisationer.³

När den nya statistiken utvärderades 2015 framkom att många kyrkoherdar var ovana att mäta den diakonala verksamheten och mindre än hälften var positiva till införandet.⁴ Så många som en

3 Linde och Lindström 2012, Willander och Brandberg 2015, och Brandberg 2016.

4 Brandberg 2016.

dryg tredjedel var avvaktande till eller saknade uppfattning om insamlingen av diakonala uppgifter, och en femtedel var negativa. Bortfallet i insamlingen av statistiken var också ovanligt stort första året, 2014, men svarsfrekvensen har sedan dess stigit. År 2017 rapporterade 81 procent av församlingarna och pastoraten uppgifter om antalet kontakttillfällen och 91 procent antalet besök på institutioner eller i människors hem.

Eftersom det här rör sig om verksamhet som oftast utförs av enskilda medarbetare – diakoner, präster och ideella – kräver insamlingen av uppgifterna en annan typ av rutiner än gruppverksamhet som ofta ligger i ett bokningssystem och lätt kan följas upp. Det ankommer på de enskilda personerna att rapportera uppgifterna till den som samlar in uppgifterna i församlingen eller pastoratet. Det finns anledning att tro att de insamlade uppgifterna vad gäller besök i hem och på institutioner samt kontakttillfällen med personer som söker stöd och råd ligger i underkant i relation till verksamhetens reella omfattning.

BESÖK PÅ ANNAN PLATS ÄN I FÖRSAMLINGENS LOKALER

Den uppsökande verksamheten består, dels av besök på institutioner dvs. fängelser, sjukhus, gruppboende och omsorgsboenden, dels av hembesök som inte är direkt relaterade till kyrkliga handlingar dvs. dop, konfirmation, vigsel och begravning. Däremot räknas inte fältarbeten på gator och torg eller insatser som riktas till organisationer eller grupper, som är en verksamhet som det inte finns någon statistik över. Den uppsökande verksamheten utförs såväl av anställda som frivilliga medarbetare.

Närmare 100 000 besök gjordes på sjukhus eller annan institution, såsom fängelser, korttidsboenden och HVB-hem. Statistiken hittills visar att de år 2015 och 2017 låg runt 97 000, medan det år 2016 inrapporterades cirka 10 000 färre besök.

Även hembesöken uppgår till runt 100 000 per år. De har i statistiken ökat, från 84 000 år 2015, till 108 000 år 2016 och 114 000 år 2017. Det går inte att säkerställa om det handlar om en reell ökning eller om att rutinerna för att räkna dessa har blivit bättre. Vi kan emellertid konstatera att totalt rör det sig om minst 200 000 besök hos personer på annan plats än i församlingens lokaler.

Statistiken belyser således omfattande verksamhet ute i församlingarna. Den är dock antagligen betydligt större eftersom dels bortfallet i inrapporteringen fortfarande inte är försumbart (nästan 10 procent), dels att dessa aktiviteter kan antas underrapporteras i högre utsträckning även där uppgifterna redovisas.

KONTAKTER MED PERSONER SOM BEHÖVER STÖD OCH RÅD

I kyrkostatistiken registreras antalet tillfällen som personer uttryckligen sökt församlingens råd, bistånd eller stöd i ekonomiskt och socialt hänseende. Här ska alla tillfällen som personer kontaktar församlingens medarbetare uppges, oavsett på vilket sätt. Det kan vara personligen eller via brev, telefon, e-post eller sociala medier. Återigen finns det anledning att misstänka att rutiner för att detta görs av församlingens samtliga medarbetare inte hittat sin form och att mörkertalet kan vara tämligen stort. Genom den befintliga statistiken kan vi emellertid se att ett mycket stort antal personer söker sig till församlingarna för att få stöd och råd, bara under 2017 vid nästan 500 000 tillfällen. Inom de tre verksamheter som kyrkostatistiken fångar, fanns alltså cirka 700 000 möten med människor i denna typ av diakonalt arbete. Självavårdssamtal faller under prästens och diakonens tystnadsplikt och registreras därmed inte. Även denna verksamhet är därmed mer omfattande i praktiken än vad som framgår i statistiken. Färre församlingar rapporterar också in denna statistik, bortfallet är fortfarande nästan 20 procent.

TABELL 1. ANTAL BESÖK OCH KONTAKTTILLFÄLLEN INOM DIAKONIN 2015–2017

År	Besök på institutioner	Hembesök	Övriga kontakt-tillfällen för råd, bistånd och stöd.	Totalt
2015	97 000	84 000	365 000	546 000
2016	88 000	108 000	436 000	632 000
2017	98 000	114 000	481 000	693 000

Källa: Se figur 1.

EKONOMISKA BIDRAG

Antalet hushåll som får bidrag från församlingarna och pastoraten delas i statistiken upp i tre olika kategorier: familjer med en vuxen och barn, två vuxna och barn, samt hushåll utan barn. Under 2017 erhöll nästan 43 000 hushåll ekonomiska bidrag, en ökning med 10 000 från 2015. Framför allt är det bidrag till hushåll utan barn och hushåll med en vuxen och barn som ökat (38 respektive 25 procent).

TABELL 2. EKONOMISKA BIDRAG TILL HUSHÅLL MED OCH UTAN BARN

År	En vuxen med barn	Två vuxna med barn	Utan barn	Totalt
2015	10 700	4 900	17 100	32 700
2016	13 200	6 400	21 400	41 000
2017	13 300	5 800	23 600	42 700

Källa: Se figur 1.

Totalt delades 67 miljoner kronor ut till behövande hushåll 2017. Det betyder i genomsnitt 1 570 kr per hushåll av dem som beviljats ekonomiskt stöd. Medel för denna typ av stöd kommer bland annat från stiftelsemedel, gåvor som skänkts eller testamententerats för detta syfte och i viss mån av insamlade medel och kollekter.

NYA UTMANINGAR FÖR VÄLFÄRD OCH DIAKONI

I takt med att samhället förändras så ändras de diakonala behoven. Psykisk ohälsa, ofrivillig ensamhet, färre i arbetsför ålder i relation till barn och en åldrande befolkning, växande sociala klyftor, grupper som står utanför arbetsmarknaden och minskad likvärdighet i skolan ställer krav på nya lösningar. Det finns en förväntan både från nationella beslutsfattare och från EU-politiker att idéburna organisationer ("civilsamhället") ska ta en större roll som utförare av tjänster. Med ett socialt nytänkande inom sina verksamheter kan civilsamhället, där Svenska kyrkan är en stor aktör, bidra med nya sätt att hantera olika former av samhällsutmaningar.⁵ Men i likhet med mycket av det som utförs inom övrig idéburen sektor så är en hel del av det som sker för att möta dessa osynligt i statistiken. Insamling av statistik i den egna organisationen kanske inte fångar alla aspekter eller så missas den i den offentliga statistiken eftersom verksamheten inte sker på uppdrag eller betalas med offentliga medel från kommuner och landsting.

Hur församlingar och andra delar av civilsamhället väljer att möta förändringar i samhället har varierat över tid: från filantropi till ökad betoning på röstbärare. Den senare är en roll som enligt den välfärdsplattform som Svenska kyrkans kyrkostyrelse antog 2013 alltid ingår i uppdraget, vid sidan av roller som samverkanspart, samt som utförare av välfärdstjänster med offentlig finansiering. På senare år har dock trenden "från röst till service" förstärkts med en ökad aktivitet inom social omsorg och utbildning ses.⁶ Denna utveckling ses även i Svenska kyrkans församlingar även om grunden i det diakonala arbetet är att arbeta rättighetsbaserat för att bemyndiga människor att själva föra sin talan.⁷

För Svenska kyrkans diakonala arbete gäller att kunna skapa möjligheter att avläsa utvecklingen genom sin statistik. Vid sidan av olika former av gruppverksamhet, sjukbesök och hembesök som fångas i statistiken så förekommer en bred verksamhet med uppsökande verksamhet, stöd i kontakt med myndigheter, annan typ

⁵ Se Lindberg och Nahnfeldt 2017.

⁶ Resultat av pågående projekt "The Contours & Development of Swedish Civil Society" av Filip Wijkström och Torbjörn Einarsson, Handelshögskolan Stockholm.

⁷ Just nu tas en ny vägledning för diakoni fram, se Svenska kyrkans hemsida. *Vägledning för diakoni i Svenska kyrkan*. 2018 (hämtad 2018-06-06).

av stöd och i vissa fall även välfärdstjänster i egen regi. Här finns dock alternativa statistikällor som kan användas för att synliggöra verksamheten.

VÄLFÄRDSTJÄNSTER VIA EKONOMISK REDOVISNING – STATISTIK MED LUCKOR

Ett sätt att fånga i vilken mån församlingar och pastorat inom Svenska kyrkan driver olika typer av välfärdstjänster i egen regi är den ekonomiska redovisningen. Här ska bland annat verksamhet i form av aktiebolag och ekonomiska föreningar samt deras inriktning på verksamhet redovisas. I civilsamhället i stort har verksamheter i bolagsform ökat exponentiellt de senaste åren. Särskilt stor är ökningen inom utbildning och omsorg.⁸ Tyvärr går utvecklingen inte att följa eftersom betydligt färre rapporterar in verksamheter som bedrivs som aktiebolag och ekonomiska föreningar än vad som drivs ute i församlingarna och pastoraten. Antalet inrapporterade aktiebolag har sedan 2011 legat kring 20, vilket bör vara en underrapportering. Endast en liten del av den inrapporterade verksamheten har diakonal karaktär. De som har diakonal karaktär på verksamheten är aktiebolag med gruppboende, social verksamhet eller socialt arbete som uttalat syfte. Även de utan uttalad diakonal inriktning kan ha diakonala dimensioner som begravningsbyråer, hyresfastigheter samt restaurangverksamhet. Denna statistik har dock potential att på sikt kunna ge en bild av i vilken mån Svenska kyrkan kompletterar den offentliga välfärden i egen regi eller i samverkan med andra, samt hur utvecklingen ser ut över tid.

ENKÄTFRÅGOR FÖR ATT FÅNGA SPECIFIKA OMRÅDEN ELLER TILLFÄLLIGA INSATSER

Andra sätt att fånga förändringar i det diakonala arbetets innehåll är att ställa specifika frågor i Svenska kyrkans enkätundersökning till anställda och förtroendevalda, den så kallade interna kyrkbussen. Att diakonin påverkas av globala händelser är inget nytt, men det har blivit allt tydligare under de senaste åren. Många församlingar har radikalt förändrat sitt diakonala arbete för att möta nya behov i samhället som uppstått på grund av säkerhetsläget i världen och möjligheter till försörjning i olika delar av världen.⁹ Detta arbete är i vissa församlingar en del av det vanliga diakonala arbetet, i andra har särskild verksamhet startats. För att fånga den här typen av förändringar i det diakonala arbetet har frågor ställts om exempelvis verksamhet med utsatta EU-migranter och papperslösa, två grupper som inte finns dokumenterade i offentlig statistik.

8 T.ex. Lundström och Wijkström 1995 och Wijkström 2002.

9 Hellqvist och Sandberg 2017, kap 1. Mottagande av asylsökande har också studerats av Hollmer 2016a och 2016b.

Dessutom fanns en fråga om församlingarna erbjuder arbetslösa människor någon form av sysselsättning, exempelvis arbetsträning med handledning, anställning med lönebidrag, nystartsjobb eller instegsjobb. Denna typ av undersökningar ger blyxtbelysningar vid enstaka tillfällen, snarare än bilden av en längre sammanhängande utveckling. Svarsfrekvensen varierar också mer än i verksamhetsstatistiken, vilket gör uppgifterna mer osäkra. Frågorna till kyrkoherdar om asylsökande 2016 besvarades av 64 procent av de 688 som enkäten sänts ut till. I svaren finns församlingar i 224 av Sveriges 290 kommuner representerade. Svarsfrekvensen är något lägre i storstäder och glesbygd, men skillnaderna är relativt små och tyder därmed inte på ett systematiskt bortfall. Det finns heller inte något som tyder på att de enheter som inte har svarat i lägre grad har asylsökande och nyanlända invandrare i kommunen de tillhör.¹⁰ Enkätundersökningen 2017 sändes ut till 673 kyrkoherdar och svarsfrekvensen är 63 procent på frågorna om EU-migranter, papperslösa och arbetsmarknadssatsningar. Även här ses ingen systematisk snedvridning i svar utifrån var pastoratet är beläget, men däremot mellan stiftet.

VERKSAMHET FÖR ASYLSÖKANDE OCH NYANLÄNDA

I enkätundersökningen 2016 ställdes frågor till kyrkoherdar med fokus på verksamhet med asylsökande och nyanlända. Studien visade att åtta av tio pastorat hade verksamhet som riktade sig till dessa grupper. Ungefär hälften hade sedan tidigare sådan verksamhet och hade skalat upp den då antalet asylsökande ökade kraftigt hösten 2015. Från och med hösten 2015 fram till oktober 2016 då enkäten skickades ut, har 82 procent av de pastorat och församlingar med egen ekonomi som besvarat enkäten haft verksamhet för och med asylsökande och nyanlända. Verksamheten är rikstäckande och finns i allt från storstäder och deras förorter till mindre orter, landsbygd och glesbygd. Mycket av verksamheten har under kort tid byggts upp för att svara mot behoven som uppstod i den akuta situationen under hösten 2015.¹¹ Den vanligaste verksamheten under den här tidsperioden var språkcafé, kläduddelning, hjälp med myndighetskontakter, att skapa mötesplatser och

¹⁰ Enkäten skickades ut 6 oktober 2016 till alla 688 enheter. En påminnelse skickades ut efter en månad. Frågorna ingick som första sektion i en större årlig enkät som skickas ut från analysenheten vid Svenska kyrkans kyrkokansli i Uppsala. Totalt har 440 enheter svarat, dvs 64 procent. Kommunmottagande per 1000 invånare i kommunen för de svarande var Q1 5,0, median 7,6 Q3 10,5 och medelvärde 8,8. I de som inte svarat var kommunmottagandet Q1 5,0, median 7 Q3 10,0 och medelvärde 8,3. För alla kommuner var Q1 5,1, median 7,6 Q3 10,8 och medelvärde 9,0.

¹¹ Hellqvist och Sandberg 2017, s. 26–27. Hälften av församlingarna/pastoratet uppger att de startat helt ny verksamhet under de senaste 12 månaderna, medan en tredjedel har ökat omfattningen av den de haft sedan tidigare. Några enstaka församlingar/pastorat har angett att de har haft verksamhet tidigare, men minskat den under året.

ordna sociala aktiviteter. Det senare kan vara allt från utflykter och grillkvällar till vänskapsförmedling i samarbete med kommunen eller i egen regi. Församlingarna ger även samhällsinformation och orientering i svensk kultur. För att kunna driva verksamheten är ofta ideellt arbete nödvändigt, och denna typ av verksamhet engagerade uppskattningsvis 8 000 volontärer.¹² Sedan den akuta situationen hösten 2015 har dock både inriktning och omfattning av verksamheten förändrats utifrån nya behov eller ändrade förutsättningar i och med förändringar i Migrationsverkets placeringar av asylsökande och att många fått avslag på asylansökningar.

VAD GÖR FÖRSAMLINGARNA FÖR EU-MIGRANTER?

Under senare år har ett större antal EU-migranter rört sig fram och tillbaka mellan Sverige och deras hemländer. Som EU-medborgare har du rätt att bosätta dig i ett annat EU-land i tre månader. De som benämns som utsatta EU-migranter försörjer sig vanligen genom tiggeri och lever under mycket knappa förhållanden i Sverige. Antalet personer i denna grupp är svår att mäta, men uppgifter finns om att det rör sig om ungefär 3 500–4 500 personer.¹³

För att få en bild av omfattning av denna verksamhet ute i församlingarna ställdes frågor till kyrkoherdarna i enkätundersökningen 2017. En tredjedel av pastoraten har haft verksamhet som riktat sig till särskilt utsatta EU-migranter under det senaste året.¹⁴ Detta är en betydande ökning sedan början av 2010-talet, då endast ett femtiotal församlingar bedrev verksamhet och mycket av arbetet främst förekom runt större städer i stadsmissionernas regi med särskilda center, Crossroads.¹⁵ Samtidigt är det färre än i enkätundersökningen riktad till kyrkoherdar 2015, då frågan ställdes på ett något annorlunda sätt med flera förvalda alternativ. Nästan hälften av Svenska kyrkans församlingar och pastorat bistod då med enklare praktiskt stöd i form av exempelvis klädinsamlingar, cirka en av tre församlingar hade insamlingar till förmån för målgruppen eller enklare påverkansarbete för denna målgrupp. Nästan 15 procent av pastoraten hade mer omfattande praktiskt stöd. En av tio svarade att de bedrev omfattande påverkansarbete. Av de som hade verksamhet för utsatta EU-migranter uppgav 30 procent att den var sporadisk, ungefär lika stor andel hade verksamhet minst en gång i månaden, en fjärdedel en gång i veckan och 15 procent

¹² Hellqvist och Sandberg 2017, s. 26–27 och 32ff

¹³ SVT:s undersökning till kommunerna, SVT:s hemsida *Var fjärde kommun uppger att tiggeriet minskar*. 2017 (hämtad 2018-06-06)

¹⁴ Har församlingen bedrivit någon särskild verksamhet för utsatta EU-medborgare? 147 kyrkoherdar svarade ja, 272 svarade nej, och 6 vet ej.

¹⁵ Hollmer 2014.

daglig verksamhet. I 8 av tio pastorat bedrevs verksamheten i samarbete med andra aktörer.¹⁶

I enkätundersökningen 2017 ställdes även frågor till diakoner för att få en mer detaljerad bild av vad det är för typ av verksamhet som bedrivs. Av svaren på enkätfrågorna till diakoner framkommer att det är en stor variation i olika former av stöd. Det vanligaste är, precis som 2015, direkthjälp i form av exempelvis kläder. Därefter kommer samtalsstöd och stöd i kontakter med myndigheter, och flera av de svarande har bedrivit härbärge. Det framkommer inte i denna undersökning om det varit under kortare eller längre tid, men det är ett stort ansvar att bedriva ett härbärge som innebär att annan lagstiftning, om exempelvis brandskydd träder in. En del av verksamheten har varit engångsverksamhet, såsom utflykter, medan annan verksamhet har inneburit ett långsiktigt, kontinuerligt ansvar, exempelvis praktikplatser.¹⁷ Några av de svarande som uppgav andra stödsatser än de förvalda kategorierna, nämnde att de erbjöd exempelvis duschmöjligheter, barnverksamhet, ekonomiskt stöd och möjligheter till husvagnsboende. Men församlingarna har inte bara gett stöd direkt till EU-medborgarna. Flera av de svarande uppgav att de även bedrev det som kallas för profetisk diakoni, alltså påverkansarbete och ansvarsutkrävande gentemot myndigheter. Då enkäten inte gick ut till ett slumpurval eller så att det är säkerställt att uppgifterna gäller hela pastoratet går det dock inte att med säkerhet mäta omfattningen av verksamheten. Knappt sex av tio kyrkoherdar uppger i enkätundersökningen 2017 att församlingen inte har någon verksamhet riktad till denna målgrupp, vilket i vissa fall kan bero på att det inte finns några EU-migranter i församlingens eller pastoratets geografiska område.

HUR OFTA OCH HUR MÅNGA EU-MIGRANTER RÖR DET SIG OM?

Verksamheten för utsatta EU-medborgare varierar i storlek, men bland de församlingar som redovisat denna form av verksamhet fanns det församlingar som hade en daglig verksamhet för EU-medborgare, andra några gånger i veckan eller några gånger i månaden.¹⁸ Hur många EU-medborgare församlingen har i sin verksamhet varierar dock: från enstaka individer (1–5) som deltar i verksamheten till över 50 individer varje månad.

¹⁶ Svenska kyrkans enkät till anställda och förtroendevalda 2015, ställd till kyrkoherdar, 407 svarande av de 699 som enkäten sänts ut till.

¹⁷ Frågan om inriktning på verksamheten har ställts till diakoner. Eftersom det kan finnas flera svarande diakoner från samma pastorat speglar denna fråga variationen i olika former av verksamhet, inte den exakta omfattningen. 421 svarande diakoner.

¹⁸ 257 svarande diakoner.

Även om vi sällan ser barn bland dem som tigger på gatorna, finns en hel del barn till utsatta EU-medborgare i Sverige. 134 av de svarande uppger att de har barn till utsatta EU-migranter som deltar i verksamheten. Det rör sig från ett fåtal barn per månad till ett stort antal barn i verksamheten.¹⁹

EN VERKSAMHET DRIVEN AV IDEELLA

Det arbete som bedrivs för utsatta EU-migranter hade inte varit möjligt utan ett stort antal ideella medarbetare. Oftast rör det sig om upptill fem ideella, men i var sjätte församling uppges fler än tio engagerade. Bland de anställda utförs arbetet framför allt av diakoner och diakoniassistenter, men även andra yrkeskategorier – präster, musiker, pedagoger, husmor, kyrkvaktmästare – deltar, om än i betydligt mindre utsträckning.²⁰

Verksamheten för utsatta EU-medborgare drivs i mycket hög grad i samverkan med en eller flera andra aktörer. Andra församlingar i Svenska kyrkan och kommunen är vanliga samarbetspartners. Stadsmissionen, Röda korset, Frälsningsarmén, Arbetsförmedlingen och sjukvården är andra partners i arbetet. Flera församlingar har utnyttjat möjligheten att bedriva verksamheten via IOP, Idéburet Offentligt Partnerskap, som är en samverkansmodell mellan den offentliga och idéburna sektorn.²¹

PAPPERSLÖSA

En annan mycket utsatt grupp är de så kallade papperslösa eller irreguljära migranter, vilket avser både människor som saknar uppehålls- eller arbetstillstånd och asylsökande som efter att ha fått avslag på sin ansökan väljer att stanna kvar i Sverige. De lever i en mycket utsatt situation, i ett slags skuggvärld, utan trygghet och säkerhet. Många får för sin försörjning söka sig till informell sektor eller humanitära organisationer och trossamfund.²² Denna grupp kan antas ha ökat det senaste året eftersom en hel del av de flyktingar som kom under 2015 och som befunnit sig i asylprocess nu har fått avslag på sin ansökan. De som flytt undan avvisning men fortfarande befinner sig i landet tillhör numera gruppen papperslösa. Antalet i denna grupp är mycket svår att uppskatta, eftersom de som fått avslag kan befinna sig antingen i Sverige eller i ett annat land. Det finns uppskattningsvis 50 000 papperslösa i Sverige, men osäkerheten är stor. Enligt Migrationsverket har

19 8 svarade diakoner uppger att de hade verksamhet med 16–30 barn, 4 31–50, 1 51–70. 134 svarade på in de hade barn i verksamheten, medan 204 svarade på frågan om vuxna.

20 207 svarande diakoner.

21 228 svarande diakoner.

22 Holgersson och Öberg 2016 och Likic-Brboric, Slavnic och Woolfson 2013.

27 000 personer gått under jorden de senaste fyra åren. De kommande åren väntas ytterligare 42 000 försvinna. Antalet personer som efterlyses av polisen efter att de överlämnats från Migrationsverket är ungefär 12 000.²³

Att skilja ut arbetet i församlingarna med papperslösa från arbetet med asylsökande och nyanlända kan vara svårt. De asylsökande som får uppehållstillstånd blir nyanlända, medan de som får avslag på sin asylansökan och inte utvisas utan gömmer sig blir papperslösa eller irreguljära migranter. De här definitionerna är viktiga för samhällsinstanserna då helt olika insatser görs beroende på var i processen migranterna befinner sig. För Svenska kyrkan som ideell organisation med uppgift att stödja och hjälpa utsatta människor är det inte säkert att detta spelar samma roll. Den person som för en tid sen var asylsökande och deltog i en verksamhet, kan i dagsläget vara papperslös. I en del fall spelar detta ingen roll för deltagandet. I andra fall kan det bli frågan om en större försiktighet med identiteten och en rädsla för att bli tagen av polis och förd ut ur landet. Efter polisens gripande av papperslösa barnfamiljer på ett familjeläger anordnat av Svenska kyrkan i Malmö den 25 augusti 2017 har diskussionen om försiktighet i samband med aktiviteter för papperslösa blivit än mer aktuell.

För att få en uppfattning om omfattningen av Svenska kyrkans arbete med så kallade papperslösa riktades enkätfrågor till kyrkoherdar 2017. Var femte pastorat har märkt ett ökat antal papperslösa som sökt hjälp de senaste tolv månaderna. Variationerna mellan stiftet är stora. I Göteborgs, Linköpings och Stockholms stift har runt 30 procent märkt en ökning, medan andelen i Lunds, Västerås och Strängnäs stift är runt tio procent.²⁴ Häften av pastoraten ger någon form av stöd till papperslösa. Detta kan jämföras med att bara en tiondel av kommunerna i en undersökning SVT gjorde i början av 2018 gav ekonomiskt stöd åt papperslösa.²⁵ Att stöd saknas från myndigheter uppger även häften av församlingarna.

FÖRSAMLINGEN – EN ARBETSPLATS FÖR MÅNGA

Församlingen är en arbetsplats inte bara för de som är anställda med lön, utan även för många andra. Dels engagerar det diakonala arbetet frivilliga medarbetare, dels erbjuder församlingarna olika

²³ Polisens hemsida Statistik polisens verkställigheter 2018, (hämtad 2018-06-06). YLE 2018-02-14. Antalet papperslösa är svårt att uppskatta och uppgifterna går isär. Organisationerna FARR och Ingen människa är illegal uppskattade antalet 2016 till mellan 30 000 och 70 000.

²⁴ 209 av 421 svarande pastorat svarar ja på frågan ger församlingen stöd åt papperslösa/individer utan uppehållstillstånd?

²⁵ SVT:s undersökning av kommunerna. SVT:s hemsida *Strid om socialbidrag till tillståndslösa*, 2018. (hämtad 2018-06-06).

former av arbetsmarknadssatsningar. Intresset för ideellt arbete ökar, och 2017 var enligt Svenska kyrkans verksamhetsstatistik nästan 28 000 personer involverade i det diakonala arbetet på ideell basis. Det ideella arbetet kan ha dubbla funktioner, så att det förutom att hjälpa andra människor, har en tydlig diakonal dimension för volontären själv som får ett sammanhang med gemenskap och meningsfulla uppgifter.

Församlingen är också en arbetsplats för många som har svårt att ta sig in på arbetsmarknaden. Enkätfrågor om arbetsmarknadssatsningar ställdes till kyrkoherdar 2017. Undersökningen visar att det är mycket vanligt med olika former av arbetsmarknadssatsningar som arbetspraktik, arbetsträning med handledning, anställning med lönebidrag, trygghetsanställning, nystartsjobb och instegsjobb ute i församlingarna. I drygt sju av tio pastorat finns sådan verksamhet. Nästan hälften, 45 procent, av dem som hade denna form av verksamhet uppger att verksamheten har ökat de senaste åren. Bara tre procent har sett en minskning.²⁶

AVSLUTNING – VAD SÄGER STATISTIKEN OM DIAKONI?

Det diakonala arbetet är omfattande och möter växande behov – ensamhet, psykisk ohälsa, ekonomisk utsatthet, människor med svåra trauman, grupper som har svårt att ta sig in på arbetsmarknaden trots högkonjunktur. Ökad internationell rörlighet, ökade klyftor i samhället och förändringar i välfärden har bidragit till nya utmaningar för diakonin. Samtidigt kan församlingsdiakonin aldrig täcka upp för de brister som finns i samhället. Diakonins uppgift är att vara en röst för och med de utsatta. Detta arbete, och det nätverksbyggande som ofta är en del av att vara röstbärare, fångas inte i den statistik som samlas in, men kan vara en betydande del av arbetet i församlingen.

Diakonin är en mycket viktig dimension av den grundläggande uppgiften, samtidigt som den i likhet med undervisning och mission är svårfångad i statistiken. Det som i dagsläget går att se är att den öppna verksamheten för vuxna, där mycket inrymmer en tydlig diakonal dimension, har ökat med 50 procent det senaste decenniet. Vissa andra typer av diakonal verksamhet är omfattande: cirka 500 000 kontakttillfällen inom församlingsdiakonin, 100 000 besök på sjukhus och institutioner, samt ytterligare 100 000 hembesök under år 2017. Dessutom betalade församlingar och pastorat ut ekonomiskt bidrag till fler än 40 000 hushåll

²⁶ 303 av de svarande 421 pastoraten uppger att de har arbetsmarknadssatsningar i någon form. 299 kyrkoherdar av de som hade denna typ av verksamhet svarade även på frågan hur församlingen/pastoratets. Verksamhet inriktad mot sysselsättning utvecklats de senaste fem åren?

på totalt 67 miljoner kronor under samma år. Inte mindre än 70 procent av pastoraten är involverade i arbetsmarknadsstämningar. Därtill bedrivs verksamhet för EU-migranter, asylsökande, nyanlända, papperslösa och mycket annat.

Statistikinsamling på området har fördelen att den synliggör och ger en möjlighet att följa utvecklingen över tid. Detta kan vara avgörande för egna strategiska beslut samt för att medlemmar och omgivande samhälle ska kunna bli varse om vad som görs i församlingarna. Men med de trubbiga mått som det ibland kan vara fråga om finns risk för att betydelsefulla förändringar döljs, att det som inte syns i statistiken inte ses som lika viktigt som andra delar av verksamheten. För att hantera detta samlas statistik idag in från olika källor, men här behövs också fortsatt utveckling av statistiska mått och fördjupande studier av diakonalt arbete.

REFERENSER

- Brandberg, Peter 2016. "Till vad ska diakonal räkning tjäna? 2.0", *Nyckeln till Svenska kyrkan* 2016, s. 45–57.
- Hellqvist, Kristina och Sandberg, Andreas 2017. *En tid av möten: Arbetet med asylsökande och nyanlända i Svenska kyrkans församlingar 2015–2016*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Holgersson, Helena och Öberg, Klara (red) 2016. *Irreguljär migration i Sverige. Rättigheter, vardagserfarenheter, motstånd och statliga kategoriseringar*. Göteborg: Daidalos.
- Hollmer, Miriam 2014, Svenska kyrkans arbete med och för utsatta EU-migranter. Lägesrapport december 2014. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Hollmer, Miriam 2016a. *Ett öppnare församlingsliv. Svenska kyrkans möte med det ökade antalet asylsökande 2015. En analys av ansökningar till kyrkostyrelsens riktade medel*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Hollmer, Miriam 2016b. "Fler ideella och ökat samarbete i och med det ökade antalet flyktingar hösten 2015", *Nyckeln till Svenska kyrkan* 2016, s. 17–28.
- Kyrkoordning 2018. *Med angränsande lagstiftning för Svenska kyrkan*. Stockholm: Verbum.
- Likic-Brboric, Branka, Zlavnic, Zoran och Woolfson, Charles. 2013. "Labour migration and informalisation", *International Journal of Sociology and Social Policy* 33(11/12), s. 677–692.
- Lindberg, Malin och Nahnfeldt, Cecilia 2017. *Idéburen innovation. Nyskapande lösningar på organisatoriska och samhälleliga behov*. Stockholm: Idealista förlag.
- Linde, Stig och Lindström, Sanna 2012. *Församlingsdiakoni i förändring? Svenska kyrkans sociala arbete såsom det utförs av församlingsdiakonerna* (arbetsrapport). Uppsala: Svenska kyrkan.

- Lundström, Tommy och Wijkström, Filip 1995. *Från röst till service? Den svenska ideella sektorn i förändring*. Stockholm: Ersta Sköndal högskola.
- Wijkström, Filip 2002. "Ett samhälle och en sektor i förändring", i Filip Wijkström och Tommy Lundström (red.) *Den ideella sektorn. Organisationerna i det civila samhället*, s. 18–20. Stockholm: Sober förlag.
- Willander, Erika och Brandberg, Peter 2015. "Ett första spadtag för statistik över diakoni", *Nyckeln för Svenska kyrkan 2015*, s. 43–51.

HEMSIDOR

- Polisen 2018. "Statistik polisens verkställigheter" https://polisen.se/contentassets/5653ec9d78f84664a3c033603ca6a237/polisens-statistik-verkstalligheter-2012-2017_180208.pdf (hämtad 2018-06-06).
- Svenska kyrkan 2014. "Förändringar i formuläret för verksamhetsstatistik" 2014-05-18. <http://internwww.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=820556> (hämtad 2018-06-06).
- Svenska kyrkan 2018-05-28. "Vägledning för diakoni i Svenska kyrkan". <http://internwww.svenskakyrkan.se/Diakoni/vagledning-for-diakoni-i-svenskakyrkan> (hämtad 18-06-12).
- SVT 2018-03-30. "Strid om socialbidrag till tillståndslösa". <http://www.svt.se/nyheter/inrikes/strid-om-socialbidrag-till-tillstandslosa> (hämtad 2018-06-06).
- SVT 2017-06-19. "Var fjärde kommun uppger att tiggeriet minskar". <http://www.svt.se/nyheter/inrikes/var-fjarde-kommun-uppger-att-tiggeriet-minskar> (hämtad 2018-06-06).
- YLE 2018-02-14, "Skuggsamhället i Sverige: Papperslösa Reza går i gymnasiet och bor på gatan", <https://svenska.yle.fi/artikel/2018/02/14/skuggsamhallet-i-sverige-papperslosa-reza-gar-i-gymnasiet-och-bor-pa-gatan> (hämtad 2018-06-14).

Kapitel 5

Andlig vård på sjukhus

– hur omfattande är den?

Erika Willander

INLEDNING

Det finns många statistiska uppgifter om Svenska kyrkan som beskriver dess verksamhet. Hur många som deltar i gudstjänst eller i barn- och ungdomsverksamhet är exempelvis väl dokumenterat. Under lång tid fanns betydligt färre uppgifter som beskrev Svenska kyrkans själavårdande och diakonala insatser.¹ Institutionssjälavården, alltså den själavård som bedrivs inom ramen för inrättningar där människor visats hela dygn, är ytterligare ett exempel på ett område där det saknas en beskrivning av verksamhetens omfattning.

Institutionssjälavården kännetecknas av att den utförs i sammanhang där kyrkan verkar genom överenskommelser med det omgivande samhället. I sociologisk mening innebär detta att institutionssjälavården kan betraktas som religionsutövning i den offentliga sfären. Det vill säga den sfär där det religiösa inflytandet antas minska i ett tidigt skede av utvecklingen enligt många sekulariseringsteorier.² Svenska kyrkans insatser inom institutionsjälavården genomförs tillsammans med representanter för andra religioner och inom ramen för de regelverk och arbetsvillkor som gäller vid institutioner såsom kriminalvårdsanstalter eller sjukhus. Det är en arena där praktiker samarbetar över religionsgränser och med religiösa såväl som sekulära aktörer. Att beskriva och förstå verksamheten kan därmed bidra med kunskap användbar för hållbara relationer mellan religioner och mellan religiösa och sekulära aktörer. Därutöver är institutionssjälvårdens verksamhet intressant i en teoretisk mening efter som dess förekomst går stick i stäv med

1 jmf., Willander och Brandberg 2015

2 jmf., Gorski 2000

antagande som är centrala i rådande sekulariseringsteorier. Dessa motiv för att beskriva och förstå institutionssjälavården finns oberoende av verksamhetens interna syften såsom att vårda patienter, dess anhöriga och bistå sjukvårdspersonal.

I den här artikeln avgränsas beskrivningen av institutionssjälavården till andlig vård vid sjukhus. Termen 'andlig vård' används av praktiker och i policyssammanhang för att beskriva vård som ges av företrädare för alla religioner – Kristendom, Islam, Buddhism eller Judendom, för att nämna några av de i Sverige mest vanligt förekommande. Kyrkorna i Sverige har sedan 1970-talet samverkat inom ramen för sjukhuskyrkan. I den här artikeln används termen *andlig vård* för att beskriva all institutionssjälavård, oberoende av vem som utför den och termen *sjukhuskyrka* för att beskriva det arbete som olika kyrkofamiljer i Sverige gemensamt utför. När endast Svenska kyrkans institutionssjälavård vid sjukhus avses i den här artikeln framgår det av textsammanhanget.

HUR MYCKET ÄR MYCKET? SAMMANHANG FÖR ANDLIG VÅRD PÅ SJUKHUS

”A billion is the new million. A million used to be a lot.” Best 2013:13

Citatet ovan är hämtat från Joel Bests (2013) bok *Stat-Spotting: A Field Guide to Identifying Dubious Data* och utgör startpunkten för en reflektion över stora siffrors värde. Då begreppet miljonär introducerades under 1900-talet konstaterar Best att en miljon uppfattades som jättestor förmögenhet. Hundra år senare, då Best skrev sin bok om konsten att bedöma värdet av statistiska uppgifter, bedöms inte en miljon vara lika mycket eftersom antalet personer som är miljonärer ökat och många äger bostäder värderade till flera miljoner. Bests påstående att ”en miljard är den nya miljonen” belyser ett centralt problem när vi gör bedömningar av omfattning av olika fenomen, nämligen att sammanhanget har betydelse för våra bedömningar.

För den andliga vården på sjukhus finns mycket lite kunskap om verksamhetens omfattning. Vi vet till exempel inte hur många som arbetat med den här typen av vård över tid. Än mindre vet vi hur många patienter, anhöriga eller personal som de verksamma inom institutionssjälavården mött och hjälpt. Sammanhangen för bedömningar av den andliga vårdens omfattning baseras därför inte på jämförelser över tid. Istället används de principiella förutsättningarna och organiseringen för beräkningarna i denna artikel.

De nu rådande principiella förutsättningarna för andlig vård vid svenska sjukhus formulerades redan under mitten av 1900-talet.

Då reagerade kyrkligt engagerade debattörer på att sjukhussjälavården var eftersatt eftersom landstingen endast erhöll ett fåtal tjänster för själavård samtidigt som sjukvården expanderade. Dessutom tillkom religionsfrihetslagen 1952 som formellt låg till grund för ståndpunkten att den andliga vården inte bara var en sak för Svenska kyrkan utan även de etablerade frikyrkorna. Följaktligen förändrades finansieringen av den andliga vården vid sjukhus från att landstingen stod för personalkostnader till ett delat ansvar där trossamfunden förväntades stå för en stor del av kostnaderna. Landstingen skulle bidra med loklarer och inventarier.³

I och med att principer om religionsfrihet kom att ligga till grund för den andliga vården motiverades verksamheten med att patienter inskrivna på sjukhus inte själva kunde ta sig till gudstjänstlokaler. Därför skulle religiösa representanter finnas tillgängliga på sjukhusen. På 1970-talet uppskattades att det skulle behövas en prästtjänst vid ett sjukhus med 600 sängplatser och en präst och en frikyrklig pastor vid sjukhus med 1200 sängplatser för att täcka behoven av andlig vård vid svenska sjukhus.⁴ I realiteten beaktades också sjukhus med färre sängplatser. Den bärande idéen om religionsfrihet innebar att idealt skulle andlig vård erbjudas vid alla sjukhus eftersom alla som på grund av sjukhusvistelse inte kunde ta sig till en andaktslokal skulle beredas möjlighet att utöva sin religion. Hur många som var religiöst utövande eller hur fördelningen av religiösa identiteter bland patienter och dess anhöriga såg ut beaktades alltså endast indirekt.

När nuvarande principer instiftades motiverades även ansvarsfördelningen mellan Svenska kyrkan och frikyrkorna av religionsfrihetslagen: Oavsett religionstillhörighet skulle patienter vid svenska sjukhus ges möjlighet till fri religionsutövning. I teorin gällde friheten även personer med annan religion än den kristna. Praktiskt fanns dock begränsningar. Det stora flertalet av Sveriges innevånare var på 1960- och 1970-talen medlemmar i Svenska kyrkan. Det gällde också många frikyrkomedlemmar som både var medlemmar i Svenska kyrkan och ett frikyrkosamfund.⁵ Utredningen för andlig vård (1979) slog fast att om patienter var i behov av andlig vård som inte Svenska kyrkan eller frikyrkorna kunde tillgodose skulle dessa kyrkor förmedla kontakt med representanter för berörda samfund. Andlig vård skulle därför erbjudas alla men hur erbjudandet realiserades kunde variera mellan religiösa organisationer.

3 jmf., Levenskog 1997; Ekedahl 2001

4 jmf., Levenskog 1997

5 jmf., Palm 199

Sedan 1970-talet har den religiösa pluralismen markant tilltagit i Sverige.⁶ Den andliga vården har till följd av detta utökats och sedan 2006 finns exempelvis sjukhusimamer och koordinators för muslimsk andlig vård, och sedan 2012 buddhistiska koordinators knutna till svenska sjukhus.⁷ Med dessa tjänster har den religiösa mångfalden inom den andliga vården ökat utan att motiveringen för institutionssjälavård principiella grund förändrats. Att den andliga vården fortsätter att motiveras av principerna för religionsfrihet understryks också av den nyligen utgivna offentliga utredning som behandlar frågan om fördelning av stöd till trossamfund.⁸

För att säga något om hur mycket som bör betraktas som mycket innebär ovanstående sammanhang två saker. För det första, omfattningen av den andliga vården kan beräknas i relation till antal sjukhus som erbjuder denna typ av vård. Det betyder också att det inte finns några uppsatta mål för fördelningen av personal över religionsgränser. Principiellt bör istället alla sjukhus erbjuda vård av alla religioner som är etablerade i Sverige.

HUR MÅNGA ÄR VERKSAMMA INOM DEN ANDLIGA VÅRDEN?

Verkligheten är inte alltid en spegelbild av samhällets ideal. Inte heller inom den andliga vårdens organisation. I tabell 1 presenteras antal verksamma inom den andliga vården hösten 2017 efter religionstillhörighet.

⁶ se, exempelvis Willander 2014, Andersson och Sander 2015

⁷ jmf., Myndigheten för stöd till trossamfund 2018

⁸ jmf., Bjereld 2018

TABELL 1. ANTAL VERKSAMMA INOM DEN ANDLIGA VÅRDEN PÅ SVENSKA SJUKHUS EFTER RELIGIONSTILLHÖRIGHET. HÖSTEN 2017

Profession och religiös anknytning	Antal	Procent (av alla anställda)
Präst (Svenska kyrkan)	99*	36
Diakon (Svenska kyrkan)	66*	24
Annan personal (Svenska kyrkan)	51*	19
Pastorer och annan personal (Frikyrkor)	33**	12
Präster och nunnor (Katolska kyrkan)	4***	1
Präster (Ortodoxa kyrkor)	7***	3
Sjukhusimamer och kordinateorer för muslimsk andlig vård	10****	4
Kordinatore för buddistisk andlig vård	2*****	1
Totalt	272	100

Kommentarer: I tabellen ovan representerar stjärnor de olika källorna för statistiken. Stjärnorna står för följande:

* Antal präster, diakoner och annan personal är sammanställd av organisationen "Svenska kyrkans anställda i Sjukhuskyrkan" (SKAIS).

** Antal pastorer och annan personal med anknytning till frikyrkor är sammanställd av organisationen "Föreningen för frikyrkornas anställda i Sjukhuskyrkan" (FAS) and the Christian Council of Sweden's coordinator for spiritual care through email 2017-12-14.

*** Uppgifter om antal präster och nunnor med anknytning till katolska och ortodoxa kyrkor har tillhandahållits av samordnare för andlig vård vid myndigheten för stöd för trossamfund den 2017-12-14.

**** Uppgifter om antal imamer och sjukhuskorrdinatorer har tillhandahållits av samordnare för andlig vård på svenska sjukhus.

***** Antal Buddhistiska koordinatore har tillhandahållits av samordnare för andlig vård vid myndigheten för stöd till trossamfund.

Som framgår av tabell 1 så har de verksamma inom den andliga vården på sjukhus i de allra flesta fall kristen bakgrund. Sammanlagt 96 procent av de verksamma har en kristen religionstillhörighet varav majoriteten tillhör Svenska kyrkan.

Imamer, muslimska och buddhistiska koordinatore utgör endast 4–5 procent av de verksamma inom andlig vård. Dessutom tillkommer representanter för andra samfund som ger andlig vård, till exempel genom att sjukhuskyrkan förmedlar kontakt eller att samfunden känner till att deras medlemmar vårdas på sjukhus.

HUR MÅNGA SJUKHUS ERBJUDER ANDLIG VÅRD?

Att flertalet av dem som är verksamma inom den andliga vården har en kristen bakgrund återspeglas även i beräkningen över antal sjukhus som erbjuder andlig vård. För att visa omfattningen av denna återspeglning behövdes begreppet *sjukhus* definieras. I officiella statistiksammanhang används sällan begreppet *sjukhus*. Istället används sjukdomsvårdtillfällen för slutna vård.⁹ Alltså sådan

9 jmf., Socialstyrelsen 2017

vård som patienten behöver vara intagen på en vårdinrättning för att ta del av. Beräkningar av antal slutna sjukdomsvårdstillfällen visar på en minskning av sängplatser över tid. År 2015, fanns exempelvis 1 544 000 sjukdomsvårdstillfällen fördelade på 902 000 patienter och år 2016 rapporterades 1 494 000 vårdtillfällen fördelade på 880 000 patienter. Mellan åren 2015 och 2016 sker alltså en minskning med cirka 50 000 vårdtillfällen.¹⁰ Även om minskningen av sjukdomsvårdtillfällen säger något om att sjukvården i Sverige är i förändring så avslöjar inte uppgifterna hur många sjukhus som fortfarande bedriver verksamhet. De indragna sjukdomsvårdtillfallen är nämligen fördelade över flera vårdinrättningar. Det är heller inte självklart att ett minskat antal sjukvårdtillfällen innebär en minskad arbetsmängd för de verksamma inom andlig vård på sjukhus. Idag är det vanligt att leva med sjukdomar som för bara några årtionden inte gick att bota.

Eftersom patientregister och statistik på individnivå utgör basen för sjukvårdsstatistiken finns i praktiken ingen samsyn för exakt hur många sjukhus det finns i Sverige. Socialstyrelsen rapporterar att det 2017 fanns 89 sjukhus i Sverige¹¹ medan Sveriges kommuner och landstings verksamhetstabeller anger en högre siffra, nämligen över 100 vårdinrättningar med slutna vård.¹² Skillnaden mellan de två myndigheterna verkar bestå i att Sveriges kommuner och landsting även inkluderar öppna vårdinrättningar med ett par slutna vårdplatser eller rehabiliteringsinrättningar i sina beräkningar. Eftersom Socialstyrelsen tillhandahållit ett mått som de benämner sjukhus har denna myndighets statistik använts för beräkningarna i denna text. Osäkerheten runt frågan om hur många sjukhus det finns i Sverige är en orsak till att den andliga vårdens utbredning beräknats inom ett intervall och inte en exakt uppgift (se, tabell 2).

En annan orsak till att utbredningsstatistiken anges från ett minimum till ett maximum är att statistiken över verksamma inom institutionssjälavården till viss del varierar mellan olika källor (se, kommentarer till tabell 2). Osäkerhetsfaktorerna gör att omfattningen endast kan anges inom ett intervall och inte som en exakt siffra. Detta till trots beräknas andelen sjukhus som erbjuder andlig vård i Svenska kyrkans regi till mellan 91 och 93 procent av alla sjukhus. I en internationell jämförelse är det en hög utbredningsgrad. Amerikanska forskare¹³ uppskattar att andelen sjukhus i USA som erbjuder andlig vård finns inom intervallet 55–65 procent av alla sjukhus.

¹⁰ se Socialstyrelsen 2017

¹¹ Socialstyrelsen 2017

¹² Sveriges kommuner och landsting 2017

¹³ jmf., Cadge med flera 2008

TABELL 2. ANTAL OCH ANDEL SJUKHUS SOM ERBJUDER ANDLIG VÅRD. HÖSTEN 2017

Affiliation	Antal sjukhus som erbjuder andlig vård	Andel sjukhus som erbjuder andlig vård (procent)
Svenska kyrkan	81*–83**	91–93%
Frikyrkor	33***	37%
Katolska kyrkan	n.a.****	
Ortodoxa kyrkor	5–20*****	6–22%
Muslimska samfund	8–20†	9–22%
Buddhistiska samfund	n.a.††	
Totalt antal sjukhus	89†††	

Kommentarer: I tabellen ovan representerar stjärnor de olika källorna för statistiken. Stjärnorna står för följande:

* Antal sjukhus enligt Sveriges kristna råds hemsida

** Antal sjukhus med personal enligt statistik framställd av organisationen "Svenska kyrkans anställda i Sjukhuskyrkan" (SKAIS).

*** Antal sjukhus med personal enligt statistik framställd av "Föreningen för frikyrkornas anställda i Sjukhuskyrkan" (FAS).

**** Antal sjukhus som erbjuder andlig vård inom ramen för Katolska kyrkan har inte beräknats eftersom katolska kyrkan hade vissa vakanta tjänster vid datainsamlingstillfället.

***** De ortodoxa kyrkorna finns representerade i fem städer. De har därför antagits finnas representerade på minst 5 sjukhus (ett sjukhus per stad) och max 20 sjukhus (då inkluderas alla sjukhus i Göteborg och Stockholm). Observera att det här är ett estimat och inte en exakt uppgift.

† Den muslimska andliga vården är organiserad utifrån Imamer och korrdinatorer som har ansvar för flera sjukhus. Antal sjukhus som nås av den muslimska andliga vården har därför estimerats till ett intervall mellan minimum 8 sjukhus och maximum 20 sjukhus baserat på information från koordinatörer för andlig vård på sjukhus.

†† Buddhistiska koordinatörer har områden (norra respektive södra Sverige) och är därför inte knutna till specifika sjukhus på ett sätt som gör det lämpligt att beräkna ett intervall på sjukhus.

††† Information om totalt antal sjukhus har erhållits av socialstyrelsen, registerservice, 2017-09-11.

Frikyrkornas medarbetare finns vid 37 procent av alla svenska sjukhus (se tabell 2). Trots att uppgifterna om utbredning presenteras med marginal för osäkerhet är det tydligt att näst efter Svenska kyrkans medarbetare är det frikyrkorna som finns representerade vid flest sjukhus.

När det gäller verksamma organiserade som koordinatörer arbetar dessa ofta med flera sjukhus som sitt arbetsfält. I vissa fall finns uppgifter om vilka sjukhus en koordinatör har inom sitt ansvar, i vissa fall anges en region. Ett exempel på det sistnämnda är de buddhistiska koordinatörerna som enligt deras hemsida ansvarar för norra respektive södra Sverige.¹⁴ Om denna uppdelning fungerar i praktiken innebär det att andlig vård erbjuds i hela landet. De muslimska koordinatörerna har geografiskt mindre områden under sitt ansvar. Sjukhus belägna inom ramen för dessa områden har tagits med i beräkningen av utbredningen av den muslimska

14 jmf., Myndigheten för stöd till trossamfund 2018

andliga vården. Genom att ta med att det inom koordinatörernas geografiska ansvarsområden finns mer än ett sjukhus estimeras att andlig muslimsk andlig vård finns som ett etablerat erbjudande vid 9–22 procent av Sveriges sjukhus. Eftersom den muslimska andliga vården etablerats under det senaste decenniet och antalet med muslimsk familjebakgrund som bor i Sverige ökar, finns det anledning att tro att denna form av andlig vård utökas på sikt.

Just nu betyder dock uppgiften att maximalt 22 procent av sjukhusen erbjuder muslimsk andlig vård att det vid åtta av tio sjukhus som erbjuder andlig vård endast finns kristna anställda. Samarbetet mellan religiösa grupper på sjukhus genomförs alltså oftast via kristna representanter.

AVSLUTANDE REFLEKTIONER

Den andliga vården vid svenska sjukhus kan i dagsläget beskrivas som en omfattande verksamhet. I internationell jämförelse erbjuder en stor andel av de svenska sjukhusen andlig vård. Sjukhusen har i den meningen alltså inte utarmats i fråga om den existentiella eller andliga dimensionen av omvårdnad. I kontrast till sekulariseringsteoretiska antaganden om religiositet inom den offentliga sfären så finns här en etablerad och i vissa avseenden växande verksamhet. Genom att Islam och Buddhism numera också är etablerade vid en del av sjukhusen växer verksamheten i omfattning. Det här väcker breda frågor om hur och i vilken utsträckning religionernas närvaro påverkar inställningen till hälsa och sjukvård och det dagliga arbetet vid sjukhus.

I jämförelse med andlig vård i exempelvis Storbritannien så finansieras den andliga vården i Sverige i hög utsträckning av de religiösa samfunden själva. I en vidare jämförelse med Storbritannien har de religiösa samfunden i Sverige också en bättre ekonomi som gör det möjligt att finansiera den andliga vården vid sjukhus. Prognoser för medlemsutvecklingen inom Svenska kyrkan¹⁵ förutspår dock att allt fler kommer att lämna det samfund som i dagsläget betalar kostnaderna för majoriteten av de verksamma inom den andliga vården på sjukhus. Medlemstappet gör att den största aktören på området andlig vård kommer att få minskade ekonomiska resurser vilket kan göra det svårt att upprätthålla den nu rådande utbredningen av andlig vård.

Omfattningen av den andliga vården ger anledningar till fortsatt forskning och samtal om i vilken mån institutionssjälavården härbärgerar hållbara relationer mellan de religiösa samfunden och mellan religiösa och sekulära aktörer. Institutionssjälavården rym-

15 jmf., Jonsson och Bromander 2018

mer ett religionsöverskridande arbete som hittills beforskats sparsamt. Exempel på tänkbara framtida forskningsfrågor är: Hur går möten över religionsgränserna till? Hur ser samarbetet ut? Möts man som jämlika samarbetspartners eller finns här asymmetriska maktrelationer som påverkar samarbetet?

Till sist bör nämnas att precis som när de principiella förutsättningarna för andlig vård på sjukhus formulerades för mer än ett halvt sekel sedan, befinner sig sjukvården nu i en tid av betydande förändringar. Då expanderade den slutna vården, nu transformeras slutna vård till avancerad vård på andra platser än på sjukhusens vårdavdelningar, exempelvis till patienternas hem. Sannolikt innebär sådana förändringar inom sjukvården att även den andliga vården vid de svenska sjukhusen står inför förändringar.

REFERENSER

- Andersson, D., & Å. Sander (Eds.) (2015). *Det mångreligiösa Sverige: Ett landskap i förändring*. Lund: Studentlitteratur.
- Best, Joel (2013) *Stat-Spotting: A Field Guide to Identifying Dubious Data*. University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London.
- Bjereld, Ulf (2018) *Statens stöd till trossamfund i ett mångreligiöst Sverige: Betänkande av utredningen om översyn av statens stöd till trossamfund*. Stockholm: Statens Offentliga Utredningar (SOU 2018:18).
- Cadge, W., Freese, J., & Christakis, N. A. (2008). The provision of Hospital Chaplaincy in the United States: A National Overview, *Southern Medical Journal*, 101(6):626-630. doi: 10.1097/SMJ.0b013e3181706856
- Ekedahl, Anne-Marie (2001) Hur orkar man det svåraste? coping-processer hos sjukhussjälavårdare i möte med existentiell problematik: en religionspsykologisk studie. Uppsala: Teologiska institutionen, Uppsala Universitet.
- Gorski, Philip. S. (2000) "Historicizing the secularization debate: Church, state and society in late medieval and early modern Europe", *American Sociological Review*, 65 (1):138-167.
- Jonsson, Pernilla och Jonas Bromander (2018) *Medlemmar i rörelse. En studie av förändringar i Svenska kyrkans medlemskår*. Svenska kyrkan: Uppsala.
- Sveriges kommuner och landsting (2017) "Landstingens verksamhetsstatistik" nerladdat 20171115 från: <https://skl.se/ekonomi-juridikstatistik/statistik/ekonomiochverksamhetsstatistik/landstingekonomiochverksamhet.1342.html>
- Levenskog, Y. (1997). *Institutionssjälavård i Sverige 1932–1989: Med särskild hänsyn tagen till fängelsesjälavården*. Uppsala: Bibliotheca Theologiae Practicae.

- Myndigheten för stöd till trossamfund (2018) "Andlig vård i sjukvården", nerladdat 20180611 från: <http://www.myndigheten.sst.se/andlig-varld.html>
- Palm, Irving (1993) "Frikyrkofolket och ekumeniken", *Tro och tanke*, 83(5):37–88. Palm 1997
- Socialstyrelsen (2017) Mail från registerservice till författaren 2017-09-11.
- Utredningen om andlig vård (1979) *Andlig vård vid sjukhus, kriminalvårdsanstalter m.m.: betänkande*. Liber förlag: Stockholm.
- Willander, Erika och Peter Brandberg (2015) "Ett första spadtag för statistik över diakoni", sidorna 43–51 i Andreas Sandberg (red.) *Nyckeln till Svenska kyrkan*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Willander, E. (2014). *What Counts as Religion in Sociology? The Problem of Religiosity in Sociological Methodology*. Uppsala: Uppsala University.

Kapitel 6

Kyrkovalet 2017

– en geografisk presentation av valdeltagande och valresultat

Patrik Svensson

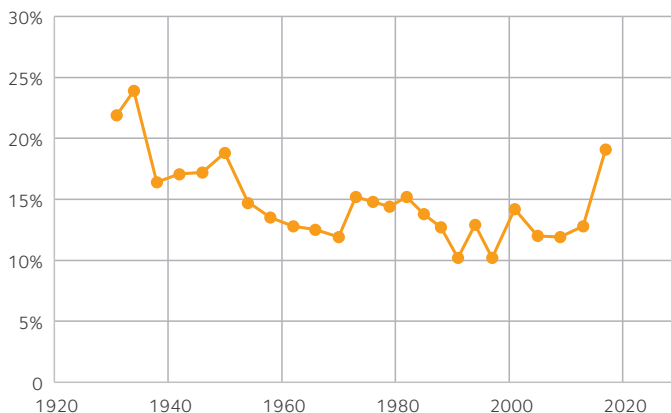
Kyrkovalet 2017 var ett av de mest omskrivna kyrkovalet hittills. Det var ett kyrkoval med många narrativ och där media gav ett stort utrymme för kyrkliga representanter att lyfta frågor som behandlade Svenska kyrkan. Det var nomineringsgrupper som öppet utmanade varandra om kyrkans framtid och som mobiliserade sina väljare på bland annat sociala media. Det var helt enkelt ett kyrkoval som berörde många människor. Detta faktum blev uppenbart när de räknade rösterna började sippra in under valdagen. Från att de senaste tre kyrkovalet haft ett valdeltagande på omkring 12 procent såg det ut som om valdeltagandet för 2017 skulle nå nära 20 procent och därmed överträffa tidigare valdeltagande med råge.

Denna artikel ska med hjälp av deskriptiv statistik samt kartor visa hur valdeltagande och resultatet av valet till kyrkomötet ser ut ur ett geografiskt perspektiv. Resultatet kommer att sättas i relation till Svenska kyrkans egen tätortsindelning¹ där alla församlingar med hjälp av SCB har delats in i en tätortskategori baserat på befolkning. Med hjälp av kartor kommer valdeltagande och partiernas resultat att visualiseras för att tydligt visa var de har sitt starkaste stöd.

1 Definition av tätortsgrupper: Storstäder (Församlingar/samfälligheter i kommunerna Stockholm, Göteborg och Malmö), Förort (Församlingar/samfälligheter i storstädernas förortskommuner), Större stad (Församlingar/samfälligheter med mer än 50 000 invånare), Medelstor stad (Mellan 20 000 och 50 000 invånare), Större tätort (Församlingar/samfälligheter med mer än 80 procents tätortsgrad och mindre än 20 000 invånare), Mindre tätort (Församlingar/samfälligheter med 60–80 procents tätortsgrad och mindre än 20 000 invånare), Landsbygd (Församlingar/samfälligheter med mindre än 60 procents tätortsgrad), Glesbygd (Församlingar/samfälligheter i glesbygd med mindre än 8 invånare per kvadratkilometer och tätortsgrad under 70 procent)

Andelen röster av röstberättigade blev i Kyrkovalet 2017 den högsta noteringen efter kyrkans separation från den svenska staten år 2000. En tillbakablick genom historien visar att valdeltagandet bara varit högre två gånger tidigare, nämligen på 1930-talet när de två första kyrkovalet hölls. Vid båda tillfällena hamnade valdeltagandet över 20 procent. Se figur 1 för en tidsserie över valdeltagandet för åren 1931–2017.

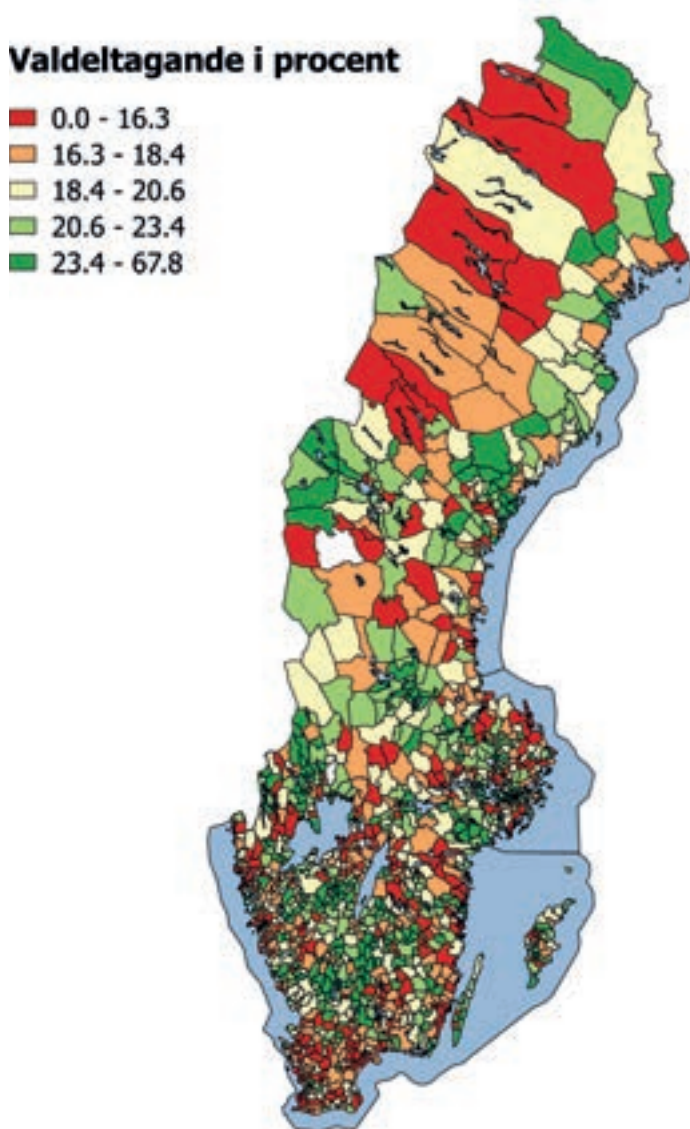
FIGUR 1. VALDELTAGANDE I KYRKOVALET I PROCENT 1931–2017

Valdeltagande för kyrkovalet 2017 slutade på lite drygt 19 procent. Ur ett historiskt perspektiv är det även intressant att notera att förändringen i valdeltagande mellan de två kyrkovalet 2013 och 2017 är den största förändringen mellan två kyrkovalet någonsin. För kyrkovalet 2013 blev valdeltagandet 12,76 procent vilket betyder att den procentuella ökningen blev 49 procent.

För att visualisera valdeltagandet ur ett geografiskt perspektiv delades församlingarna in i fem lika stora kategorier (så kallade kvintiler) baserat på riksgenomsnittet av det uppmätta valdeltagandet. Församlingar med röd färg ligger i kategorin med lägst valdeltagande, orange färg har näst lägst valdeltagande, beige färg ligger omkring medelvärdet, ljusgrön färg över medelvärdet och mörkgröna församlingar högsta valdeltagandet. Se figur 2 för en karta över Sverige med församlingarnas indelning.

FIGUR 2. VALDELTAGANDE I FÖRSAMLINGAR BASERAT PÅ KVANTILER AV DET GENOMSNITTLIGA VALDELTAGANDET I KYRKOVALET 2017

Om man tittar på kartan så uppenbarar det sig ett antal mönster över valdeltagandet i Kyrkovalet. Ett tydligt mönster är att församlingarna i Skåne har ett lägre valdeltagande än genomsnittet. I norra delen av Västra Götaland mellan Vänern och Vättern och i Östergötland kring kusten från Linköping ner till Kalmar finns också stråk av generellt sett lägre valdeltagande. I Svealand är det Västmanland och Bergslagen som sticker ut med lägre valdeltagande, men även i Uppland, utanför Uppsala, finns det en del församlingar med lågt valdeltagande. I Norrland är det framförallt delar av Hälsingland som visar ett mönster av lägre valdeltagande tillsammans med inlandet i norra Norrland.

De församlingar som hade ett högt valdeltagande i södra Sverige är koncentrerade till området omkring mellersta samt västra Småland och mellersta Västra götland. I Svealand är det framförallt södra Dalarna, norra Värmland och Stockholms innerstadsförsamlingar som visade upp ett högt valdeltagande. Även församlingarna i närheten av Uppsala hade ett högt valdeltagande, i kontrast till det relativt låga valdeltagandet bland församlingarna i norra Uppland. I Norrland sticker Ångermanland och Jämtland ut i fråga om ett högt valdeltagande. Rent generellt så har Norrlandskusten högre valdeltagande än inlandet.

När det gäller valdeltagandet per tätortskategori har församlingar i storstäderna och glesbygden högst valdeltagande. Lägst valdeltagande har större tätorter och förorter till större städer. Den största förändringen i valdeltagande stod församlingar i storstäderna för. I kategorin storstäder ingår bara församlingar från Malmö, Göteborgs och Stockholms stad. Bland dessa tre städer var det Stockholmsförsamlingarna som ökade allra mest. De ökade från ett genomsnittligt valdeltagande på 15 procent år 2013 till 25 procent år 2017. Se tabell 1 för en jämförelse av ökning i antal röster per tätsortskategori.

TABELL 1. ANTAL RÖSTER OCH PROCENTUELL FÖRÄNDRING PER TÄTORTSKATEGORI 2013 OCH 2017

	2017	2013	Förändring
Förort	148 971	95 150	56,6%
Glesbygd	43 528	35 894	21,3%
Landsbygd	80 051	60 365	32,6%
medelstor stad	138 230	99 551	38,9%
Mindre tätort	139 849	105 217	32,9%
Storstad	166 280	105 944	57,0%
Större stad	147 697	100 800	46,5%
Större tätort	103 847	76 603	35,6%

TABELL 2. ANDEL RÖSTER I PROCENT AV RÖSTBERÄTTIGADE SAMT FÖRÄNDRING I PROCENTENHETER I GENOMSnitt PER TÄTORTSKATEGORI

	2017	2013	Förändring
Förort	18,84	12,44	6,39
Glesbygd	21,61	17,14	4,48
Landsbygd	20,75	14,89	5,86
medelstor stad	19,77	14,63	5,14
Mindre tätort	20,45	15,56	4,89
Storstad	22,32	13,93	8,4
Större stad	19,29	13,06	6,23
Större tätort	18,41	13,29	5,12

De stora vinnarna i valet till kyrkomötet 2017 var de tre nomineringsgrupper som är knutna till riksdagspartier. Centerpartiet, Socialdemokraterna samt Sverigedemokraterna gick alla starkt framåt. Av de partipolitiskt obundna nomineringsgrupperna var det bara Partipolitiskt obundna i Svenska kyrkan (POSK) och Vänstern i Svenska kyrkan (ViSK) som gick framåt medan övriga backade. Om man ser till vunna mandat får Sverigedemokraterna anses som de största vinnarna med nio extra mandat i jämförelse från 2013 och Borgerligt alternativ som den största förloraren, som tappat nio mandat från den föregående mandatperioden.

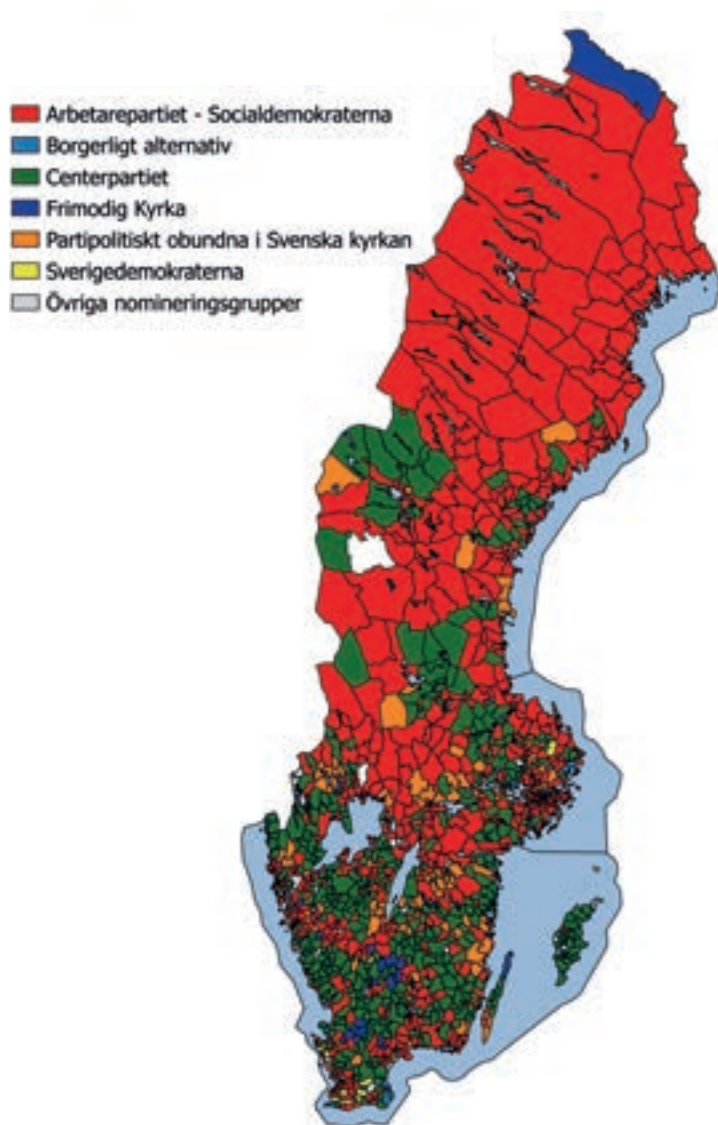
TABELL 3. JÄMFÖRELSE VALRESULTAT 2013–2017

	Andel röster i procent			Antal mandat		
	2017	2013	Diff	2017	2013	Diff
Borgerligt alternativ (BorgA)	8,8	12,57	-3,77	22	31	-9
Centerpartiet (c)	13,69	11,9	1,79	34	30	4
Fria liberaler i Svenska kyrkan FISK (FISK)	2,94	3,29	-0,35	7	8	-1
FRIMODIG KYRKA (FK)	3,97	4,76	-0,79	10	12	-2
Kristdemokrater i Svenska kyrkan (kr)	2,97	4,76	-1,79	7	12	-5
Kyrklig samverkan i Visby stift (KysV)	0,12	0,18	-0,06	0	1	-1
Miljöpartister i Svenska kyr- kan (MPSK)	2,38	4,69	-2,31	6	12	-6
Partipolitiskt obundna i Svenska kyrkan (posk)	17,06	15,26	1,8	43	38	5
Socialdemokraterna (s)	30,34	29,37	0,97	76	73	3
Sverigedemokraterna (SD)	9,27	5,97	3,3	24	15	9
Vänstern i Svenska Kyrkan (ViSK)	3,75	2,36	1,39	9	6	3
ÖPPEN KYRKA – en kyrka för alla (ÖKA)	4,42	4,63	-0,21	11	11	0

DEN KYRKOPOLITISKA KARTAN EFTER VALET 2017

Valet till kyrkomötet använder, precis som det allmänna valet till Sveriges riksdag, ett proportionellt system där den totala andelen röster räknas. Antal vunna församlingar, där en nomineringsgrupp erhöll störst andel röster är därför inte avgörande för valet i stort. Ur ett geografiskt perspektiv är det dock intressant se hur nomineringsgrupperna popularitet ser ut runt om i Sverige. Totalt sett blev Socialdemokraterna den största nomineringsgruppen i flest församlingar, totalt 619 stycken. Därefter Centern med flest röster i 452 församlingar och på tredje plats POSK med flest röster i 173 församlingar. Se figur 3 för en karta över vilken nomineringsgrupp erhöll flest röster i valet till kyrkomötet i de olika församlingarna.

FIGUR 3. STÖRSTA NOMINERINGSGRUPP PER FÖRSAMLING I VALET TILL KYRKOMÖTET 2017

På kartan i figur 3 kan man se att Socialdemokraterna är som populärast i norra Norrland där det med få undantag är rött. Centern bryter av Socialdemokraternas norrlandsdominans genom att vara populära i Jämtland och i delar av Västernorrland och Gävleborg. Centern är också mycket populära i Västra Götaland, Halland, Småland samt på Gotland. POSK är största nomineringsgrupp i spridda delar av Götaland och Svealand. Frimodig kyrka har två kluster med församlingar där de har erhållit flest röster i västra Småland och norra Skåne. Sverigedemokraterna har ett kluster med församlingar i Skåne.

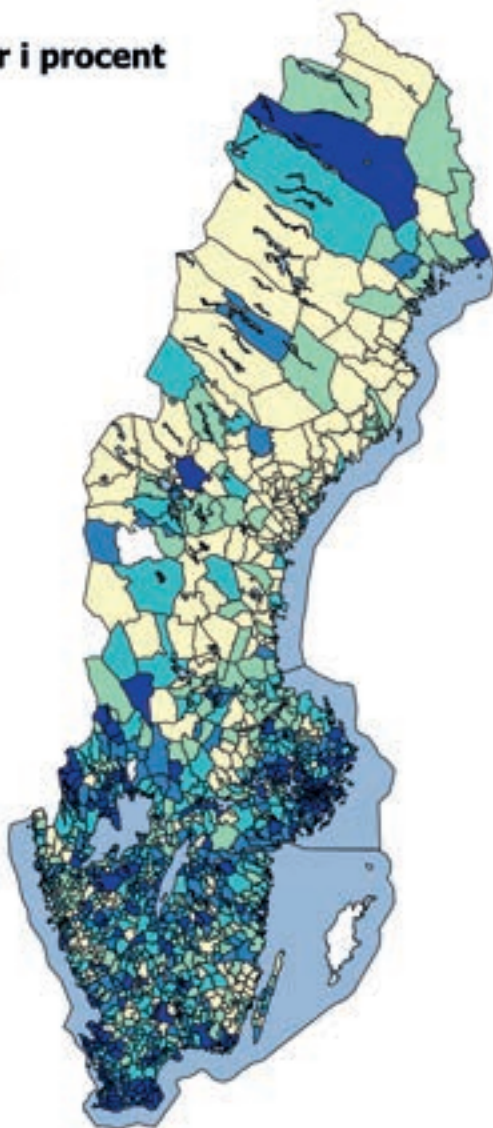
BORGERLIGT ALTERNATIV

Även om Borgerligt alternativ får anses ha upplevt ett mindre lyckat val så är de fortfarande den femte största nomineringsgruppen i kyrkomötet. De har sitt starkaste stöd i storstäder, förorter samt större städer. Borgerligt alternativ backade även i alla tätortsindelningar och hade störst väljarförlust i förortsförsamlingarna. Figur 4 visar en karta över deras röstandelar i församlingarna runt om i landet. Där kan man se att Borgerligt alternativ har sitt starkaste stöd i Stockholmsområdet och i Skåne.

FIGUR 4. VALRESULTAT PER FÖRSAMLING BORGERLIGT ALTERNATIV

Andel röster i procent

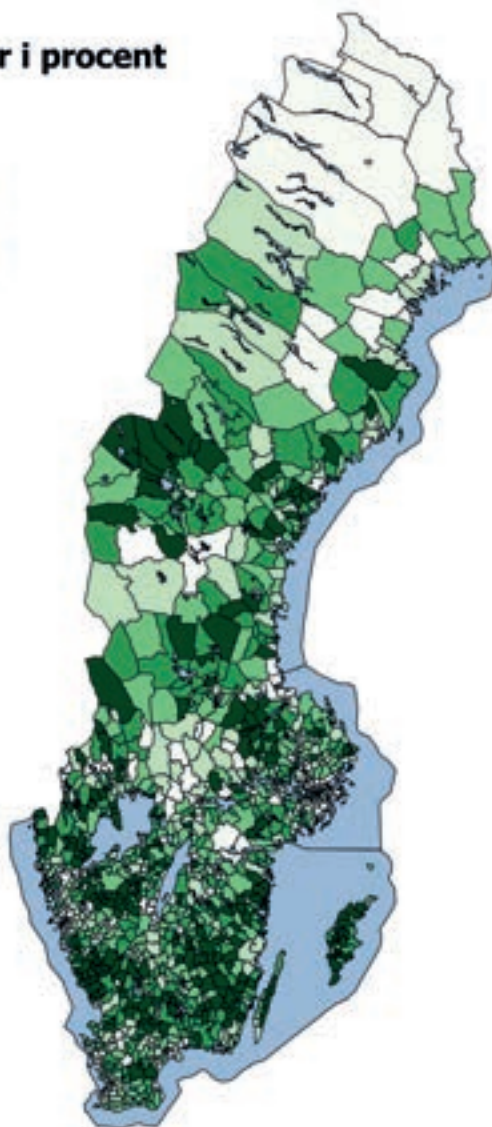
- 0.0 - 2.6
- 2.6 - 4.8
- 4.8 - 7.0
- 7.0 - 10.8
- 10.8 - 46.2

FIGUR 5. VALRESULTAT PER FÖRSAMLING CENTERPARTIET

Andel röster i procent

- 0.0 - 9.1
- 9.1 - 15.9
- 15.9 - 23.9
- 23.9 - 35.0
- 35.0 - 88.4

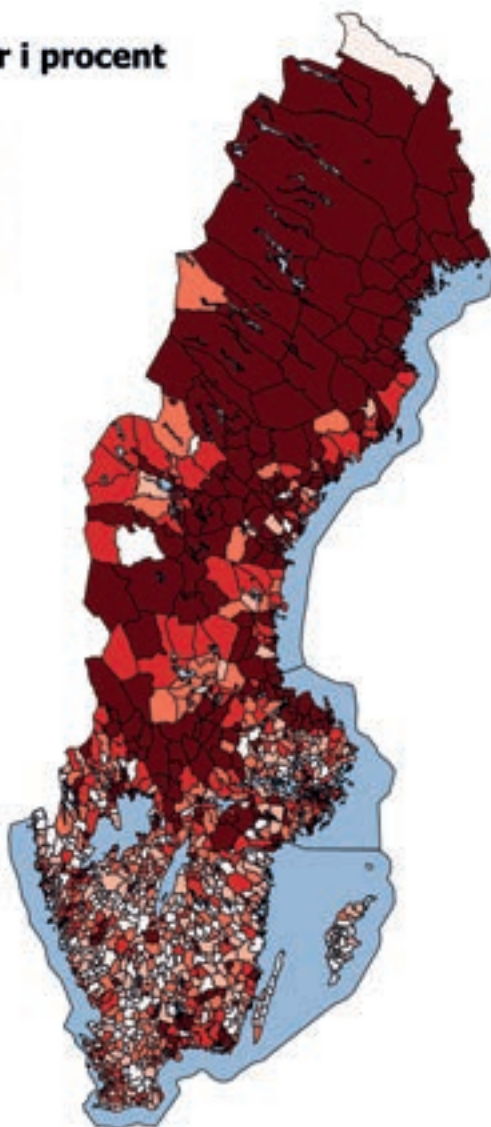
CENTERPARTIET

Centern är tillsammans med Socialdemokraterna väl representerade över hela Sverige och har traditionellt sett en särskilt stark närvaro i fram för allt landsbygdsförsamlingar. De har sitt relativt sett största stöd i södra Sverige, Gotland samt mellersta Norrland, vilket markeras av den mörkgröna färgen i figur 5. Centern har generellt sett inte haft ett starkt stöd i storstäderna där de exempelvis bara erhöll ungefär 2 procent av rösterna i kyrkovalet 2013. I valet år 2017 bröt de dock trenden och gick framåt mest i just storstadförsamlingarna med en ökning på nära 4 procentenheter i genomsnitt. Den största ökningen stod Stockholms församlingar för.

FIGUR 6. VALRESULTAT PER FÖRSAMLING SOCIALDEMOKRATERNA

Andel röster i procent

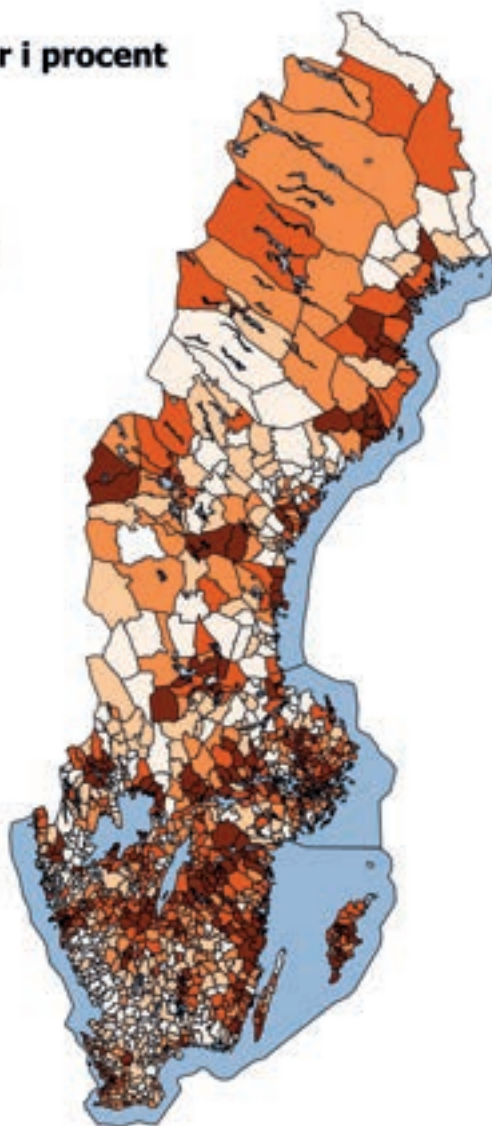
- 0.0 - 16.0
- 16.0 - 22.5
- 22.5 - 28.0
- 28.0 - 36.8
- 36.8 - 78.2

FIGUR 7. VALRESULTAT PER FÖRSAMLING PARTIPOLITISKT OBUNDNA I SVENSKA KYRKAN

Andel röster i procent

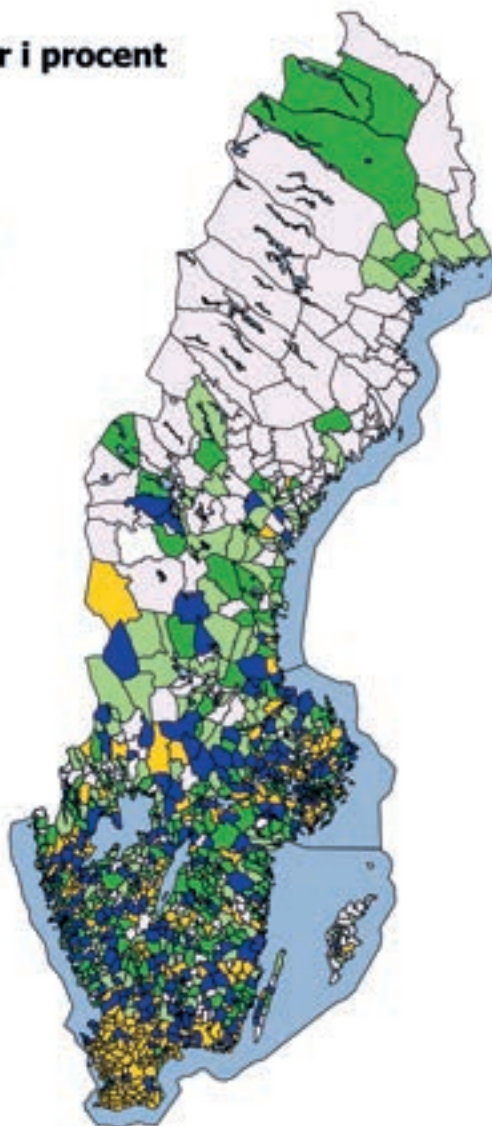
- 0.0 - 6.2
- 6.2 - 9.5
- 9.5 - 14.9
- 14.9 - 22.6
- 22.6 - 78.2

FIGUR 8. VALRESULTAT PER FÖRSAMLING SVERIGEDEMOKRATERNA

Andel röster i procent

- 0.0 - 6.0
- 6.0 - 8.0
- 8.0 - 10.2
- 10.2 - 13.0
- 13.0 - 34.3

SOCIALDEMOKRATERNA

Socialdemokraterna är det största partiet i kyrkovalet, både sett till antalet röster och antal församlingar där de blev största nomineringsgrupp. En karta över Socialdemokraternas röstandelar i varje församling kan ses i figur 6. På kartan kan man se att nomineringsgruppen har sitt absolut starkaste stöd i Norrland, Dalarna, Värmland och Gävle. De har dock ett relativt svagt stöd i Götaland. Socialdemokraterna har ett starkt stöd över hela spektrat av tätortstyper, men är generellt sett svagast på landsbygden. De gick fram mest i storstäderna med en ökning på 3 procentenheter. Däremot backade de i glesbygdsförsamlingar.

PARTIPOLITISKT OBUNDNA I SVENSKA KYRKAN

Vid sidan av Vänstern i Svenska kyrkan (ViSK) var Partipolitisk obundna i Svenska kyrkan (POSK) den enda nomineringsgrupp utan koppling till ett politiskt parti som gick framåt i valet 2017. De genomförde ett starkt val och ökade i nästan varje tätortskategori. Den största ökningen skedde bland glesbygdsförsamlingar, däremot tappade de stöd i församlingar i större städer. På kartan i figur 7 ser man att POSK är starka i Östergötland, Mälardalen, Stockholmsregionen, på Gotland samt i en del av församlingarna längs Norrlandskusten.

SVERIGEDEMOKRATERNA

Sverigedemokraterna ökade mest av alla nomineringsgrupper i kyrkovalet 2017 och tog hem nio nya mandat. De ökade sitt stöd inom alla tätortskategorierna, men ökade som mest i storstadsområdenas förortsförsamlingar. Den minsta ökningen hade de i storstadsförsamlingarna. Kartan i figur 8 visar att Sverigedemokraterna har sitt största stöd i framförallt Skåne, men även i delar av Västra Götaland, Mälardalen och Uppland.

Kapitel 7

Internationellt arbete

– vad finansierar stift, pastorat och församlingar?

Maria Opoku

INLEDNING

Svenska kyrkans internationella verksamhet är beroende av både gåvor och ett starkt lokalt engagemang. Att verksamheten alls kan bedrivas beror till stor del på engagemanget i de lokala församlingarna och på enskilda människors kunskaper och arbetsinsatser.

Under perioden 2008–2017 har Svenska kyrkans internationella arbete årligen samlat in ca 180 miljoner kronor (Se Figur 2 nedan). I begreppet ”insamlade medel” inräknas alla sorters bidrag kanaliserade från stift, pastorat och församlingar liksom testamenten och direkta gåvor från privatpersoner samt via Radiohjälpen och andra stiftelser.

Samtidigt har den svenska insamlingsmarknaden tredubblats sedan 2004 i fråga om hur mycket som årligen samlas in. Dessutom har antalet verksamma insamlingsorganisationer blivit fler. Konkurrensen inom ”branschen” har alltså ökat kraftigt. Det betyder att insamlingen till Svenska kyrkans internationella arbete i praktiken har minskat i relation till den sammanlagda insamlingen i Sverige.

Kunskapen om Svenska kyrkans internationella arbete har visat sig vara mycket låg, både inom Svenska kyrkan och bland allmänheten. De senaste två åren har intäkterna via såväl kollekter som annan insamling minskat.

Undersökningar som gjorts – bland annat den årliga webbenkät som riktas till allmänheten (den s.k. kyrkbussen) - visar att den nuvarande avsändaren – kombinationen Svenska kyrkan, internationellt arbete och ACT-alliansen – är för krånglig. Många upplever Svenska kyrkans internationella arbete som meningsfullt, men kommer inte ihåg vilken organisation som står bakom.

Det minskande givandet (se figur 1 nedan) får konsekvenser för verksamheten ute i världen. Minskade intäkter gjorde att Svenska kyrkans internationella arbetes anslag till partners (exklusive till humanitära insatser) drogs ned med 6,8 % (13 miljoner kronor) i detaljbudgeten för 2018, jämfört med utfallet för 2017.

Detta drabbar direkt Svenska kyrkans internationella arbetes samarbetspartners och systerkyrkors verksamhet bland människor som lever i utsatthet runtom i världen.

Det internationella arbetet har idag en egen profil inom ramen för Svenska kyrkans visuella strategi. Såväl kvantitativa undersökningar som kvalitativa intervjuer med fokusgrupper har dock, som nämns ovan, visat att den visuella identitet som används idag är otydlig, svår att komma ihåg, och upplevs som rörig och intetsägende. Detta är en bidragande orsak till att kännedomen om Svenska kyrkans internationella arbete är mycket låg och därmed är förutsättningarna små för att uppfattas som en tydlig aktör på insamlingsmarknaden

Ett förslag till ny visuell identitet - ACT Svenska kyrkan – testades också i de olika undersökningarna och fick generellt ett betydligt positivare utfall i relation till önskvärda kriterier. Kyrkostyrelsen fattade därför den 9 maj 2018 beslut om ett nytt namn och ny visuell identitet för den internationella verksamheten – ACT Svenska kyrkan.

Därför är det viktigt att nu få en startpunkt för vad stift, pastorat och församlingar bidrar med till Svenska kyrkans internationella verksamhet/ACT Svenska kyrkans verksamhet – före och efter namnbytet. I den årliga ekonomiska enkäten för 2017 ombads för första gången alla stift, pastorat och församlingar att svara på frågor om i vilken grad man bidrar med kollekter, anslag, insamlingsaktiviteter till Svenska kyrkans internationella arbete, annat/eget internationellt arbete samt till övriga organisationer som samlar in pengar till sin internationella verksamhet. Genom att göra denna "nollmätning" innan bytet får vi en bild av hur den inomkyrkliga marknaden för internationellt insamlingsarbete ser ut. Samtidigt få vi ett svar på frågan hur Svenska kyrkans internationella arbete står sig i konkurrensen på den sammantagna insamlingsmarknaden. Med denna "nollmätning" som utgångspunkt kan vi därefter följa utvecklingen under de kommande åren och utvärdera vad bland annat namnbytet inneburit.

BAKGRUND – PÅ VILKA OLIKA SÄTT BIDRAR STIFT, PASTORAT OCH FÖRSAMLINGAR TILL FINANSIERINGEN AV SVENSKA KYRKANS INTERNATIONELLA ARBETE

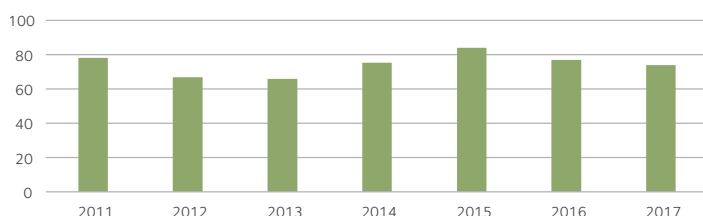
Kyrkomötet har beslutat att den internationella verksamheten främst ska finansieras med insamlade medel och andra typer av bidrag. Kyrkomötet ger ur sin budget ett årligt anslag till den internationella verksamheten. Anslaget motsvarar ca 0,7 % av den totala kyrkoavgiften.

Stift, pastorat och församlingar har också alltid varit viktiga i finansieringen av det internationella arbetet, och bidrar på följande sätt:

- **Rikskollekter** – 13 gånger per år tas rikskollekt upp till Svenska kyrkans internationella arbete. Dessa datum beslutas – efter ansökan från Internationella avdelningen - av Kyrkostyrelsen. Det är obligatoriskt för alla församlingar att ta upp rikskollekt till det ändamål Kyrkostyrelsen beslutat.
- **Stiftskollekter** – beslutas av respektive stiftsfullmäktige, ofta på förslag från stiftets internationella sekreterare och/eller internationella råd. År 2017 var det fyra av stiftens som betalade in stiftskollekter till det internationella arbetet. Dessa var Linköping, Strängnäs, Visby och Växjö
- **Församlingskollekt**er – beslutas ofta av respektive kyrkoråd/församlingssråd eller pastoratsfullmäktige. Ibland tas beslut på tjänstemannanivå.
- **Församlingsanslag/pastoratsanslag** – från församlingens/pastoratets budget, beslutas av respektive församlings-/kyrkoråd. Vem inom församlingen som föreslår att beslutet ska tas varierar – det kan till exempel vara både kyrkoherde, kyrkorådet självt eller internationella ombuden
- **Stiftsanslag** – från stiftets budget. Beslutas av respektive stiftsfullmäktige, ofta efter förslag från stiftens internationella sekreterare. År 2017 var det 10 av stiftens som bidrog med stiftsanslag.
- **Insamlingsaktiviteter** – omfattar all annan verksamhet som ger inkomster, t ex lotterier, ljusbärare, second hand-butiker, auktioner, inträde till musikevenemang, runda upp-anslutning i butiker. Vem inom församlingen som fattar beslut om vilka aktiviteter som ska genomföras varierar, ofta är det en internationell grupp av ideella och anställda.

I Figur 1 redovisas de totala inbetalade bidragen från stift, pastorat och församlingar för åren 2011-2017.

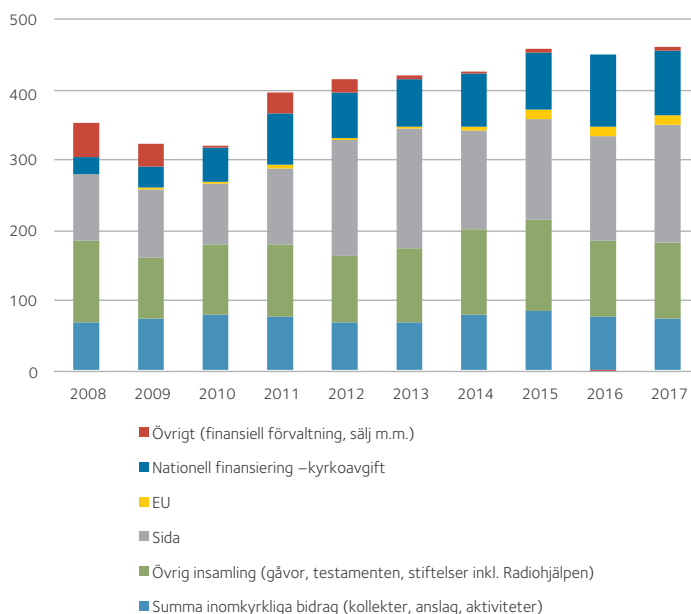
FIGUR 1. TOTALT INBETALT FRÅN STIFT, PASTORAT OCH FÖRSAMLINGAR TILL SVENSKA KYRKANS INTERNATIONELLA ARBETE 2011-2017 (MILJONER KRONOR)

Det har alltså varit en vikande trend sedan 2015. De totala bidragen från stift, pastorat och församlingar har minskat sedan Luth-erhjälpen och Svenska kyrkans Mission togs bort som varumärken 2008.

Figur 2 visar utvecklingen av de totala intäkterna till Svenska kyrkans internationella arbete för åren 2008-2017, och hur stor andel av dessa som de inomkyrkliga bidragen utgör, det vill säga bidragen från stift, pastorat och församlingar.

FIGUR 2. TOTALA INTÄKTER SVENSKA KYRKANS INTERNATIONELLA ARBETE 2008-2017

Som framgår även av Figur 2 har bidragen från stift, pastorat och församlingar minskat sedan 2015. Ökningen 2015 berodde främst

på att församlingskollekterna ökade kraftigt i och med att många människor var på flykt i Europa, och många församlingar valde att bidra till insamlingsprojektet ”Människor på flykt”. Generellt kan konstateras att församlingskollekterna ökar när stora katastrofer, som får mycket medial uppmärksamhet, inträffar

Summan av de två understa segmenten – bidrag från stift, pastorat och församlingar samt övriga insamling - är det som enligt branchorganisationen FRII (Frivilligorganisationernas Insamlingsråd) ingår i begreppet ”insamling”. Den totala summan av denna insamling har legat stadigt på strax under 200 miljoner kronor under den aktuella tidsperioden med undantag för år 2015.

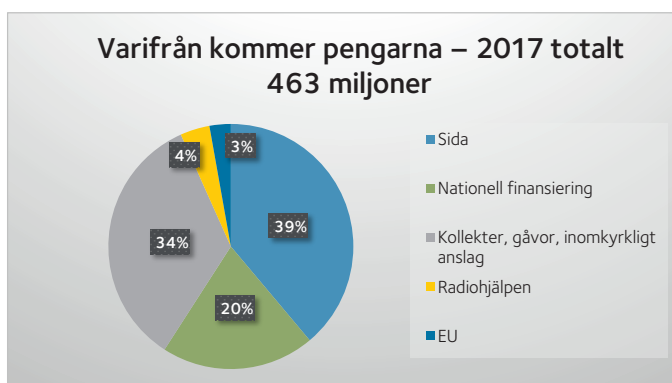
Förutom ovanstående intäkter från stift, pastorat och församlingar finansieras verksamheten alltså också genom:

- Gåvor från privatpersoner, företag, fonder
- Nationell finansiering (anslag från kyrkostyrelsen)
- Anslag från Sida/EU

Det senaste decenniet har anslagen från Sida mer än fördubblats.

Fördelningen av finansieringskällor för år 2017, redovisas i Figur 3.

FIGUR 3. SVENSKA KYRKANS INTERNATIONELLA ARBETES FINANSIERINGSKÄLLOR, PROCENTUELL FÖRDELNING ÅR 2017.

I detta kapitel är vi särskilt intresserade av att belysa intäkterna från stift, pastorat och församlingar

Hur stora intäkterna från just stift, pastorat och församling blir, har förstås att göra med flera olika faktorer:

- Beslut – både politiska och på tjänstemannanivå – vad gäller stifts-, pastorats- och församlingsanslag, samt antal kollekter och kollektdatum vad gäller både riks-, stifts- och församlingskollekter. Beslut om församlingsaktiviteter till förmån för det internationella arbetet är förstås också mycket betydelsefulla.
- Organisering och hur livskraftigt det internationella arbetet är. Det kan till exempel ha att göra med om det finns en internationell grupp av engagerade anställda och ideella som driver det internationella arbetet i församlingen/pastoratet.
- Insamling – den enskilda kyrkobesökarens beslut att bidra. Intresset att bidra beror till stor del på kännedom om - samt engagemang och förtroende för – det internationella arbetet. Detta beror i sin tur bland annat på hur mycket återkoppling och information kyrkobesökaren får om verksamheten.

Utifrån frågan vad den enskilda människan faktiskt beslutar att bidra med, är det också viktigt att titta på hur insamlingsmarknaden i Sverige ser ut, och hur den har förändrats över tid.

INSAMLINGSMARKNADEN I SVERIGE – GIVANDET ÖKAR FRÅN PRIVAT SEKTOR

År 2017 samlande enskilda organisationer i Sverige in 8,7 miljarder kronor (Årsrapport FRII 2017), i gåvor och bidrag från allmänheten, företag och organisationer.

FRII (www.frii.se) är en branschorganisation som arbetar för tryggt givande. Insamling av gåvor ska bedrivas transparent, etiskt och professionellt. Därför arbetar FRII med kvalitet och styrning, utbildning och påverkan i frågor som har betydelse för givande och insamling. FRIIs kvalitetskod är ett verktyg för kontroll och styrning för organisationer som samlar in gåvor och fungerar som ett stöd till medlemmarnas kvalitetsarbete.

Alla stora organisationer, och många mindre, med 90-konto är medlemmar i FRII. År 2017 hade organisationen cirka 150 medlemmar. Förutom Svenska kyrkans internationella arbete, är till exempel Röda korset, Rädda Barnen, IM, Erikshjälpen, Läkare Utan Gränser, We effect och Cancerfonden medlemmar. Dessa utgör en blandning av organisationer, både de som arbetar antingen enbart i Sverige eller enbart internationellt, och de som gör både ock.

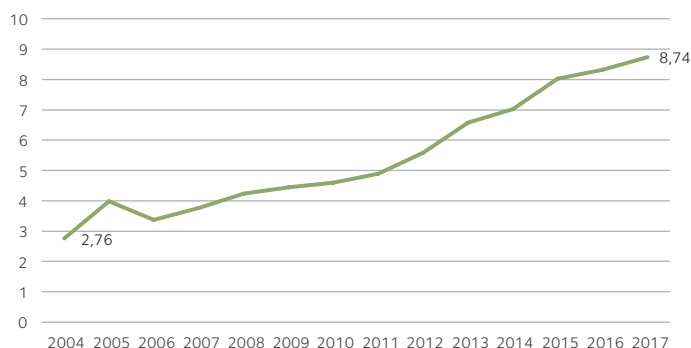
Statistiken för insamlingsmarknaden är inte uppdelat på de olika ändamålen internationellt respektive nationellt arbete. Men FRII har ambitionen att framöver särredovisa dessa båda ändamål, så att både FRIIs medlemmar och andra intresserade kan få en tydli-

gare bild av sin egen marknad/sina egna olika marknader, och hur man står sig i konkurrensen.¹

De totala insamlade medlen ökade relativt långsamt under åren 2008–2011, men har därefter haft en kraftigare tillväxt med årliga ökningar på mellan 7 och 17 procent. Sedan år 2004 har den totala insamlingsmarkanden ökat med cirka 300 procent.

Figur 4 visar utvecklingen för gåvor insamlade av FRIIs medlemmar perioden 2004–2017. Den branta ökningen 2004–2005 kan förklaras av tsunamin i Asien som inträffade på annandag jul 2004.

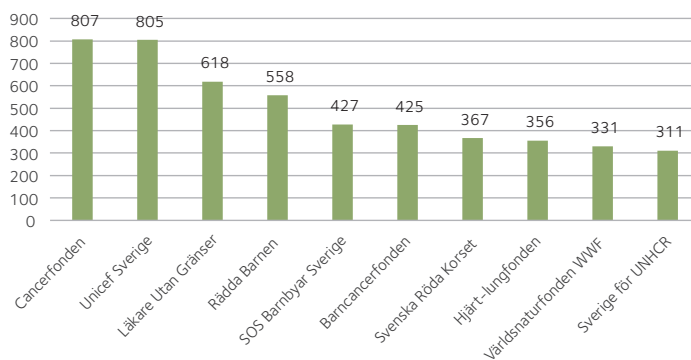
FIGUR 4. TOTALT INSAMLADE MEDEL 2004–2017 (MILJARDER KR)

1 Linda Jacobsson, FRII, Projektledare analys och intressepolitik.

I Figur 5 visas de tio FRII medlemmar som samlade in mest pengar 2017.

FIGUR 5. INSAMLADE MEDEL PER ORGANISATION – DE TIO FRII-MEDLEMMAR SOM SAMLADE IN MEST PENGAR 2017 (MILJONER KRONOR)

Dessa tio organisationer samlade in 5 miljarder kronor och stod för 57 % (59 % 2016) av de totalt insamlade medlen år 2017.

Som framgår av Figur 5 var Cancerfonden den organisation som år 2017 samlade in mest pengar. Det var också den organisation som ökade sin insamling mest jämfört med föregående år. Mellan år 2016 och 2017 ökade Cancerfondens insamlade medel med 17 %.

Insamlingen till Svenska kyrkans internationella arbete har, som nämnts i inledningen, inte utvecklats i samma takt som den växande insamlingsmarknaden totalt sett. Svenska kyrkans andel av den sammanlagda insamlingsmarknaden har därmed minskat. Därför är det för Svenska kyrkans internationella arbete intressant att analysera även den mer näraliggande insamlingsmarknaden. Det vill säga alla bidrag från stift, pastorat och församlingar.

HUR BIDRAR STIFT, PASTORAT OCH FÖRSAMLINGAR TILL INTERNATIONELLT ARBETE – EKONOMISK STATISTIK FÖR 2017

I den årliga ekonomiska/statistiska enkäten om stifts, pastorats och församlingars ekonomi 2017 fanns, för första gången, frågor med om i vilken omfattning man bidrar till internationell verksamhet. Stift, pastorat och församlingar ombads svara på följande fyra frågor:

Hur mycket har er församling gett i anslag, kollekter, insamlingar, församlingsaktiviteter etc., till internationellt arbete under 2017?

_____ kr

Varav till Svenska kyrkans internationella arbete?

_____ kr

Varav till andra organisationers internationella arbete?

_____ kr

Varav till annat internationellt arbete, t.ex. vänförsamlingar?

_____ kr

PASTORAT OCH FÖRSAMLINGAR

Den ekonomiska statistiken, som sammanställs av SCB visar att det totala bidraget från pastorat och församlingar till internationell verksamhet år 2017 uppgick till totalt 79 miljoner kronor. Tabell 1 redovisar de totala bidragen till det internationella arbetet per stift år 2017 i tusentals kronor och hur fördelningen mellan Svenska kyrkans och andra organisationers eller annat internationellt arbete räknat i kronor och procent såg ut.

TABELL 1. PASTORATS OCH FÖRSAMLINGARS RAPPORTERING – BIDRAG TILL INTERNATIONELLT ARBETE TOTALT OCH PROCENTUELL FÖRDELNING EFTER MOTTAGARE PER STIFT 2017

STIFT	Totalt bidrag	– varav till svenska kyrkans internationella arbete		–varav till andra organisationers internationella arbete		–varav till annat internationellt arbete, t.ex eget värföringsarbete	
	Tusen-tal kr	Tusen-tal kr	%	Tusen-tal kr	%	Tusen-tal kr	%
Uppsala	6 673	5 587	84%	297	4%	788	12%
Linköping	4 041	3 459	86%	474	12%	108	3%
Skara	7 583	5 947	78%	1 165	15%	471	6%
Strängnäs	3 277	2 586	79%	396	12%	295	9%
Västerås	3 712	2 797	75%	480	13%	435	12%
Växjö	9 348	6 645	71%	1 869	20%	834	9%
Lund	9 625	7 210	75%	1 560	16%	855	9%
Göteborg	10 178	6 808	67%	1 732	17%	1 638	16%
Karlstad	2 691	2 151	80%	472	18%	68	3%
Härnösand	4 243	3 513	83%	675	16%	55	1%
Luleå	5 749	4 608	80%	1 044	18%	97	2%
Visby	745	611	82%	100	13%	34	5%
Stockholm	11 309	8 955	79%	1 216	11%	1 138	10%
Totalsumma	79 174	60 877	77%	11 480	14%	6 816	9%

Från pastorat och församlingar uppgavs alltså att det totala bidraget till Svenska kyrkans internationella arbete var 60,9 miljoner. Detta är cirka 10 miljoner kronor mindre än vad insamlingssystemet på nationell nivå visar att pastorat och församlingar betalat in. Att beloppen skiljer sig åt kan bland annat bero på att frågorna om bidrag till internationellt arbete var helt nya detta år. Då det krävs flera olika källor för att få fram svar – både från KOB och postgiROUTbetalningar – uppstår en viss risk för summeringsfel. Insamlingssystemet på nationell nivå visar att cirka 9,7 miljoner kronor betalades in av pastorat och församlingar till Svenska kyrkans internationella arbete via postgiro/bankgiro – det vill säga inte via KOB. Använder man endast KOB som källa hamnar resultatet cirka 10 miljoner lägre.

Enligt inrapporterade uppgifter betalades totalt 11,5 miljoner till andra organisationer och 6,8 miljoner till eget/annat arbete. Intres-

sant här är att försöka ta reda på mer om varför pastoraten och församlingarna inom de olika stiftet skiljer sig åt i fråga om hur man valt att fördela de insamlade medlen.

Den andel av de insamlade medlen som gick till Svenska kyrkans internationella arbete varierar mellan 86 och 67 procent där Linköpings stift hade den största och Göteborgs stift den minst andelen.

Även bidragens andel som gick till andra organisationers internationella arbete varierade relativt mycket, mellan Växjö stift med 20 procent och Uppsala stift med 4 procent av den sammanlagda insamlingen till internationellt arbete.

En översiktlig bild av kollektändamål för inbetalda församlingskollekt år 2017 ger följande förteckning över de organisationer med internationellt arbete som det är vanligast att bidra till (förutom till Svenska kyrkans internationella arbete). Inga andra typer av bidrag förutom församlingskollekt är alltså inräknade. (Källa: KOB)

Organisation	Belopp
Radiohjälpen inkl. Världens Barn	1 241 163
EFS	913 583
Den gode herdens skola - Jerusalem	787 032
Läkare utan gränser	468 727
Drottning Silvias barnhem - Rio de Janeiro	438 879
Operation Smile	310 013
Individuell Människohjälp	220 802
WWF (Världsnaturfonden)	191 911
Amnesty	93 985
Röda korset	79 910
Rädda barnen	35 576
SOS barnbyar	68 748
Läkarmissionen	29 103
Erikshjälpen	14 510
TOTALT	4 893 942

Det kan noteras att det från och med 2016 är obligatoriskt för pastorat och församlingar att rapportera in alla kollekt via KOB – oavsett mottagare.

ANDEL BIDRAG TILL ANNAT/EGET INTERNATIONELLT ARBETE

Vad gäller bidrag till annat internationellt arbete inklusive vänförsamlingar skiljer sig stiftet mycket åt. I topp finns Göteborgs stift med 16 procent och i botten Härnösand med 1 procent av de

insamlade medlen till internationellt arbete totalt inom respektive stift.

Frågor som väcks är bland annat vilken betydelse stiftsnivån – både i fråga om de förtroendevalda och anställda- möjligen kan ha för skillnaderna? En annan fråga kan vara – hur pass aktiva är andra organisationer med insamlingsarbete gentemot just Svenska kyrkan i respektive stift?

BIDRAG PER MEDLEM I SVENSKA KYRKAN

Tabell 2 visar hur mycket pastorat och församlingar inom sina respektive stift bidrar med till internationellt arbete per medlem och mottagare

TABELL 2. PASTORATS OCH FÖRSAMLINGARS RAPPORTERING – BIDRAG TILL INTERNATIONELLT ARBETE PER MEDLEM, MOTTAGARE OCH STIFT 2017

STIFT	Antal medlemmar i Svenska kyrkan	Totalt bidrag	- varav till Svenska kyrkans interna- tionella arbete	- varav till andra organisationers internationella arbete	- varav till annat internationella arbete, t.ex. eget vänförälsam- lings- arbete
		kr/med- lem	kr/med- lem	kr/med- lem	kr/ medlem
Uppsala	491 644	13,57	11,36	0,60	1,60
Linköping	362 641	11,14	9,54	1,31	0,30
Skara	364 154	20,82	16,33	3,20	1,29
Strängnäs	365 902	8,96	7,07	1,08	0,81
Västerås	382 564	9,70	7,31	1,25	1,14
Växjö	420 771	22,22	15,79	4,44	1,98
Lund	870 495	11,06	8,28	1,79	0,98
Göteborg	807 039	12,61	8,44	2,15	2,03
Karlstad	258 161	10,42	8,33	1,83	0,26
Härnösand	260 797	16,27	13,47	2,59	0,21
Luleå	367 596	15,64	12,54	2,84	0,26
Visby	38 824	19,19	15,74	2,58	0,88
Stockholm	1 002 780	11,28	8,93	1,21	1,13
Totalsumma	5 993 368	13,21	10,16	1,92	1,14

Som framgår av tabell 2 varierar givandet även utslaget per medlem relativt mycket. Växjö stift ligger i topp med 22,22 kronor per medlem totalt, tätt följd av Skara och Visby stift. Om alla pastorat och församlingar hade bidragit med motsvarande belopp per medlem som Växjö stift gjorde skulle mer än 130 miljoner ha betalats in totalt till Svenska kyrkans internationella arbete år 2017.

STIFTENS RAPPORTERING – BIDRAG TILL INTERNATIONELLT ARBETE 2017

Från stiftens – alltså exklusive bidrag från pastorat och församlingar inom respektive stift – rapporterades att man totalt bidragit med 6 667 000 kronor till internationell verksamhet, varav 3 185 000 kronor gick till Svenska kyrkans internationella arbete.

TABELL 3. STIFTENS BIDRAG TILL INTERNATIONELL VERKSAMHET PER MOTTAGARE 2017.

STIFT	Totalt bidrag	Varav till Svenska kyrkans internationella arbete		Varav andra organisationernas internationella arbete		Varav annat internationellt arbete	
	Tusental kronor		%		%		%
Uppsala*	441	0	0%	0	0%	441	100%
Linköping	2 188	544	25%	0	0%	1 644	75%
Skara	83	83	100%	0	0%	0	0%
Strängnäs	0	0	0%	0	0%	0	0%
Västerås	411	64	16%	20	5%	327	80%
Växjö	1 231	710	58%	0	0%	521	42%
Lund	400	300	75%	0	0%	100	25%
Göteborg	288	250	87%	0	0%	38	13%
Karlstad	123	34	28%	0	0%	89	72%
Härnösand	20	0	0%	20	100%	0	0%
Luleå	675	400	59%	0	0%	275	41%
Visby	0	0	0%	0	0%	0	0%
Stockholm	817	800	98%	0	0%	17	2%
Totalt	6 667	3 185	47,7%	40	0,5%	3 452	51,8%

* Uppsala stift betalade in 422 tkr i stiftsanslag till Svenska kyrkans internationella arbete 2017, vilket inte framgår i tabellen ovan,

Stiften hade själva angivet att de betalat in 3 185 000 kronor till Svenska kyrkans internationella arbete. 3 687 000 kronor hade enligt insamlingssystemet inbetalats från stiften till Svenska kyrkans internationella arbete – då är alltså 422 000 kronor från Uppsala stift inte medräknande, se asterisk ovan.

ANSLAG TILL SVENSKA KYRKANS INTERNATIONELLA ARBETE SOM ANDEL AV DE TOTALA VERKSAMHETSKOSTNADERNA

Under decennier utövade Svenska kyrkan tillsammans med andra samfund påtryckningar på svenska staten att uppfylla sitt enprocentsmål för biståndsbudgeten.

Genom Svenska kyrkans nya relation till staten och den nya kyrkoordningen år 2000 möjliggjordes för första gången för stiften och dess församlingar att avsätta kyrkoavgiftsmedel till internationellt bistånd.

Ett möjligt antagande utifrån Svenska kyrkans tidigare krav på svenska staten skulle kunna vara att Svenska kyrkan också tog sitt eget ansvar i samma fråga. En åtgärd skulle kunnat vara att stift, pastorat och församlingar avsatte denna procentsats ur sin budget, när detta blev tillåtet.

Därför är det nu intressant att titta på hur Svenska kyrkan uppfyller detta mål genom att undersöka hur mycket anslag man gav till Svenska kyrkans internationella arbete, ställt i relation till totalt inrapporterade verksamhetskostnader 2017.

Totalt för stiften fanns inbetalda anslag på cirka 4 miljoner kronor år 2017. Totala verksamhetskostnader för 2017 uppgick enligt inlämnad statistik för år 2017 till 1,5 miljarder kronor.

Man kan konstatera att anslagen till Svenska kyrkans internationella arbete från stiften, beräknat som andel av stiftens totala verksamhetskostnader, var ca 0,27 procent. Det betyder att omkring en fjärdedel av enprocentsmålet uppnåddes år 2017.

Motsvarande siffror för församlingar och pastorat var följande: totalt inbetalade anslag uppgick enligt insamlingssystemet till 10,7 miljoner kronor år 2017. De totala verksamhetskostnaderna (exklusive begravningsavgifter) uppgick enligt statistik för 2017 till 17,2 miljarder kronor.

Församlings- och pastoratsanslag till Svenska kyrkans internationella arbete, beräknat som andel av totala verksamhetskostnader inom församlingar och pastorat, var 0,06 procent. Det vill säga en tjugondel av enprocentmålet uppnåddes år 2017.

SLUTORD

Statistiken från stift, pastorat och församlingar visar att deras bidrag till internationellt arbete – via anslag från budget, olika slags kollekter samt församlingsaktiviteter – ser mycket olika ut i de olika stift. Både vad gäller generellt givande till alla typer av internationellt arbete och specifikt till Svenska kyrkans internationella arbete, ligger Växjö, Skara och Visby stift i topp.

Tack vare stift, pastorat och församlingars svar på de nya frågorna i enkäten finns nu en tydligare bild av den inomkyrkliga insamlingsmarknaden för internationellt arbete, inklusive hur man fördelar sina bidrag till olika typer av internationellt arbete.

Utvecklingen av den inomkyrkliga insamlingsmarknaden för internationellt arbete kommer att följas framöver. Särskilt intressant blir frågan hur den nya avsändaren – nytt namn och ny logotyp – samt en större satsning på marknadsföring av det internationella arbetet, kan påverka omfattningen av insamlade medel till Svenska kyrkans internationella arbete.

15 10
□ □

12 8

9 6

6 4

Kapitel 8

Utvecklingen av Svenska kyrkans ekonomi 2017

Dorte Westin och Jan Östlund

Årets resultat för Svenska kyrkan 2017 uppgick till 1,5 miljarder kronor, vilket var 339 miljoner kronor högre jämfört med 2016. Församlingarnas årsresultat steg med 302 miljoner kronor och förklaras i huvudsak av att intäkten från kyrkoavgiften ökade markant under 2017. Den totala balansräkningens omslutning ökade med 1,9 miljarder kronor. Anläggningstillgångarnas redovisade värde ökade betydligt, både finansiella och materiella tillgångar. Församlingarnas skulder till kreditinstitut ökade under 2017 med 167 miljoner kronor till 1,5 miljarder kronor.

FÖRSAMLINGAR OCH PASTORAT

INTÄKTER

Församlingarnas verksamhetsintäkter ökade med 3,8 procent (1,3 procent 2016) eller 741 miljoner kronor jämfört med 2017. Intäkterna består främst av kyrkoavgift och begravningsavgift.

Under 2017 ökade församlingarnas intäkt från *kyrkoavgiften*¹ med 5,8 procent, vilket delvis är en följd av sysselsättningens ökningstakt i Sverige under 2015. Därutöver förklaras intäktsökningen av att ett förhållandevis stort antal församlingar höjde nivån på kyrkoavgiftssatsen inför 2017. Avgiftsunderlagets (den kommunalt beskattningsbara förvärvsinkomsten för Svenska kyrkans medlemmar) ökningstakt 2015 var 3,3 procent, att jämföra med 2014 då ökningstakten uppgick till 1,0 procent. Intäkten från *begravningsavgiften* ökade med 2,0 procent under 2017, vilket var en lägre ökningstakt än året innan. 2017 infördes det nya systemet med enhetlig begravningsavgiftssats, vilket innebär att invånarna betalar begravningsavgift efter en och samma avgiftssats (0,246 procent) i de kommuner i Sverige där Svenska kyrkan är begravningshuvudman (samtliga kommuner med undantag för Stockholm och Tranås). Intäkten från kyrkoavgiften påverkas av minskat antal medlemmar, vilket däremot inte intäkten från begravningsavgiften gör. För landet som helhet steg den genomsnittliga kyrkoavgiftssatsen med drygt ett öre till avrundat 1,02 kronor per intjänad hundralapp (inklusive stiftsavgift).

Systemet med förskott och slutavräkning medför att förändringar i avgiftsunderlaget påverkar Svenska kyrkans ekonomi med två års eftersläpning. Det här året utgjorde slutavräkningen 522 miljoner kronor, vilket var 205 miljoner kronor mer än 2016. En hög slutavräkning kan mot bakgrund av detta inte läggas till grund för långsiktiga åtaganden.

Utdelningen från prästlönетillgångar till församlingarna sjönk under 2017 (13,9 procent). Som mest sjönk utdelningen till församlingarna i Strängnäs stift med drygt 14 miljoner kronor. Det råder stora skillnader i församlingarnas rätt till andel i prästlönетillgångarnas avkastning, där vissa församlingar till och med saknar rätt till sådan andel.

Erhållna gåvor och bidrag sjönk med 1,7 procent. Den största posten i detta intäktslag utgörs av kyrkoantikvarisk ersättning, som

1 Kyrko- och begravningsavgift samlas in på samma sätt som en skatt och innehåller två delar, förskott och slutavräkning. 2017 års förskott baserades på 2015 års kommunalt beskattningsbara inkomster, som var färdiggranskade i november 2016. Det innebär att 2017 års kyrko- och begravningsavgift kan fastställas först när Skatteverket har granskat alla deklARATIONER för inkomstår 2017, det vill säga i november 2018. Samtidigt som Svenska kyrkan fick ett förskott för 2017 gjordes även en slutlig beräkning av 2015 års kyrkoavgift (som även den baserades på ett förskott, nämligen på 2013 års kommunalt beskattningsbara inkomst). Beloppet för slutavräkning avseende 2015 räknas därmed fram på grundval av skillnaden mellan medlemmarnas kommunalt beskattningsbara inkomster år 2015 och motsvarande inkomster år 2013.

Svenska kyrkan får från staten.² Den kyrkoantikvariska ersättning som församlingarna intäktsförde under 2017 var lägre jämfört med året innan. Driftbidrag från kommunerna till kyrkans förskola har under de senaste åren ökat markant.

Nettoomsättning stannade kvar på oförändrad nivå under 2017. Exempel på intäktsslag i nettoomsättningen är gravskötselintäkter, hyresintäkter och intäkter från näringsverksamhet.

TABELL 1. INTÄKTER ENLIGT FÖRSAMLINGARNAS RESULTATRÄKNING

Miljarder kronor	2017	Förändr jämf föreg år	
Kyrkoavgift	13,5	0,7	6 %
Begravningsavgift	4,4	0,1	2 %
Ekonomisk utjämning	-0,9	0,0	0 %
Utdelning prästlönetillgångar	0,2	-0,1	-31 %
Erhållna gåvor och bidrag	1,4	-0,1	-5 %
Nettoomsättning	1,4	0,0	0 %
Övriga verksamhetsintäkter	0,4	0,0	3 %
Summa intäkter	20,4	0,7	4 %

KOSTNADER

Kostnaderna i resultaträkningen ökade under 2017 med 481 miljoner kronor eller 2,5 procent (2,7 procent 2016) vilket motsvarade inflationstakten (KPI). Kostnadsökningstakten hos kommunerna om 4,2 procent var därmed högre än hos församlingarna under året.

Personalkostnaden, som ökade med 3,9 procent, utgör 60 procent av kostnaderna och är därmed den enskilt största kostnadsposten i resultaträkningen. Antalet anställda bland församlingarna uppgick 2017 till totalt 21 617, vilket var drygt 300 anställda fler än fjolåret. Förändringen av genomsnittlig personalkostnad per anställd var 2,4 procent 2017, en något lägre ökningstakt jämfört med året innan.

Att den totala kostnadsökningen ändå inte steg mer än inflationstakten förklaras av att församlingarna under året varit återhållsamma med inköp av varor och tjänster. Övriga externa kostnader i resultaträkningen sjönk till och med något under året.

2 Svenska kyrkan får varje år kyrkoantikvarisk ersättning från staten, som ska användas till antikvariska överkostnader i samband med vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena (kyrkobyggnader, kyrkliga inventarier, kyrkotomter och begravningsplatser). Den statliga ersättningen uppgick till 460 miljoner kronor år 2017.

Församlingarnas driftskostnader redovisas efter en relativt ny redovisningsmodell som har den grundläggande uppgiften i fokus. För 2017 fördelar sig driftskostnaderna enligt tabellen nedan.

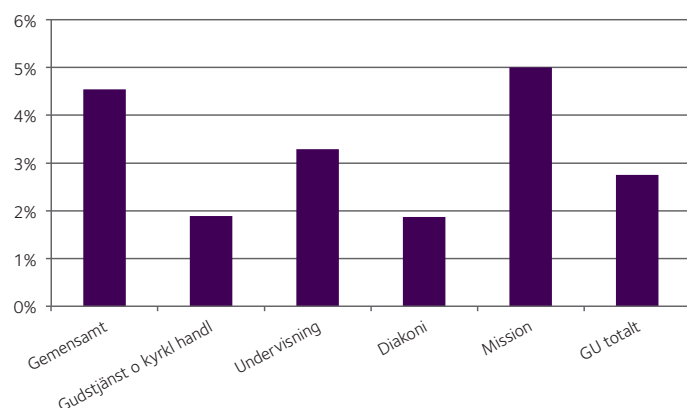
TABELL 2. KOSTNADER ENLIGT FÖRSAMLINGARNAS DRIFTSREDOVISNING

Miljarder kronor	2017	Förändr jämf föreg år		Andel
Grundläggande uppgiften	7,1	0,2	3 %	44 %
Övrig kyrklig verksamhet	1,7	0,1	6 %	10 %
Ledning och styrning	0,9	0,1	15 %	5 %
Stödande verksamhet	6,6	0,2	3 %	41 %
S:a kyrklig verksamhet	16,2	0,6	4 %	100 %
Begravningsverksamhet	5,0	0,1	1 %	
Summa kostnader	21,1	0,6	3 %	

Kostnadsökningstakten inom begravningsverksamheten var således betydligt lägre i förhållande till förändringen inom den kyrkliga verksamheten under året.

Den grundläggande uppgiften utgör det enskilt största området inom den kyrkliga verksamheten och innehåller kostnader som knyter an till församlingarnas uppgift att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission. Figur 1 nedan visar hur kostnaderna för dessa verksamheter *förändrades* under 2017.

FIGUR 1. PROCENTUELL FÖRÄNDRING AV KOSTNADER INOM DEN GRUNDLÄGGANDE UPPGIFTEN

Kostnadsökningen inom den grundläggande uppgiften var som störst inom missionsverksamheten. Gudstjänster och kyrkliga handlingar är den största delverksamheten monetärt (2,7 miljar-

der kronor) inom den grundläggande uppgiften. Det var dock, som även kan ses i tabell 2 ovan, kostnaderna för ledning och styrning som expanderade mest inom den kyrkliga verksamheten under året (14,7 procent). Det beror inte minst på 2017 års kyrkoval, vars kostnader redovisas under ledning och styrning. Stödjande verksamhet i driftsredovisningen omfattar stödfunktioner till den grundläggande uppgiften som exempelvis administration och fastighetsförvaltning. I tabell 2 syns att den stödjande verksamheten tar, med sina betydande kostnader för fastighetsförvaltning, nästan stora lika resurser i anspråk som den grundläggande uppgiften.

Eftersom driftsredovisningen innehåller interna poster i både intäkter och kostnader, överensstämmer inte summan intäkter och kostnader i driftsredovisningen med resultaträkningens intäkter och kostnader.

FINANSNETTOT

Finansnettot (det vill säga skillnaden mellan de finansiella intäkterna och kostnaderna) uppgick till 369 miljoner kronor, vilket var 51 miljoner kronor högre jämfört med 2016. Det var framförallt ett betydligt högre realisationsresultat i samband med värdepappersförsäljning som bidrog till att finansnettot steg 2017.

ÅRETS RESULTAT

Årets resultat för församlingarna uppgick till 843 miljoner kronor, vilket innebär att resultatet ökade med 301 miljoner kronor jämfört med fjolåret. Verksamhetsresultatet steg betydligt mer än ovan redovisade finansnetto. Det beror på att kostnadernas ökningstakt under året nästan var oförändrad, medan ökningstakten på intäkten från framförallt kyrkoavgiften steg märkbart.

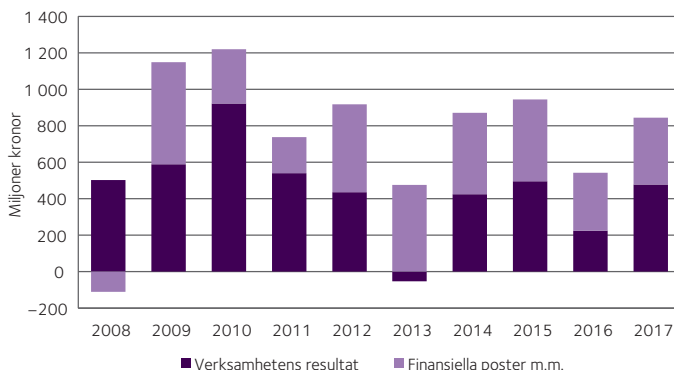
TABELL 3. ÅRETS RESULTAT FÖRSAMLINGAR OCH PASTORAT

Miljarder kronor	2017	Förändring jämf fg år	
Intäkter	20,4	0,7	4%
Kostnader	-20,0	-0,5	2%
Finansnetto	0,4	0,1	16%
Årets resultat	0,9	0,3	56%

Aggregerat på stiftsnivå var det endast församlingar och pastorat i Lunds respektive Visby stift som uppvisade en försämring av årets resultat jämfört med 2016. För enheterna i Lunds stift var dock 2016 ett år med extremvärden på intäktssidan. Då fördubblades de

övriga verksamhetsintäkterna till följd av att ett antal byggnader såldes av ett par enheter i stiftet.

FIGUR 2. ÅRETS RESULTAT

KAPITAL

De totala tillgångarna hos församlingarna ökade med 1 439 miljoner kronor till 36,8 miljarder kronor. Investeringar har under året gjorts i både materiella och finansiella anläggningstillgångar. Skuldökningen enligt tabellen nedan förklaras till stor del av ändrade redovisningsprinciper gällande uppkomna över- och underskott i begravningsverksamheten samt tidigare års ändamålsbestämda medel. Skulderna till kreditinstitut ökade under året med 167 miljoner kronor till 1,5 miljarder kronor.

TABELL 4. BALANSRÄKNING FÖRSAMLINGAR OCH PASTORAT

Miljarder kronor	2017	2016
Materiella anläggningstillgångar	17,9	17,1
Finansiella tillgångar	17,8	17,1
Övriga tillgångar	1,1	1,3
S:a tillgångar	36,8	35,4
Eget kapital	29,8	28,6
Ändamålsbest. medel o avsättningar	0,1	0,8
Korta o långa skulder	6,9	6,0
S:a eget kap o skulder	36,8	35,4

Det disponibla kapitalet minskade under året med 345 miljoner kronor till 13,9 miljarder kronor under 2017. Med disponibelt kapital avses här marknadsvärdet av finansiella anläggnings- och omsättningstillgångar plus bokfört värde av andra omsättningstillgångar, minskat med samtliga skulder. Här bortses alltså från

eventuella värden på fastigheterna. Tidigare nämnda ändringar i redovisningsprinciper på skuldsidan av balansräkningen utgör en viktig orsak till årets negativa förändring av disponibelt kapital. Församlingarnas disponibla kapital vid utgången av 2017 motsvarade drygt 13 månaders intäkt från kyrkoavgiften. 57 procent av enheterna hade ett disponibelt kapital som motsvarar över ett års intäkt från kyrkoavgiften. Församlingar som hade ett negativt disponibelt kapital var 46 stycken, några fler än året innan.

STIFTEN

Stiftens intäkter från kyrkoavgiften ökade under 2017 med 9,4 procent. Den höga ökningstakten förklaras delvis av att Skara, Göteborgs och Karlstads stift detta år höjde sina kyrkoavgiftsatser. Detta till trots var verksamhetskostnadernas ökningstakt under året dubbelt så hög som verksamhetsintäkternas förändring. Detta har lett till att stiftens årsresultat sjönk med 37 miljoner kronor till ett nollresultat 2017.

TABELL 5. ÅRETS RESULTAT FÖR STIFTEN

Miljoner kronor	2017	Förändring jämf fg år	
Intäkter	1 428	56	4 %
Kostnader	-1 460	-102	-8 %
Finansnetto m.m.	33	9	38 %
Årets resultat	1	-37	-97 %

Sammantaget har omslutningen på stiftens balansräkningar ökat, men skillnaden i finansiell styrka varierar mellan stiften. Stiftens tillgångar har under året utökats med ett belopp som till stor del motsvarar skuldsättningens ökning.

TABELL 6. BALANSRÄKNING FÖR STIFTEN

Miljoner kronor	2017	2016
Materiella anläggningstillgångar	247	203
Finansiella tillgångar	1 294	1 217
Övriga tillgångar	120	143
S:a tillgångar	1 661	1 563
Eget kapital	1 230	1 229
Ändamålsbest. medel o avsättningar	32	16
Korta o långa skulder	399	318
S:a eget kap o skulder	1 661	1 563

NATIONELL NIVÅ

Den nationella nivåns årsresultat påverkas i väsentlig utsträckning av avkastningen på det stora reservkapital som förvaltas på nationell nivå. Huvudkomponenterna i resultatet sammanfattas i följande tabell.

TABELL 7. NATIONELL NIVÅS RESULTATRÄKNING I SAMMANDRAG

Miljoner kronor	2017	2016	Jmf fg år
Allmän utjämningsavgift	932	902	30
Särskild utjämningsavgift	0	8	-8
Utgämning på församlingsnivå	0	0	0
Stiftsbidrag	-212	-178	-34
Finansiellt stöd till församlingar	-6	-2	-4
Fastighetsfinansiering	-10	-13	3
Nationell finansiering av verksamhet	-840	-826	-14
Resultat före finansförvaltning	-136	-109	-27
Finansförvaltning	758	656	101
Nettoresultat	621	547	74

Allmän utjämningsavgift är den del av kyrkoavgiften som finansierar verksamhet på nationell nivå. Avgiften uppgår till 7 öre per 100 kronor i avgiftsunderlag och ökade något under 2017 jämfört med föregående år. Särskild utjämningsavgift avser överskjutande avgift till följd av hög utdelningsnivå från stiftens förvaltning av prästlönertillgångarna (skog, jord och fonder). Utgämning på församlingsnivå avser nettot av inkomst- och kostnadsutjämnning mellan församlingarna.

Stiftens intäkter från det inomkyrkliga utjämnningssystemet består både av stiftsbidrag och del av prästlönertillgångarnas avkastning. Stiftsbidraget är högre än fjolårets stiftsbidrag vilket beror på lägre avkastning från prästlönertillgångarna. Finansiellt stöd till stift och församlingar 2017 bestod av församlingsbidrag på sammanlagt sex miljoner kronor. Bidraget är avsett att öka anslutningen till den gemensamma IT-plattformen.

Fastighetsfinansiering avseende fastigheter i utlandet var lägre under 2017 än föregående år och kostnaderna ökade för finansiering av den nationella nivåns verksamhet i Sverige. Det senare bland annat till följd av ökade kostnader för flytt av serverhallar samt för genomförandet av kyrkovalet 2017.

Det positiva resultatet av finansförvaltningen för 2017 uppgick till 758 miljoner kronor, vilket är 101 miljoner kronor högre jämfört med fjolåret.

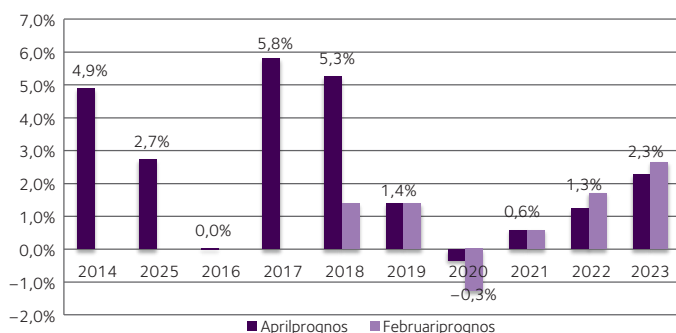
DE KOMMANDE ÅREN

2017 års ökning av intäkten från kyrkoavgiften om nästan sex procent berodde inte enbart på den gynnsamma utvecklingen på arbetsmarknaden under 2015, utan även på att församlingar, pastorat och stift i relativt hög utsträckning höjde nivån på kyrkoavgiftssatserna inför 2017.

Under innevarande år (2018) ökar intäkten med lite drygt fem procent. Den ökningen förklaras av en fortsatt gynnsam utveckling på arbetsmarknaden under 2016. Församlingarna höjde kyrkoavgiftssatsen i mycket liten omfattning 2018.

Den senaste prognosen över kyrkoavgiftsintäktens förändringstakt från april 2018, som bygger på Sveriges kommuner och landstings (SKL) skatteunderlagsprognos, ger oss följande bild (se Figur 3):

FIGUR 3. ÅRLIG FÖRÄNDRING AV KYRKOAVGIFTSINTÄKT (INKL. SLUTAVRÄKNING)

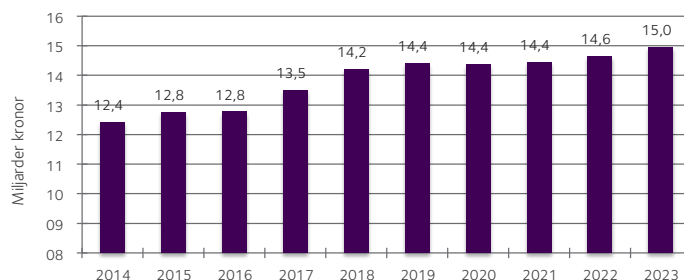
I Figuren ser vi att tillväxttakten på intäkten väntas växla ned under 2019, för att sedan växla ned ytterligare till negativ tillväxt året därpå.

Skatteunderlagstillväxten sker från och med 2017 i en långsammare takt, vilket beror på att ökningen av arbetade timmar utvecklas svagare när vi närmar oss konjunkturtoppen. Det gör att beloppet för slutavräkning på beskattningsår 2017 (2019 års intäkt) blir lägre jämfört med motsvarande belopp för 2016 (2018 års intäkt). Den lägre ökningstakten på intäkten under 2019 och 2020 (förskotten) påverkas även av det stora antal medlemsutträden som kunde noteras under 2016 och 2017.

Nivån på kyrkoavgiftsintäkten påverkas således av medlemmarnas inkomster med två års eftersläpning, exempelvis ligger medlemmarnas inkomster år 2017 till grund för Svenska kyrkans intäkt från kyrkoavgiften år 2019.

Figur 4 nedan visar de totala intäktsbeloppen för åren fram till 2023, där effekterna av den årliga förändringen av intäkten från kyrkoavgiften enligt Figur 3 är inräknade. Beloppen är angivna i löpande priser.³

FIGUR 4. KYRKOAVGIFTSINTÄKT

Antalet medlemmar Svenska kyrkan minskar för varje år. I dagsläget tappar Svenska kyrkan medlemmar främst på grund av utträden, men från mitten av 2020-talet väntas generationsväxlingen (skillnaden mellan antalet döpta och antalet avlidna medlemmar) bli den mest pådrivande faktorn för medlemsminskningen. Takten på medlemsminskningen väntas då också att öka.

Med ovan nämnda som bakgrund beslöt kyrkomötet, Svenska kyrkans högsta beslutande organ, kyrkomötet, under 2016 om vissa ändringar i kyrkoordningen gällande förvaltningen av Svenska kyrkans fastigheter, kyrkobyggnader och utjämningsystem. Beslutet innebär bland annat att församlingarna ska upprätta och fastställa lokalförsörjningsplaner i syfte underlätta prioriteringar gällande vilka byggnader som behövs i verksamheten. Det ska också bli möjligt för församlingar att, under vissa förutsättningar, överlämna kyrkobyggnader som inte används till trossamfundet (kyrkostyrelsen) för vidare förvaltning. Beträffande utjämningsystemet införs bland annat ett nytt kyrkounderhållsbidrag, som stiftens ska använda till underhållsåtgärder på församlingarnas kyrkobyggnader. En annan nyhet i utjämningsystemet avser andelen barn av befolkningen i församlingen, där församlingar med relativt hög andel barn får ett ekonomiskt tillskott. Kyrkomötets beslut i dessa frågor träder i kraft 2018.

3 Om man renser de prognostiserade värdena i Figur 4 för inflationen (penningvärdets minskning) och därigenom erhåller reala prognosvärden, blir prognosvärdena följaktligen lägre. Enligt Riksbankens prognos från april 2018 förväntas KPIF-inflationen (KPI med fast ränta) på helårsbasis bli 1,9 procent 2019 och 2,0 procent 2020.

Ekonomiska nyckeltal för församlingarna inom Svenska kyrkan som helhet och för enskilda församlingar finns på intranätet, start-sida: statistik.svenskakyrkan.se/statistiksidor/App/#/

